

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Participační práva dětí a škola

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

prof. JUDr. PhDr. Dalibor Jílek, CSc.

Vypracoval:

Bc. Eva Kotrašová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Participační práva dětí a škola“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 23. března 2010

.....

Bc. Eva Kotrašová

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. PhDr. Daliborovi Jílkovi, CSc., za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla po dobu mého studia, a které si vážím.

Bc. Eva Kotrašová

OBSAH

Úvod	3
1. Práva dítěte	6
1.1 Úmluva o právech dítěte a její vztah k sociální pedagogice	8
1.2 Právo vyjádřit svůj názor	11
1.2.1 Praktické problémy při zjišťování názorů	13
1.2.2 Záležitosti ovlivňující názor dítěte	14
1.2.3 Vzdělání, výchova a prosazování dětské účasti	15
1.3 Svobodný přístup k informacím	17
1.3.1 Omezení svobody projevu a přístupu k informacím	20
1.4 Dílčí závěry	21
2. Participace v životě dětí a mládeže	23
2.1 Participace a informovanost dětí	25
2.2 Organizace zabývající se participací dětí a mládeže	28
2.2.1 Program participace	30
2.2.2 Česká rada dětí a mládeže	31
2.2.3 Národní institut dětí a mládeže	32
2.3 Podpora dětí a mládeže v participaci	33
2.4 Dílčí závěr	34
3. Formy participace dětí na veřejných záležitostech školy	35
3.1 Žákovská samospráva	36
3.1.1 Historický vývoj participace dětí ve škole	38
3.1.2 Struktura a pravomoci žakovské samosprávy	40
3.2 Parlamenti dětí a mládeže	41
3.2.1 Vznik a metodika parlamentů dětí a mládeže	43
3.2.2 Národní parlament dětí a mládeže	45
3.3 Úrovně a formy žakovské participace	46
3.4 Dílčí závěry	49

4. Průzkum zájmu žáků základních a studentů středních škol o participaci ve škole	51
4. 1 Cíl šetření	51
4. 2 Stanovené otázky a hypotézy	51
4. 3 Použité metody	52
4. 4 Charakteristika a popis zkoumaného souboru	52
4. 5 Výsledky průzkumu a jejich analýza	54
4. 5. 1 Přehled zájmu žáků základních a studentů středních škol o dění v těchto institucích	54
4. 5. 2 Ovlivňování respondentů druhými, při vyjadřování svého názoru	58
4. 5. 3 Projevený zájem o participaci u žáků základních a studentů středních škol	61
4. 5. 4 Zájem studentů o vydávání a šíření školních médií, vznik školních parlamentů a využívání informací z těchto zdrojů	65
Závěr	70
Resumé	73
Anotace	74
Klíčová slova	74
Literatura a prameny	76
Seznam příloh	81

Úvod

„Dítě je nejvíce fotografovaným
a nejméně vyslyšeným členem společnosti.“¹

Účastnit se veřejného života, nebýt lhostejní ke svému okolí a společnosti, jejíž součástí jsme od narození až do smrti, podílet se a moci ovlivňovat prostředí, ve kterém žijeme, by mělo být v zájmu a hledáčku každého z nás. Participace dětí je o to významnější, protože to jak je vychováme, co je v životě naučíme a jaký prostor k vyjádření jejich názorů jim dáme, se projeví nejen v jejich životě, ale ovlivní to životy naše i celé společnosti.

Téma, které jsem si vybrala pro svou diplomovou práci, téma Participační práva dětí a škola, je v současné době tématem velmi aktuálním, jelikož Organizace spojených národů vyhlásila rok 2010 rokem mládeže. Hlavní tématem roku je podpořit dialog a spolupráci mezi generacemi, což se někdy zdá složité, ba dokonce nemožné. Cílem participace je dosažení vzájemného pochopení, poskytnout prostor druhému, naučit se komunikaci a stát se autonomním člověkem, jehož život bude naplňován kvalitami, které na něho klade demokratická společnost.

Oblast participace v životě dětí je mi blízká, proto jsem si vybrala právě toto téma ke zpracování své diplomové práce. Činnost, jejíž obsahem je spolupráce s dětmi mi není cizí. Věnuji se jí již od svých 14 let v rámci sportovního klubu Motýlek, který zajišťuje celoroční sportovní cvičení s dětmi a v letních měsících pořádá dětská soustředění. Obdobně i moje bakalářská práce se týkala dětí a jejich práv. Myslím, že je nutné si uvědomit, že děti nejsou samostatně schopny plně uplatňovat svá práva, a proto je potřeba jim věnovat dostatečnou péči. Vytvořit jim prostor pro plnohodnotný rozvoj, věnovat se jejich zájmům a dále je rozvíjet, uspokojovat jejich potřeby, tedy i ty participační, a konat vše pro jejich blaho. To znamená brát v potaz jejich názor, naučit je nést odpovědnost za své činy a jednání. Ukázat jim cestu, jak se stát právoplatným členem společnosti a v neposlední řadě je chránit před negativními jevy společnosti, které ohrožují jejich zdravý a plnohodnotný vývoj.

K participaci patří i právo na informace a s tím souvisí i mediální svět. Nejčastější způsob vyhledávání, v dnešní době vyspělých informačních technologií, představuje

¹ HART, R., *Children's Participation: from tokenism to citizenship*. Florencie, UNICEF. s. 8

internet. Jak všichni víme, tato celosvětová informační síť, poskytuje „neomezený“ přístup k informacím, často nevhodných pro děti a mládež. Bohužel mnohdy není dostatek prostředků a síly rodičů k tomu, aby byly děti uchráněny před všemi negativními vlivy. Rodiče nejsou ve větší míře schopni, i přes veškeré snahy, děti před těmito jevy uchránit. Děti by měly být seznamovány s možnostmi, literaturou a odkazy, ve kterých si potřebné informace mohou najít a upozorněny, čeho se vyvarovat. V České republice působí široká škála internetových portálů, byla založena řada státních či nestátních institucí, které nabízejí dětem souhrnné informace týkající se jejich života. Odkazují a zprostředkovávají kontakt i na podobná sdružení v zahraničí.

Teoretická část mé práce je rozdělena do tří kapitol a řady podkapitol. V první kapitole se zabývám právy dítěte, zejména těmi, které se týkají participace dětí. Jedná se o právo na vyjádření vlastního názoru obsaženého v ustanovení článku 12 Úmluvy o právech dítěte. Při řešení problémů dětí by bylo vhodné, aby dospělí při výchově vzali v úvahu jejich názory a k těmto přihlédli. S tím je spojeno právo na získávání a vyhledávání informací, což je jedním ze znaků demokratického státu a základním právem zakotveným v Listině základních práv a svobod. Nelze opomenout již zmíněnou ochranu před nevhodnými informacemi, negativními jevy a omezeními, která jsou spojena se svobodou projevu.

Druhá kapitola je zaměřena na participaci dětí v jejich životě. Pojednává zejména o organizacích zajišťujících a umožňujících participaci dětí. V participaci jde o vytvoření prostoru, kde jsou děti považovány za rovnocenné partnery, učí se komunikovat nejen s kamarády a vrstevníky, ale také s dospělými. Svými názory se učí ovlivňovat druhé, prosadit se ve společnosti, přijímat odpovědnost za svá rozhodnutí a v neposlední řadě spolupracovat, což je pro jejich budoucí život významná zkušenost. Ne každý je totiž schopen učinit kompromis, podobně jako přiznat vlastní chybu. Vést děti k zodpovědnosti, toleranci, ohleduplnosti, ale i samostatnosti znamená příznivou investici do jejich budoucnosti.

Poslední kapitola teoretické části popisuje konkrétní podoby participace dětí na záležitostech školy. Zabývám se v ní historickým vývojem účasti dětí v této instituci, která se zprvu projevovala výkonem různých třídnických funkcí, až postupně přešla do dnešní podoby. V současnosti je participace dětí ve škole možná skrze žákovské

samosprávy či dětské parlamenty. Přestože tyto instituce vznikají, zájem o členství nebo účast v nich neprojevuje každý. Filosofie těchto organizací spočívá v dodržování předpokladů, kdy děti nesmí být do ničeho nuceny. Předmětem zájmu účastnit se by měl být projev jejich svobodné vůle a rozhodnutí. Zároveň je důležitá i jejich vlastní motivace naučit se svou potřebu vyjádřit a tím následně metodicky něco ovlivnit.

V rámci diplomové práce jsem provedla průzkum zaměřený na participaci dnešní mládeže ve škole. Cílem bylo zjistit, zda děti projevují zájem o dění kolem sebe, zda se snaží vyjadřovat k záležitostem, které mohou ve školním prostředí ovlivnit či jsou ke všemu lhostejní. Dále pak jaké mají povědomí o organizačních celcích umožňujících jejich participaci, zda se při utváření svého názoru a upevňování svého hodnotového žebříčku nechávají někým ovlivnit nebo rozvíjejí svou autonomii, být především sám sebou. Průzkum byl soustředěn na výběrový soubor dětí a mládeže ve věkové kategorii 10-18 let, tedy žáky základních i středních škol, což mi umožnilo provést srovnání mezi těmito institucemi a zejména zjistit rozdíly u dospívající mládeže a dětí povinných základní školní docházkou. Některé otázky jsem formulovala tak, aby byly patrné i rozdíly mezi chlapci a dívkami. Cílem bylo potvrdit nebo vyvrátit stanovené hypotézy uskutečněného průzkumu, což jsem splnila a v závěru mé práce rovněž popsala.

1. Práva dítěte

Práva dítěte jsou lidskými právy pro věkovou skupinu občanů mladších osmnácti let a jsou úzce propojeny s tzv. všeobecnými lidskými právy. Otázkou zůstává, kdo je vlastně dítě. Věkové ohraničení pojmu dítě se mnohdy v odborných literaturách liší a často se na něm neshodnou ani odborníci. Experti z OSN uvádějí např. následující členění: děti – všichni pod 18 let, mladiství či dospívající – všichni ve věku 10 – 19 let (tzv. teenageři), mládež – 15 – 24 let, mladí lidé – všichni ve věku 10 – 24 let.² Budu ve své diplomové práci vycházet z výše uvedeného členění, tedy že dítětem jsou všichni, kteří nedosáhli věku 18ti let, tzn. plnoletosti.

Je na místě položit si otázku proč se zabývat právy dítěte, když je všeobecně známo, že *každý* je nositelem práv a svobod, což je zaručeno v článku 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, tedy i dítě. Přesto děti, stejně jako například ženy nebo staří lidé, potřebují, vzhledem ke své bezbrannosti a věku, zvláštní ochranu a podporu, aby byli plně schopni svá práva využívat a naopak nedocházelo k jejich zneužívání. Pro ilustraci: například roční dítě, které nedokáže vyjádřit svůj názor, má právo na život a ochranu a celá společnost by měla tedy konat vše pro jeho blaho.

Co jsou tedy práva dítěte? Rodiče, učitelé, odpovědní státní činitelé a dospělí vůbec, své obavy z práv dítěte nijak neskrývají. Obavy však pramení z nepochopení jejich obsahu. Dětská práva neznamenaají, že si dítě může dělat, co chce, jak chce, kde, kdy a jak dlouho chce a to na úkor zejména rodičů a učitelů³. Práva dítěte jsou všeobecná lidská práva formulovaná s ohledem na specifické potřeby dětí, zejména potřeby ochrany, výchovy, tzn. celkového rozvoje.⁴ Jde o cestu dítěte k jeho vlastní osobnosti, vytvoření si zralého postoje ve společnosti a zejména schopnosti využít svá práva. To nezajistí ani právní dokumenty, ani mezinárodní smlouvy, je to úkol výchovy. Všechna práva dětí jsou založena na předpokladu, že celá společnost se musí chovat tak, aby bylo nalezeno nejlepší řešení a východisko pro dítě, tzn., aby se jednalo v jeho nejlepším zájmu.

² <http://www.detskaprava.cz/prava/info.htm>

³ HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha, 1996. s. 5

⁴ HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha, 1996. s. 17

Považuji za velmi důležité, že se otázkou práv dítěte a jejich ochranou zabývá řada mezinárodních organizací, že se na ně nezapomíná. Je třeba si uvědomit, že děti nejsou schopny plně uplatňovat svá práva a většinou za ně rozhodují zákonní zástupci, především se jedná o rodiče či pěstouny. Zejména rodiče jsou nejdůležitějšími osobami v životě dítěte a především oni by měli své potomky chránit, umožnit jim zdravý vývoj a uspokojit jejich potřeby. Avšak bohužel, někdy to bývají právě rodiče, kteří dětem ubližují. Způsobují jim utrpení a bolest. Stále proto trvá význam rodinného zázemí, které zprostředkovává dětem pocit jistoty, bezpečí a porozumění. Děti by měly znát svá práva a vědět kam se mohou v případě potřeby obrátit a nebát se se svým trápením někomu svěřit. Dospělí dětem mohou pomoci nejlépe tak, když s nimi budou jednat co možná nejvíce jako se sobě rovnými, aniž by je však ponechali zcela na pospas jejich případným nejistotám a úzkostem. Výchovou by je měli učit řešit životní problémy a to tak, že je seznámí s možnými nebezpečími, s nimiž se mohou ve svém životě setkat a ukázat jim možná východiska a optimálního řešení⁵. Zároveň musí podporovat jejich postupné osamostatňování a pomáhat, aby výchovu postupně vystřídala sebevýchova.

Do 20. století se na děti nahlíželo jako na osoby podřízené dospělým. Ve 20. století bylo uzavřeno na 80 smluv, které se přímo či nepřímo týkaly dětí. I díky tomu je dnes mnohde dětství považováno téměř za posvátnou část života a dítě za jednotlivce, který má vlastní důstojnost a veškerá práva jako každý člověk.⁶ Počátkem dvacátého století se zájem o dítě zintenzivnil, avšak prosadit práva dítěte se podařilo až po první světové válce. V roce 1918 byla v Londýně založena organizace „Zachraňte děti“ (Safe of Children). Došlo k vypracování konceptu Deklarace o právech dítěte, které bylo v roce 1924 přijato Shromážděním společnosti národů⁷.

Teprve po druhé světové si dospělí uvědomili, že děti potřebují mít svá práva nějak kodifikována. V roce 1945 byla založena Organizace spojených národů a jedním z prvních kroků bylo založení dětského fondu UNICEF, který měl za úkol pomáhat dětem postiženým válkou. V roce 1995 vyhlásila OSN Deklaraci o právech dítěte, která se stala morálním rámcem práv dětí. Bohužel tato norma nebyla právně závaznou normou, a proto bylo nutné vytvořit mezinárodně uznávaný dokument. V roce 1997,

⁵ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha, 2008. s. 45

⁶ DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc, 1999. s. 30

⁷ HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha, 1996. s. 5

v Mezinárodním roce dítěte, se začínala Komise OSN zabývat tvorbou takového dokumentu⁸. Trvalo to deset let, ale nakonec dlouho očekávaný dokument vznikl.

1. 1 Úmluva o právech dítěte a její vztah k sociální pedagogice

Práva dětí se tedy stala mezinárodně uznávanými až ve dvacátém století. Významným mezníkem v této oblasti byl 20. listopad 1989, tedy vznik Úmluvy o právech dítěte. Úmluva se stala důležitým bodem ve vývoji mezinárodní spolupráce a ochrany práv dítěte. U příležitosti Mezinárodního roku dítěte v roce 1979 a 20. výročí Deklarace o právech dítěte, pracovní skupina ustanovená Komisí pro lidská práva za účasti delegátů členských zemí OSN, zahájila přípravné práce na jejím vytvoření. Základem byla vypracovaná předloha Polska. Cílem bylo vypracovat dokument, který by pomohl k překlenutí rozdílů mezi různými zeměmi v různém postavení a různých životních úrovních. Záměrem bylo dále zachování jejich kulturní, náboženské a společenské odlišnosti⁹.

Tento dokument lze charakterizovat jako soubor všech základních práv dítěte, které zavazuje všechny členské státy OSN k jejich naplňování. Tedy i Českou republiku jako jejího signatáře¹⁰. Zákon č. 104/1991 Sb., úmluva o právech dítěte vstoupil v platnost 6. února 1991. Postavení Úmluvy je dáno článkem 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., ústavy České republiky, který stanoví, že ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem¹¹.

Může se zdát, že o některých ustanoveních Úmluvy o právech dítěte není třeba hovořit, bylo by možné je úplně vypustit, protože se zdají být tak samozřejmé, ale dle mého názoru je to právě naopak. Článek 31 stanoví právo dítěte na odpočinek a volný čas, ale mají o tom všechny děti povědomí a respektují to všichni rodiče? Nebo například článek 34 stanoví právo na ochranu dětí před všemi podobami sexuálního

⁸ BÍLEK, P., CHRŽOVÁ, J., ONDRÁČKOVÁ, J., ZOUBEK, V. *Výchova a vzdělávání v oblasti lidských práv (referenční příručka pro pedagogy středních a vyšších škol)*. Praha, 2002. s. 28

⁹ DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc, 1999. s. 33

¹⁰ DUNOVSKÝ, J. Úmluva o právech dítěte v České republice. In DUNOVSKÝ, J. (ed.) *Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech: Třeboň 29. - 30. Května 2002*. České Budějovice, 2002. s. 5

¹¹ Zákon č. 1/1993 Sb., ústava České republiky

násilí a zneužívání. O takových případech slyšíme velmi často, případy sexuálního zneužívání a týrání nejsou bohužel ojedinělé a bohužel jsou v mnoha případech páchané právě blízkými osobami. Teprve v sedmdesátých letech se o nich začalo hovořit na veřejnosti, dříve se takové případy nesměly zveřejňovat a hovořili o nich mezi sebou jen dětské lékařky. Polovina zemřelých dětí bývá usmrcena hned po narození, čtvrtina dětí je utýraná a zbylá čtvrtina dětí umírá z důvodu msty rodičů.

Naplňováním článků a kontrolou realizace Úmluvy není v České republice na vládní úrovni pověřen žádný konkrétní orgán, dohled má v kompetenci samotná vláda. Ochranu dětí, jejich práv a péči o děti a rodinu má na starosti dle zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, v pozdějším znění, několik resortů: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo zahraničních věcí¹².

Výbor pro práva dítěte je kontrolním mechanismem, který dohlíží na dodržování Úmluvy. Je to orgán, který posuzuje dosaženou úroveň implementace této mezinárodní smlouvy. Samotná kontrola probíhá pravidelným překládáním zpráv smluvních států Výboru a tento je následně hodnotí. V České republice je koordinačním orgánem zmocněnec pro lidská práva a Rada vlády ČR pro lidská práva. Mají za úkol sledovat a vyhodnocovat plnění závazků plynoucích z mezinárodních smluv. V této souvislosti byly, za dobu účinnosti Úmluvy, předloženy Výboru čtyři periodické zprávy o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte.¹³

Stát, který je odpovědný za plnění Úmluvy, by měl zajistit její dodržování vydáním zákonů a kontrolou jejich plnění tak, aby si dospělí, zejména rodiče, uvědomili svou odpovědnost za výchovu svého potomka a chtěli sami plnit obsah článků Úmluvy. Ochranu práv dítěte realizují i nevládní, dobrovolná sdružení a organizace. Nejznámější je UNICEF, Česká sekce DCI nebo Nadace Naše dítě.¹⁴ Vytvoření Národního plánu na dodržování obsahu Úmluvy a zejména jeho plnění je mezinárodním závazkem. Za

¹² KOTRAŠOVÁ, E. *Práva dětí v ČR a zemích EU*. [Bakalářská práce.], Brno, 2008. s. 13

¹³ www.vlada.cz

¹⁴ HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha, 1996. s. 7

koordinaci a jeho plnění převzalo odpovědnost Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

Práva dítěte by měla chránit celá společnost a umět s nimi pracovat by měli mimo jiné i studenti pedagogického zaměření a budoucí učitelé. Příprava studentů učitelství na práci s právy dítěte patří mezi hlavní principy a výukové strategie. Tato příprava se zaměřuje na dvě hlavní linie. Především jde o osvojení si hlavních myšlenek, významu a smyslu práv dítěte studenty, což by se mělo stát základem tvorby jejich vlastního výukového stylu. Lze sem zahrnout zejména lidskou a profesní etiku jednání s dítětem, povahu vedení žáků při respektování jejich vlastní důstojnosti a potřeby pomoci mu na jeho cestě životem. Dalším cílem budoucích pedagogů by mělo být porozumění výchovnému sdělování práv žákům, osvojení si principu participace dětí na výuce a celém životě třídy a školy¹⁵. Budoucí pedagogové by měli mít nejen teoretické znalosti v oblasti lidských práv, ale také znát postupy, metody a techniky, které jim umožní předat své znalosti svým studentům. Sociálně výchovná činnost ve škole představuje ze strany učitelů pomoc žákům v orientaci v každodenním životě a jejich směřování k aktivní účasti na veřejném životě. Učitelé by měli poskytnout svým studentům sociální oporu, tzn. učit je adekvátně se vyrovnávat se zátěžovými situacemi¹⁶. Úkolem dospělých je dítě nejen chránit, ale především mu pomoci na cestě k jeho autonomii, vést ho ke svéprávnosti a naučit ho chápat svá práva. To nezajistí ani právní dokumenty, ani mezinárodní smlouvy, to je především úkol výchovy. Úmluva je proto chápána jako výzva pro výchovu.

Úmluva je rozdělena do čtyř okruhů základních práv dítěte, tzv. principů. Jedná se o statutární práva (právo na jméno, právo znát své rodiče, nebýt diskriminován, atd.), práva týkající se přežití a rozvoje (zajištění současnosti, ale i budoucnosti), práva zabývající se ochranou dítěte a posledním okruhem jsou práva na zajištění účasti na společenském životě¹⁷. Do posledního zmiňovaného okruhu patří právo svobodně

¹⁵ HEJLOVÁ, H. Vzdělávání učitelů pro práci s právy dítěte na PaedF UK Praha. In DUNOVSKÝ, J. (ed.) *Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech: Třeboň 29. - 30. Května 2002*. České Budějovice, 2002. s. 90

¹⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha, 2008. s. 112

¹⁷ DUNOVSKÝ, J. Úmluva o právech dítěte v České republice. In DUNOVSKÝ, J. (ed.) *Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech: Třeboň 29. - 30. Května 2002*. České Budějovice, 2002. s. 8

vyjádřit svůj názor a právo svobodně přijímat a rozšiřovat informace. Nadále je největší snahou, aby Úmluvu přijalo co nejvíce zemí a hlavně, aby byla dodržována.

1. 2 Právo vyjádřit svůj názor

Právo dítěte vyjádřit svůj názor, je jedním z práv, kterými se zabývá Úmluva o právech dítěte, konkrétně se jedná o článek 12. Pojednává o participaci dětí, o jejich účasti ve věcech, které se na ně vztahují a o možnosti vyjádřit svůj názor a postoj k věcem, které se dotýkají jejich každodenního života. Zajišťuje možnosti ovlivňovat rozhodnutí, která se na ně vztahují a poskytuje možnost získat co nejvíce informací pro taková rozhodnutí¹⁸. Dítě má právo se svobodně vyjádřit, má právo být vyslyšeno a jeho názory by neměly být brány na lehkou váhu. Mělo by mít právo na chování přiměřené jeho věku, mělo by být připravováno na svobodná rozhodnutí a na žít si svým vlastním způsobem a také se naučit přebírat, s rostoucím věkem, více odpovědnosti.

Další právní předpis, který obsahuje toto ustanovení, je zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, konkrétně § 30 odst. 3). Tento stanoví: „*Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.*“¹⁹

Mnohým dospělým stále připadá, že svobodu myšlení, projevu a právo na vlastní názor děti mít nemohou. Nepatrná skupina dospělých je schopna tyto práva dětem přiznat, bohužel často v rovině veřejného prohlášení, bez skutečné odezvy a zanesení do běžného života, natož jejich vlastního.²⁰ Přestože jsou práva dítěte vyjádřena v jednotlivých ustanoveních Úmluvy, již výše uvedený přístup k celé otázce práv dětí přináší řadu úskalí, především pokud jde o specifikaci práva a odpovědnosti odpovídající věku dítěte, které ztěžuje konkretizaci v právním řádu. V podstatě to

¹⁸ HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha, 1996. s. 6

¹⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

²⁰ BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc, 2000. s. 54

znamená, že odpovědnost za její pochopení dítětem bude dána na vrub výchově a vychovatelům.²¹

Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zabezpečují, aby dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, mělo právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají. Názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství²².

Úmluva o právech dítěte se odvolává na to, aby dětská práva byla vyslyšena v procesech, které řeší odloučení dětí od rodičů. Všechny strany soudního řízení mají právo se procesu zúčastnit, včetně dětí, kterých se to týká především. Typický příkladem takového soudního řízení je rozvod rodičů a nelehké rozhodování o tom, s kterým z rodičů bude dítě po rozvodu žít. V každém případě by se měl vyslechnout názor dítěte a ve fázi rozhodování k němu přihlídnout. Dítě má právo se vyjádřit, se kterým z rodičů by chtělo bydlet. Rozvod je velký zásah do života dítěte, nešetrným a neodborným odloučením od jednoho z rodičů by mohlo dojít k narušení psychické stability dítěte a mohl by být ohrožen i jeho budoucí partnerský život.²³

Každé zanedbané dítě má při strádání právo se dovolat právní pomoci u soudu, má právo zahájit soudní jednání a být vyslechnuto. Světová deklarace lidských práv uvádí: „Každý“ má právo na svobodný názor. V mezinárodní úmluvě občanských a politických práv se říká: Každý má právo na svůj názor, aniž by byl někým omezován nebo usměrňován. Při vyjádření svého názoru by nikdo neměl utrpět žádný tlak, donucení či vliv druhé osoby, která by mohla jeho vyjádření ovlivnit, nebo v případě nejhorším, svobodnému projevu zabránit²⁴.

²¹ HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha, 1996. s. 6

²² Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb. *Úmluva o právech dítěte*.

²³ R. HODGKIN, P. NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998. s. 146

²⁴ R. HODGKIN, P. NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998. s. 150

Článek 12 Úmluvy neuvádí spodní věkovou hranici, od které by byly vlastní názory dětí brány v úvahu. Je jasné, že děti si své názory tvoří ve velmi brzkém věku a je potřeba k nim přihlídnout při řešení situací, stejně jako ke schopnostem a duševní vyzrállosti dítěte. Úmluva nepodporuje ty, kteří se snaží věkovou hranici určit. Některé země takovou snahu projevují a snaží se tedy názory dětí zpochybňovat právě vzhledem k nízkému věku. V souvislosti se zákazem diskriminace je stále zdůrazňováno rovnoměrné právo na vyjádření dětského názoru a tento brát vážně. Aby nebyly například handicapované děti diskriminovány, nabízí se možnost poskytnout jim pomoc vyjádřit se přes další osobu, například lze využít služeb tlumočnicka.²⁵ V životě musí být dítěti zajištěna taková ochrana a péče, jaká je nezbytná pro jeho blaho. Zároveň musí být brán ohled na práva a povinnosti dospělých, rodičů dětí, zákonných zástupců nebo jiných za děti odpovědných jednotlivců.²⁶

Děti musí být připraveny na zodpovědný život ve společnosti. Od útlého věku by měly být podporovány k účasti na kulturním a společenském životě společnosti. Měly by být vedeny zejména ke snaze, která by k těmto cílům byla směřována. Snahy zapojovat děti do rozhodování by měly být vytvářeny a podporovány již v základní sociální skupině, jejímž členem je dítě od narození, tedy v rodině. Dítě by se mělo těšit ze svých práv, včetně práva možnosti účastnit se na rozhodování o věcech, které se ho dotýkají.

1. 2. 1 Praktické problémy při zjišťování názorů dítěte

Finsko uvedlo, že praktické problémy mohou nastat při zjišťování názorů dítěte. Ačkoliv ve finském právu platí, že dětský názor je jeden z nejdůležitějších důkazů při soudním jednání, ve skutečnosti je několik nedostatků evidentních a může dojít ke konfliktním situacím. Především by dítě mělo být vyslyšeno, protože dítě, které je předmětem sporu má právo vyjádřit se a k tomuto by mělo být přihlídnuto. Zvláště by měl být kladen důraz, aby dítě nemohlo být ovlivňováno rodičovskou či dospělou autoritou, jak doma nebo například ve škole a jeho názor nesmí být nijak usměrňován

²⁵ R. HODGKIN, P. NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998. s. 151

²⁶ HANZOVÁ, M., KODÝM, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Práva a povinnosti našich dětí*. Praha, 1995. s. 53

nebo zpracován. Ve Finsku se prodiskutovalo, a je již uplatňováno, že budou proškolení pracovníci, kteří budou naslouchávat dětem a naučí se rozeznávat signály, které děti vysílají, když se snaží něco sdělit, ale vzhledem ke svému věku nedokážou použít ta správná slova²⁷.

Participační právo vyjadřuje respektování názoru dítěte ve všech záležitostech, které se ho týkají. Dítě musí být vyslyšeno. To lze uskutečnit různými způsoby, buď přímo, nebo skrze zástupce. Měl by mu být poskytnut nejvhodnější způsob k vyjádření a jeho zákonný zástupce by měl být za to odpovědný. Zákonným zástupcem může být rodič, opatrovník nebo jakýkoliv jiný zákonný zástupce. Při soudních řízeních, zejména u rozvodových stání, se řeší otázka rozdělení majetku a na názor dítěte, s kterým z rodičů by chtělo žít, se většinou nikdo neptá. Dochází k tomu i v případech dětí starších dvanácti či patnácti let, přestože jsou připraveny svůj názor sdělit. V případě, že je ve věci nařízen znalecký posudek, názor dítěte je sdělován soudu prostřednictvím orgánu sociálně právní ochrany dítěte nebo znalce.²⁸ V moderní, demokratické společnosti, by k takovým situacím nemělo docházet a na názor dítěte by se nemělo zapomínat, vždyť děti, jsou naše budoucnost a záleží jen na nás, dospělých jak je na úskalí života připravíme a na jaké cesty, vedoucí k uplatňování jejich schopností, je navedeme.

1. 2. 2 Záležitosti ovlivňující názor dítěte

V životě dítěte existuje jen velmi malý prostor, kde by dítě nebylo nikým ovlivňováno nebo kdy by na něj nepůsobily názory druhých. Dítě během svého života prochází mnoha sociálními skupinami, od narození na něj působí rodiče, následně kamarádi, spolužáci, kolegové, manžel, manželka a stejně tak i oni působí na tyto skupiny. Není tedy komunity, regionu nebo činnosti, ve které by nedocházelo k určitému působení členů navzájem, dochází k tzv. sociálním interakcím. Při nich se jedinec učí od druhých jak jednat, jak se v životě zachovat. Takové učení může probíhat pomocí sociálního posilování nebo napodobování, je přirozené, že dítě napodobuje, byť

²⁷ R. HODGKIN, P. NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998. s. 149

²⁸ BAUDYŠOVÁ, Z. Dětská práva v ČR. In DUNOVSKÝ, J. (ed.) *Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech: Třeboň 29. - 30. Května 2002*. České Budějovice, 2002. s. 101

i nevědomě, rodiče, blízké či jiné osoby. Pro jedince je nezbytné chovat se tak, jak požadují a očekávají druzí, takové učení se nazývá učení anticipací. Působení druhých na jedince ovlivňuje jeho názory a postoje, a protože čím je člověk starší, tím obtížněji se učí něčemu novému, je podstatné výchovu a působení na děti nepodcenit, protože pomocí prostředků výchovy z nich lze vychovat schopné, samostatné, společenské a harmonické bytosti, které se dokážou postavit čelem k životním překážkám.

V průběhu života by mělo každé dítě získávat sebevědomí, mělo by se naučit zdravě sebeprosazovat a také přijímat odpovědnost za své činy, za svá pochybení. Správná výchova akceptuje osobnost vychovávaného, uspokojuje jeho potřeby, vede ho k harmonii a všestrannosti. Schopnost vyjádřit svůj názor, obzvláště pak v manželství, při výběru zaměstnání, lékařském ošetření, vzdělání, ale i zábavě je důležitou záležitostí v životě každého člověka. V dospívání je důležitý správný výběr zaměstnání, respektive studia. Je žádoucí u dětí dotvořit pocit zodpovědnosti za životní prostředí a projevovat úctu k výsledkům lidské práce. Jde o to, naučit děti, prostřednictvím výchovy, vzdělání a pozitivní socializace, osvojovat si vědomosti dovednosti a návyky, ale i komunikaci s dospělými, vrstevníky a vybudovat v nich důvěru v sebe a svět²⁹.

Manuál o lidských právech klade velký důraz na to, aby dětská práva zasahovala do administrativního procesu, které dítě může ovlivnit. Stále více je patrné, že například soud musí brát v úvahu ten fakt, že se dítě musí soudu účastnit a jeho názory musí být vyslyšeny. Státy mohou samy posoudit a rozhodnout jak by dítě mělo být vyslyšeno, ale procesní pravidla naznačují, že by tak mělo být činěno skrze vhodný orgán, který by dítě zastupoval a jeho přesnou odpověď by předal³⁰. Vše by tedy mělo probíhat v zájmu a pro blaho dítěte.

1. 2. 3 Vzdělání, výchova a prosazování dětské účasti

Komise OSN, zabývající se kontrolou nad dodržováním článků Úmluvy o právech dítěte, rozpoznala, že samotný zákonný rámec nestačí na změny v postojích rodiny, školy, dalších institucí a komunit k postavení dítěte ve společnosti a jeho práv.

²⁹ KOHOUTEK, R. *Pedagogická psychologie*. Brno, 2006. s. 78

³⁰ R. HODGKIN, P. NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998. s. 151

Podporuje proto hlavně vzdělání a informativní programy, výchovné systémy a vzdělávání těch, kteří s dětmi pracují, protože kdo chce pracovat s dětmi, musí mít k tomu také odborné vzdělání. Komise se také zajímá o tradiční kulturní postoje k dětem v některých zemích. Mnohé země stále nechápou dítě jako osobu, která se může sama rozhodovat a vyjadřovat své názory.

Je potřeba, aby děti měly možnost obhajovat svoje práva ve všech stránkách jejich života, ve škole, v rodině, ve společnosti. Komise se vyjádřila, že je nedostatek takových možností pro děti, zvláště pokud se jedná o špatné zacházení v rodině nebo ústavu, pokud nemají možnost žít ve vlastní rodině. Uvádí různá měřítko pro zabezpečení ochrany dítěte před násilím a zneužíváním. V každém případě plánuje monitorování dětského zabezpečovacího systému³¹.

Rodiče mají zodpovědnost za udávání směru dětem a měli by být hlavním činitelem v jejich vývoji. Slogan pro Mezinárodní rok rodiny zní: „Stavění nejmenší demokracie v srdci společnosti“. Spojené národy navrhli, že rodina musí být středem udávání hodnot a dobrého chování. Stejně jako v rodině i ve škole platí, že dítě má nárok na vyjádření svého svobodného názoru. Komise se shoduje, že v některých zemích, jako např. ve Velké Británii a Walesu, měli rodiče právo zakázat dětem sexuální výuku, tím pádem si dítě nemohlo vytvořit názor na tuto oblast, protože bylo vyloučeno z výuky. Dítě by mělo mít právo na „odvolání“, tedy mít možno na základě svobodného rozhodnutí do takové vyučovací hodiny jít a výuky se zúčastnit³².

V České republice se uskutečnila řada výzkumů, které se snažily zjistit poznatky týkající se situace v oblasti práv dítěte. Častým zjištěním bylo, že respektování názorů dítěte, tedy plnění článku 12 Úmluvy, je nedostatečné. Děti se cítí být ponižovány a zesměšňovány dospělými.³³ To potvrzují i názory samotných žáků. Na semináři zabývajícím se právy a participací dětí, konaném 21. dubna 1999 v Hradci Králové, bylo jedním studentem řečeno, že nejde jen o to, aby žák své názory projevil, ale především jde o to, aby ho dospělí brali vážně. Překvapení nastane, když žák svůj názor

³¹ R. HODGKIN, P. NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998. s. 153

³² R. HODGKIN, P. NEWELL. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF 1998. s. 159

³³ HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha, 1996. s. 10

projeví, třeba anonymně písemnou formou, učitel názor přečte před celou třídou a nevhodně názor komentuje, čímž studenta nejenže například znemožní, ale také odradí od další účasti. Je potřeba, aby žáci svůj názor projevovali a hlavně aby se o tom také vážně diskutovalo a pedagog stále netvrdil, že jen on má pravdu, a proto se mu nesmí odporovat.³⁴

Problém může být v tom, že děti neumí vést diskusi nebo se jí zúčastnit. Tomu by se měly v průběhu výchovy a vzdělávání učit, být k tomu vedeni a zejména by měly mít prostor k tomu, aby se diskutovat naučily. Je pravdou, že učitelé či rodiče sami tuto schopnost často nemají a místo toho, aby se snažili dítěti porozumět a pohovořit s ním o problému, raději mu sebevědomě vstupují do řeči a na závěr stroze řeknou, že pravda je na jejich straně, že už se o tom více nebudou bavit. V takovém případě dítě ztratí veškerý zájem a příště se raději nesnaží vyjádřit svůj názor, protože si řekne, že to stejně nemá cenu. Musím dodat, že i sami učitelé spatřují problém v tom, že děti bývají často považovány za „nesvéprávné“, proto žákům bývá v mnoha případech odpírána možnost vyjádřit svůj názor a je jim to dovoleno, jen když je to v souladu se zájmy dospělých, a to jak ve škole, tak v rodině. Lze tedy říci, že dialog mezi dospělým a dětmi je podceňován.

1. 3 Svobodný přístup k informacím

Právo svobodně přijímat a rozšiřovat informace je zakotveno v Úmluvě o právech dítěte, konkrétně to stanoví článek č. 13. Tento článek zahrnuje právo dětí svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu bez ohledu na hranice a na místo kde se zrovna nacházejí. Mohou tak činit ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jinými prostředky, které uznají za vhodné. V každém případě tak musí činit v rámci respektování práv nebo pověstí druhých a při dodržení bezpečnosti nebo veřejného pořádku, zdraví a morálky.³⁵ Dítěti, jako právoplatnému členu společnosti, by měly být poskytnuty nezbytné informace, které se ho dotýkají. Informace o jeho možných volbách při rozhodování a jejich následcích.

³⁴ ČANĚK, J. Spolurozhodování v rodině a ve škole z pohledu jednoho žáka. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (eds.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové, 1999. s. 16

³⁵ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., *úmluva o právech dítěte*.

Děti mají právo vyhledat a získat nezávislou informaci. Musí být informované o přesném stavu v rodině, ve škole, u soudu a o životě vůbec.

Ve škole by dětem nemělo být bráněno ve vydávání školních časopisů, publikovat ve školních novinách nebo přispívat svými názory do různých magazínů. V některých školách se můžeme setkat se školními rozhlasem, kdy si děti o přestávkách pouští svojí oblíbenou hudbu, informují ostatní o školních událostech a zvou všechny kamarády, učitele, potažmo rodiče, na akce konané v místě bydliště a na veškeré události pořádané školou.

Před dětmi by nemělo být utajováno nic z toho, co by je mohlo jakýmkoliv způsobem obohatit, co by jim mohlo pomoci utvořit si svůj vlastní názor na svět. Úmluva stanoví, že před dětmi nesmí být vytvářena žádná tabu, žádné zákazy z kterýchkoliv důvodů (politických, ideologických, náboženských, ateistických či jiných).³⁶ Samozřejmě i toto právo má svá omezení, která je potřeba dodržet, jak v zájmu všech, tak především zájmu dítěte samotného. V Úmluvě se píše, že taková omezení musí stanovit zákon. Ten, kdo uvažuje o svých právech, musí brát na vědomí pravidlo, podle kterého končí jeho práva a začínají práva druhých. Netřeba připomenout, že u práva vědět a znát musí být brán v úvahu věk dětí, přestože se děti někdy cítí být starší a vyspělejší, než se zdá dospělým.

Svobodný přístup k informacím je spojen s demokracií. Všechny demokratické státy odvozují svoji moc z lidu, z občanů. Demokracie je vláda občanů, z občanů a pro občany, tzn., že občan je suverénem v takovém systému³⁷ a má právo na získávání a šíření informací. Svoboda projevu a přístupu k informacím se stala jednou z prvních občanských svobod, které se lidé v historii domohli. Ve francouzské Deklaraci práv člověka z roku 1789 si byli tvůrci práva vědomi, že svobodné projevování názorů a myšlenek je jedním z nejcennějších práv člověka.³⁸ Svobodný přístup k informacím se stal nedílnou součástí demokratických systémů teprve ve druhé polovině dvacátého století, zejména díky americkému Zákonu o svobodě informací z roku 1966. Postupně byl novelizován, poslední novela vyhlášená jako zákon o svobodě elektronických

³⁶ www.crdm.cz/publikace/umluva

³⁷ KUŽÍLEK, O., ŽANTOVSKÝ M. *Svoboda informací*. Praha, 2002. s. 13

³⁸ HERCZEG, J. *Meze svobody projevu*. Praha, 2004. s. 9

informací způsobila rychlý vývoj v oblasti informatiky a umožnila dálkový přístup k informacím.³⁹

Svoboda projevu, svoboda vyjadřování nebo svoboda informace přijímat, vyhledávat a rozšiřovat jakýmkoliv způsobem je úzce spjata s konceptem svobody myšlenek. V České republice je základní právní normou, která určuje právo na svobodný přístup k informacím, zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod, respektive jeho článek č. 17. Jestliže se má občan podílet na veřejném životě, musí být o situaci dostatečně informován, nejen o většinovém názoru, ale i názorech odlišných, aby mohl své názory s ostatními srovnávat a vytvořit si vlastní úsudek. Stát tak zaručuje nejen právo být informován, ale i právo informace získávat, vyhledávat a šířit.⁴⁰ Je patrné, že svobodu informací a přístup k nim je třeba podporovat. Dnešní moderní doba nabízí velké množství způsobů jak informace získat, nejrozšířenější možností je využití celosvětové počítačové sítě – internetu.

K úspěšnému uplatnění práva na svobodný přístup k informacím je potřeba zákona, který přesně vymezuje potřebné nástroje a přesná pravidla (lhůty, odvolací postup, aj.), bez nich je jejich přímá vymahatelnost v praxi prakticky nemožná a bývá hlavní bodem teoretických sporů.⁴¹ Právě proto byl přijat, a o výše uvedené se snaží, zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Vymezuje osoby, které mají povinnost informace poskytovat a oblast informací, které tyto osoby podávají automaticky. Stanoví postupy, kterými každý občan může žádat o informace, včetně opravných prostředků. V praxi není svoboda projevu v žádném státě absolutní, proto určuje oblasti omezení svobodného přístupu k informacím, stanoví poplatky za poskytnutí informace a vymezuje sankce.

Pokud se týká oblasti mezinárodního práva veřejného, je daná problematika zahrnuta již ve Všeobecné deklaraci lidských práv, schválené Valným shromážděním Organizace spojených národů. Článek 19 konkrétně uvádí, že *„každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své*

³⁹ KUŽÍLEK, O., ŽANTOVSKÝ M. *Svoboda informací*. Praha, 2002. s. 14

⁴⁰ HERCZEG, J. *Meze svobody projevu*. Praha, 2004. s. 12

⁴¹ KUŽÍLEK, O., ŽANTOVSKÝ M. *Svoboda informací*. Praha, 2002. s. 16

přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoliv prostředky a bez ohledu na hranice.“⁴²

1. 3. 1 Omezení svobody projevu a přístupu k informacím

Získávat informace má každý občan České republiky, ale také cizinci, na které se vztahuje český právní řád (článek 42 odst. 2 zákona č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod), roli nehraje ani věk či právní postavení.⁴³ Přesto musíme neustále brát v potaz, že při získávání a šíření informací a svého projevování, je třeba respektovat práva druhých. Zaujal mne výrok Marka Twaina, který říká: *„máme tolik zákonů na ochranu tisku a ani jediný trochu spolehlivý zákon na ochranu lidí před tiskem.*“⁴⁴

Článek 17 Listiny základních práv a svobod zakazuje cenzuru, tzn. jakýkoliv zásah státních orgánů proti svobodnému projevu občanů, jak slovem, tiskem či sdělovacími prostředky. V lednu tohoto roku byl přijat nový Trestní zákoník. Přestože se nacházíme v demokratickém státě, ve vyspělé době roku 2010, zůstaly v zákoně některá ustanovení, která by se tam podle mne, v dnešní „moderní“ době neměla vyskytovat, jelikož bývají často zneužívána proti svobodě slova. Jedná se o pomluvu a schvalování trestného činu. Liga na ochranu lidských práv opakovaně upozorňuje na to, že nařčení z pomluvy je velmi často používáno nejen proti médiím a novinářům, ale taktéž proti občanům, kteří se nebojí kritizovat zástupce rozličných organizací a institucí. V demokratických zemích je trestního stíhání za pomluvu využíváno jen v krajních případech. Dále bývá zneužíváno ustanovení týkající se schvalování trestného činu a možnosti stíhat občany za křivé obvinění. Dříve bylo potřeba, aby byl občan lživě obviněn z trestného činu s úmyslem, aby byl trestně stíhán, dnes již této hrozbě bude vystaven každý, kdo někoho nepravdivě obviní z trestného činu.⁴⁵

Nesmím zapomenout také na škodlivý vliv některých informací, které ohrožují citový, sociální či mravní vývoj dítěte. Právní úprava tyto problémy postihuje jen ve vybraných otázkách. Jestliže je například vznik právní normy, která by přikazovala výrobcům televizorů do přístrojů instalovat dekodér násilí, v plenkách, lze doložit, že

⁴² KUŽÍLEK, O., ŽANTOVSKÝ M. *Svoboda informací*. Praha, 2002. s. 21

⁴³ KUŽÍLEK, O., ŽANTOVSKÝ M. *Svoboda informací*. Praha, 2002. s. 27

⁴⁴ HERCZEG, J. *Meze svobody projevu*. Praha, 2004. s. 5

⁴⁵ www.zpravodajstvi.ecn.cz

právní normy chránící děti před výše uvedenými škodlivými vlivy již existují. Nabízí se například § 205 odst. 2) Trestního zákona, který zakazuje chování směřující k ohrožení mravnosti dítěte⁴⁶. Ustanovení § 4 zákona č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl stanoví, že u audiovizuálního díla, jehož obsah by mohl ohrozit mravní vývoj nezletilých, se stanoví hranice jeho přístupnosti dosažením věku 15 nebo 18 let. Další opatření částečně uvádí zákon č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, kdy ustanovení § 6 stanoví, že provozovatelé mají povinnost, aby v reklamním bloku nebyly zařazeny ty reklamy, které by podporovaly chování ohrožující morálku dětí a mládeže. Novela tohoto zákona dále zakazuje vysílání rozhlasových a televizních pořadů, které by mohly vážně narušit tělesný nebo mravní vývoj dětí a mladistvých, vzhledem k násilí nebo pornografickému charakteru, a to v době od 6 do 22 hodin.⁴⁷ Taková ustanovení v zákoně jsou dle mého názoru velmi podstatná, protože co se týče náplně vysílacího, zejména televizního, programu, nouze o násilí a další prvky ohrožující mravní vývoj dětí opravdu není. Víím, jak děti a mladiství jsou v dnešní „informační době“ velmi ovlivnitelní právě takovými pořady. V rodinách je velmi častá absence komunikace a jediné z čeho děti čerpají informace a kdo je jejich modelem, vzorem chování, jsou právě hrdinové z televizních seriálů a filmů.

1. 4 Dílčí závěr

Na první pohled se zdá, že články 12 a 13 Úmluvy o právech dítěte, se zabývají stejnou problematikou, že poukazují na to samé. Je pravda, že obsah obou článků spolu úzce souvisí. Článek 13 především rozpoznává právo na svobodu projevu a svobodný přístup k informacím. V článku 12 je dítě prezentováno jako persona, upozorňuje zejména na právo dítěte vyjádřit svůj názor a snaží se docílit, aby byl brán v potaz.

Často slyším názor, že dítě je drzé, když vyjadřuje svůj názor, a říká, co si myslí. O to právě Úmluvě jde, aby dítě mohlo svobodně, bez jakýchkoliv obav vyjádřit svůj názor na záležitosti a situace, které se ho týkají. Uvedu příklad: „Navštěvovat kroužek

⁴⁶ BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc, 2000. s. 56

⁴⁷ *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte*. [online]. s. 23

keramiky mě nebaví, raději bych chodila do kroužku plavání.“ nebo „Mami děti ve škole jsou na mě zlí, raději bych navštěvovala jinou školu.“ Rodiče by měli názorům dítěte věnovat patřičnou pozornost. Účelem není řešit vše okamžitě a bez výhrad názory dětí přijímat, ale umět s dětmi o problémech diskutovat a poukázat na metodu, která je postupem či cestou řešení jejich problému. Naučit je jednat s dospělými, ukázat jim směr, jak slušnou cestou s nimi navázat kontakt, nebát se je požádat o pomoc a radu. V některých případech může docházet k rozporům mezi dětmi a dospělými, například při řešení otázek studia, kázně nebo vlastních práv. Je velmi důležité, aby v takovém případě dítě a dospělí (může to být rodič, učitel, úředník) spolu diskutovali a byli schopni uznat chybu na jedné či druhé straně. Dospělí by měli být schopni, rozumně a s nadhledem vysvětlit dítěti, proč zrovna jejich návrh řešení problému není vhodný. Někdy není špatné nechat dítě padnout tzv. „na dno“, aby si uvědomilo, že život není jen o výhrách, ale i o prohrách, jak vystihuje pořekadlo „co člověka nezabije, to ho posílí“.

Dítě musíme soustavně a systematicky připravovat na zodpovědný život ve společnosti. Od útlého věku je nepostradatelná podpora či motivace k účasti na veřejném, kulturním a společenském životě. Je třeba vynaložit ještě mnoho úsilí, aby se děti aktivně a v hojné míře zapojovaly do dění nejen v rodině, ve škole, ale i v oblasti společenského života. Děti by se měly těšit ze svých práv, včetně práva umožňujících jejich účast na rozhodování. Cílem je odstranit obavy dětí z vyjádření svého názoru a snažit se o jejich sebeprosazení. Poskytovat podporu je důležité zejména v rodině, posléze ve škole. Bude-li mít dítě zdravé sebevědomí, jeho prožívání, ať už ve škole, v kolektivu či zaměstnání bude mnohem bohatší a překonávání nástrah v životě snazší. *„Vždyť sociálně integrativní chování učitele odpovídá žákově potřebě uznání, nezávislosti a samostatnosti, vytváří sociální klima bez strachu a hrozeb, bez pocitu nejistoty a ohrožení, a tím přináší vhodné stimulační prostředí pro vlastní činnost žáků.“*⁴⁸ Otázkou je zda rodiče, učitelé, zkrátka dospělí jsou připraveni, plně motivováni a vůbec schopni komunikovat s dětmi a vést je k jejich plnému rozvoji.

⁴⁸ BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc, 2000. s. 63

2. Participace v životě dětí a mládeže

Zájem o participaci, tedy moci se podílet na společenském životě, ovlivňovat společnost a prostředí, ve kterém žijeme, by měl mít podle mého názoru každý. Nejen dospělí, kteří k tomu mají větší předpoklady a možnosti, ale také děti a mládež. Co to vlastně ta participace je. Ve slovníku cizích slov je tento pojem označován synonymem podíl, účast, účastenství. Jan Průcha ve svém pedagogickém slovníku za participaci žáků považuje jejich aktivní účast v procesu výuky⁴⁹. Například ředitel Základní školy Pouchov si pod pojmem participace dětí a mládeže představuje učení žáků aktivní účasti na životě společnosti, dát jim prostor k možnosti vyjádřit se k problémům, které se jich týkají. Vytvořit větší prostor pro komunikaci, naučit žáky samostatnosti v rozhodování a nést za ně vlastní odpovědnost.⁵⁰ Jedná se o pohled na problém očima pedagoga, participace je především o tom, aby se děti učily demokratickým postupům. Bílá kniha evropské komise – Nový podnět pro evropskou mládež stanoví, že participace znamená zajištění, která zabezpečují, aby se s mladou generací diskutovalo a aby byla více zapojena do účasti na rozhodování, které se jich týkají. Jde o jejich výraznější zapojení do života svého společenství.⁵¹ Účast dětí a mládeže na veřejném životě, může při řešení společenských otázek, v mnoha případech, otevřít dospělým oči a navést je na cestu, kterou by se oni sami nikdy nevydali. Při bližším zkoumání a zvážení jejich možností zjistí, že nápady mladých nejsou vždy tak špatné či nemožné.

Spolurozhodování dětí v rodině a ve škole, tedy téma participace dětí se stává celospolečensky aktuálně diskutovaným problémem. Participace dětí na životě společnosti je velmi podporovanou oblastí práce s dětmi. Pojem participace bývá často prezentován ve smyslu zvýšit snahu a zájem, zejména mladých lidí, o dění v jejich okolí. Ve vztahu ke svým vývojovým schopnostem není dítě schopno pochopit všechny souvislosti a dostatečně objektivně pochopit jejich smysluplnost,⁵² přesto jim musí být poskytnut prostor k vyslovení svého názoru a aktivní účasti. Participace se stala významným tématem ve výchově jednadvacátého století. Základem je příslušnost

⁴⁹ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha, 2009. s. 188

⁵⁰ OTČENÁŠEK, J. Dlouhodobá koncepce ZŠ. [online]. 2004. s. 7

⁵¹ *Bílá kniha Evropské komise - Nový podnět pro evropskou mládež*. [online]. Praha, 2002, s. 6

⁵² JANIŠ, K. Úvaha nad jednou z možností participace dětí ve vztahu k obsahu výuky. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (eds.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové, 1999. s. 40

k určité skupině, resp. sociálním skupinám. Předpokladem je, že členství v nich jsou dobrovolná. Participace se stává základem osobního uspokojení a seberealizace z veřejně prospěšné činnosti. Výchova by měla být směřována k participaci, protože je vzorem toho, jak se žije v demokracii, je důležitá pro práci, volný čas, bydlení a sociální vztahy vůbec.⁵³ S právem participace jsou spojeny dvě kategorie cílů výchovy. První jsou cíle spojené s rozvojem osobnosti (sebepojetí, sebehodnocení, seberealizace) a druhými jsou cíle spjaté se socializací (odpovědnost vůči společenství).

Pojem participace lze definovat jako právo dětí a mládeže být zapojeni a účastnit se rozhodovacích procesů, které se jich jakkoliv dotýkají. Tedy mít možnost zapojit se do procesu rozhodování ve škole, v rodině, ve společnosti na místní či krajské úrovni. Mladí by se měli podílet a mít možnost vyjádřit se k politice státu, k otázkám, které zasahují do jejich životů. Z tohoto důvodu byla v roce 1992 přijata Evropská charta participace mladých lidí na místním a regionálním životě. Cílem je povzbuzovat mládež k aktivnímu zapojení na posílení občanské společnosti a pomoci mladé generaci při řešení závažných problémů a vlastních cílů ve společnosti prostřednictvím účasti na nekonformním vzdělávání. Podporovat a rozvíjet politiky pro mládež v Evropě s důrazem na demokratické občanství a zlepšování vzdělávacích možností ve školství a zaměstnání. Rada Evropy dále podporuje rozvoj sdružení pro mládež a povzbuzuje k mezinárodní spolupráci mezi těmito organizacemi.⁵⁴

V demokratické společnosti je snaha vzbudit v mladé generaci zájem o události vyskytující se v jejich životě. Probudit v nich zájem a potažmo vybudovat pocit potřeby aktivně se podílet na věcech veřejných a zapojit je do veřejného společenského života. Prostředkem k dosažení těchto cílů je právě participace dětí a mládeže na společenském životě. Participaci a vyjadřování se k záležitostem se musí děti učit. Rozvíjet schopnosti dítěte je třeba v souladu s potřebou chránit dítě před nebezpečnými rozhodnutími nebo rozhodnutími, jejichž následky by dítě nebylo schopno unést. Je třeba dítěti vymezit způsob, jakým se může vyjadřovat a jak se podílet na rozhodování.⁵⁵ Myšlenka naslouchat názorům mladé generace, konzultovat s nimi a zapojit je do rozhodovacích procesů o věcech, které se jich týkají, se začala šířit v sedmdesátých letech 20. století,

⁵³ KRAUS, B., *Sociální pedagogika II*. Brno, 2007. s. 39

⁵⁴ www.radaevropy.cz

⁵⁵ KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice, 2001. s. 143

zejména v Kanadě, USA a Austrálii. Do Evropy se toto téma dostalo do centra povědomí odborníků a politiků se zpožděním. V postkomunistických zemích se touto otázkou začali, z pochopitelných důvodů, zabývat ještě později.⁵⁶ V těchto zemích převládal názor dospělých, že pojetí dítěte a dětství se zakládá na závislosti dítěte na rodině a škole, ne na jeho nezávislosti.

Aby se dítě naučilo odpovědnosti, je třeba ho nechat nést důsledky svých činů. Toho se bohužel nedosáhne tím, že když dítě nesplní nějaký úkol, tak ho dospělý omlouvá a vše za něj napraví. Děti se mohou cítit mnohem svobodněji při vyjadřování svých názorů a nápadů, když nejsou pod dohledem dospělých, na druhou stranu, práce s nimi je velmi důležitá. Stejně tak jako dospělí se potřebují učit, jak spolupracovat s mladými. Je pravdou, že mladá generace je ochotnější při učení se komunikaci s dospělými. V komunikaci musí být brán zřetel na to, že dětská komunikace je odlišná od té dospělé. To by si měli uvědomit i sdělovací prostředky, které jsou řízené a šité na míru dospělým. Například v nejrůznějších besedách, kde jsou děti přizvány ke spoluúčasti, nejsou reportéři schopni upravit otázky tak, aby jim rozuměly i děti.⁵⁷ To si myslím, je problém velmi zásadní. Na jednu stranu dospělí o mladá generaci tvrdí, že se neumějí chovat, že je jejich život ve skrze bohémský, ale dávají jim prostor k tomu, aby se vyjádřili a přispěli svými názory k řešení našich problémů?

2. 1 Participace a informovanost dětí

V dnešní době se setkáváme s různými modely, oblastmi a formami, ve kterých je praktikována participace dětí. Při sběru literatury a různých dokumentů ke své diplomové práci jsem povětšinou nalézala literaturu zahraniční, což je pochopitelné z předchozí kapitoly. Tradice zájmu o problematiku participace mládeže byla v České republice, a zemích východního bloku obecně, o poznání nižší než v zemích západních. V posledních letech, zejména po přijetí Úmluvy o právech dítěte, je situace lepší. Organizace zabývající se participací dětí a mládeže vydávají různé publikace a snaží se mladá generaci ukázat cestu, jak se mohou zapojit a svými názory přispět nebo ovlivnit společenský život. Jestliže chceme, aby participace mladých byla úspěšná, je třeba je

⁵⁶ VIDLÁKOVÁ, Jitka. *Participace žáků na životě školy*. [online]. 2007

⁵⁷ KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice, 2001. s. 150

podporovat ve ctižádosti, nadšení a angažovanosti. Mladá generace chce být vyslyšena a přeje si, aby s ní bylo zacházeno jako s rovnocenným partnerem. Proto jim, my všichni, musíme nabídnout takové podmínky, aby své názory mohli prezentovat a srovnat s názory druhých. To je přístup navržený Bílou knihou⁵⁸, jejíž snahou je plně zapojit mladé do života našich demokratických, otevřených a solidárních společností.

S účastí na veřejném životě souvisí i přístup mladých lidí k informacím. Jelikož žijeme v době informační vyspělosti, v tzv. „informační“ společnosti, není tudíž v dnešní době problém s vyhledáváním informací. Je pravdou, že vyhledávání informací z knih a tištěných médií, není již dnes u mladé generace v oblibě. Knihovnu navštěvuje nižší procento dětí, než tomu bylo dříve. Naopak možnosti vyhledávání na internetu jsou, dá se říci, neomezené. V rámci Evropy jsou pro mladé dostupné informace z několika informačních zdrojů. V těchto zdrojích lze vyhledat informace týkající se studia, zaměstnání, cestování, práv dětí a mládeže, dobrovolnictví či fungování různých organizací zabývajících se participací dětí. Mezi nejznámější evropské internetové portály pro mladé patří EURODESK – www.eurodesk.org nebo www.eurodesk.cz a EUROPEAN YOUTH PORTAL – <http://europa.eu/youth/>. V České republice byla založena informační centra pro mládež, kterých je v současné době 39. Informace o všech lze najít na portálu www.icm.cz/katalog-icm. Nejznámější a nejvýznamnější z nich je Národní informační centrum pro mládež (NICM), které je jedním z oddělení Národního institutu dětí a mládeže (NIDM). Tento je přímo řízený Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy. Hlavní ideou Národního informačního centra, které vzniklo v roce 1992 jako první informační centrum pro mládež v ČR, je soustředit veškeré důležité informace, poradenství a služby pro děti a mládež na jednom místě, v souladu se záměry a cíli strategie státní politiky pro oblast dětí a mládeže a Evropské charty pro mládež. Jeho hlavní myšlenkou je „*být majákem v moři informací a pomáhat mládeži hledat a především najít cestu.*“⁵⁹Národní informační centrum pro mládež poskytuje metodickou pomoc všem státním i nestátním organizacím k problematice vybudování informačního centra, realizuje školení pro jejich pracovníky a pomáhá při realizaci nových projektů. Veškeré informace také poskytuje v kamenné pobočce v Praze 1, Na Poříčí 1035/4. Za všechna informační centra v celé České republice

⁵⁸ *Bílá kniha Evropské komise - Nový podnět pro evropskou mládež.* [online]. Praha, 2002. s. 4

⁵⁹ www.icm.cz/icm/

vytváří českou sekci mezinárodního informačního portálu pro mládež v Evropě – www.infomobil.org.

Také pro společnost, vyžadující participaci mladých, je podstatné mít o možnostech jejich zapojení informace. V České republice se uskutečnila řada výzkumů, týkajících se mládeže a jejich zapojení v životě společnosti. Jelikož výkon státní správy a základní odpovědnost v péči o děti a mládež přísluší, dle Kompetenčního zákona ČR,⁶⁰ do kompetencí Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, většina výzkumů byla provedena zejména pod jeho záštitou. Jedním takovým se zabýval Jiří Kovařík a byl zaměřen na právní povědomí a pojetí práva u dětí školního věku. V rámci výzkumu dospěl k závěru, že právní povědomí a pojetí práv a jeho vývoj u dětí není slabou stránkou pouze dětí v České republice, ale i ve většině rozvinutých zemí. Výzkumu se zúčastnilo 240 žáků ze třech jihočeských základních škol a v dalším kole bylo provedeno téměř 600 šetření. Při hodnocení obecné otázky, co je právo, se potvrdil předpoklad, že nejvýraznějším faktorem v porozumění tohoto pojmu je věk dítěte. Více než polovina respondentů si myslí, že právo mají všichni lidé. Mezi právy, která děti nejčastěji uvádějí jako příklady, se vyskytuje právo na vzdělání, na vlastní názor, mít vlastní rodinu a právo na ochranu před fyzickým násilím. Rozdíl mezi právy dospělých a svými, děti spatřovaly zejména v tom, že dospělí smí požívat alkoholické nápoje, mohou se dívat na televizi, kdy chtějí a také, že si prosadí vše, co prosadit chtějí. Další odlišnost spatřovaly v toleranci lži, kdy dospělým je více promíjena než dětem, to samé platí u krádeží a podvodů.⁶¹

Jedním z neaktuálnějších výzkumů týkajících se mládeže, je výzkum provedený organizací Ipsos Tambor pro národní projekt Klíče pro život, realizovaný Národním institutem dětí a mládeže ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Tento projekt se zabývá podporou volnočasových aktivit dětí a mládeže v oblasti zájmového a neformálního vzdělávání, snahou je rozvoj obsahu strategických dokumentů ČR a EU, naplňování nového školského zákona a dalších. Cílem tohoto výzkumu, který proběhl ve dnech 9. – 26. června 2009, bylo zmapování informovanosti a participace mládeže na společenském a politickém dění. Respondenty byli mladí lidé ve věku od 15 do 26 let z celé české republiky. Z výsledků lze tedy celkově říct, že mládež nemá o veřejné dění příliš velký zájem. Spíše se zajímá o oblasti, které se jich

⁶⁰ *Mládež české republiky*. Praha, 2008. s. 10

⁶¹ KOVAŘÍK, J., *Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí*. [online]. 2003. s. 6-12

bezprostředně dotýkají (dění ve škole) než o společensko-politický život. Za nejpřírodnější instituci, jejímž prostřednictvím mohou ovlivňovat věci veřejné, považují studentské rady a parlamenty dětí a mládeže. Mladí lidé, kteří se zapojují do činnosti takových organizací, mají zpravidla větší zájem o veřejné dění a mají větší potřebu vyjadřovat se k důležitým otázkám. Ve výzkumu se také potvrdilo, jak jsem se již výše zmiňovala, že mladí by chtěli nejvíce informací získávat prostřednictvím internetových zdrojů. A i přesto, že internet je pro ně velmi blízký, znalost informačních internetových portálů o mládeži není příliš vysoká, zná je necelá čtvrtina. Nejvyšší znalost se vyskytuje u studentů vysokých škol, pravidelně je však využívají pouhá 2 % lidí do 26 let. Výzkum se také zaměřil na oblasti, o které mladí projevují zájem. Největší zájem mají o dění ve škole, další oblastí zájmu je kulturně-společenský život, jak v obci, tak v celé České republice. Poměrně nízký je zájem mladých lidí o politiku, více než třetina se o ni nezajímá vůbec.⁶²

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že ne všichni mladí se zajímají o dění kolem sebe, ať již ve škole, městě, kde žijí či společnosti jako celku. Přesto za podstatné považují, aby byli dostatečně informováni o možnostech jak se zapojit do společenského života a stát se tak sociálně prospěšnými. V zájmu úspěchu musí být zajištěno propojení běžných formálních i mimoškolních způsobů výchovy a vzdělávání v oblasti participace a to s ohledem na individuální rozvoj osobnosti. V rámci takové výchovy musí být použity metody a prostředky, které jsou mladým blízké.

2. 2 Organizace zabývající se participací dětí a mládeže

Sdružení dětí a mládeže nabízejí originální pole působnosti pro jejich participaci. Otevírají dětem a mládeži prostor, kde se účastí na věcech společných mohou naučit, umožňují jim své schopnosti procvičit, rozpoznat své možnosti sebeprosazování a vyrovnávat se s konflikty života. Setkávají se zde s dalšími dětmi a mladými lidmi, což je učí kolektivní práci, spolupráci se stejně smýšlejícími, a hledání kompromisů. Budují si kritický postoj vůči moci, který si vstíjí a v budoucnu ho mohou odpovědně používat. Sdružení dětí a mládeže nenabízejí jen pouhou účast na předem připravených akcích, práce v těchto organizacích vyžaduje aktivní účast všech jejich členů a to ve

⁶² *Informovanost a participace mládeže – zpráva z výzkumu.* [online]. Praha, 2009. s. 8-21

všech oblastech činnosti. Důležitá je například volba svých zástupců, kteří poté zastupují celý kolektiv. Děti se tak naučí rozpoznat vlastní roli v kolektivu, naučí se využívat schopností druhých pro společný zájem. Učí se poznat, kdo hraje, jak se říká, sám za sebe a komu jde o společnou práci a zastává názor všech.

Členové mládežnické organizace musí být dobře seznámeni s organizační strukturou a náplní činnosti. Dětem a mladým musí být poskytnuty informace a odborné znalosti, aby se mohli rozhodovat na základě své úvahy. V žádném případě nesmí být děti použity jako nástroj k reprezentačním účelům dospělých a participace musí probíhat na principu dobrovolnosti. Na začátku je potřeba děti seznámit s tím, že se mohou zapojit jen občas, že není povinná pravidelná účast. Účast v takových organizacích a participace sama o sobě nevyklučuje zábavu⁶³, ale je zajištěno, že i přes hravé formy v uvolněné atmosféře lze realizovat požadavky, cíle a výsledky.

Co se týče jednotlivých regionů České republiky, a oblastí volného času dětí a mládeže, jsou mezi nimi patrné značné rozdíly. Projevuje se to v četnosti členské základny jednotlivých sdružení a v rozdílné síle participace. V rámci Evropy jsou znatelné snahy o podporu mladé generace při realizaci demokratického života a účasti v něm. Na celém kontinentu se uplatňují společné tendence, vznikají nové volnočasové organizace, dochází k předávání zkušeností mezi mládežnickými sdruženími a jednotlivými zeměmi, nejčastěji prostřednictvím mezinárodních táborů či seminářů. Na těchto setkáních, a v rámci zahraničních rozborů, se potvrdilo, že je potřeba stále podporovat mladé v zapojení do života nejen ve své zemi, ale v celé Evropě⁶⁴. Mladá generace a její negativní vztah ke společenské situaci, lhostejnost vůči svému životu a osudu dalších lidí je způsobena tlakem politických, ekonomických a komerčních faktorů. Vytrácí se motivace a ochota účastnit se celospolečenských participačních aktivit a měnit tak životní prostor k lepšímu. Proto je stále potřeba, aby se mladí více seznamovali s posláním, uspořádáním, fungováním a řízením vzdělávacích a výchovných institucí. Aby obce a země vystupovaly jako aktivní zájemci a účastníci participačních snah mladé generace. Jen tak mladí neztratí zájem a budou dostatečně motivováni k účasti a odpovědnosti. To však neznamená, že se mladí vůbec nezajímají

⁶³ *Spolupůsobení s účinkem – Stanovisko Německého spolkového kruhu mládeže k participaci dětí a mládeže v politických souvislostech.* [online]. Hamburk, 2002

⁶⁴ HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti.* Praha, 2003. s. 55

o veřejný život, většina se chce podílet a ovlivňovat jej, ale angažují se raději jako jednotlivci a mimo tradiční struktury.⁶⁵ V době globalizace participace nabývá na významu. Zvyšování zájmu o druhé a spolupráce s nimi může přispět k odstranění existujících bariér. Zejména to je směr, kterým by se měli členové organizovaných mládežnických struktur ubírat.

2. 2. 1 Duha a její program participace

Jednou z organizací zabývajících se participací dětí a mládeže, je občanské sdružení Duha, které od roku 1989 organizuje na základě zásad zážitkové pedagogiky volnočasové aktivity pro děti a mládež. Organizace Duha má 4500 členů ve stovce sdružení po celé České republice. Zaměřuje se na turistiku, táboření, outdoorové sporty, deskové hry, amatérské umění a mezinárodní výměnné projekty. Velké úspěchy sklízí v projektech pro děti z dětských domovů, v programech pro neorganizované děti a mládež a v podpoře participace mladých.

Nejznámější z nich je celonárodní program umožňující dětem volbu spoluúčasti na věcech veřejných, Program Participace. Projektu se účastní děti a mládež, která má zájem o dění kolem sebe. Vede je k rozvoji komunikačních schopností a dovedností, ke schopnosti přijímat a zpracovávat získané informace, vede je k odpovědnosti za rozhodování a uvědomění si vlastních práv a povinností. Ti, kteří mají zájem a není jim lhostejné co se děje v jejich okolí, se angažují a dobrovolně přebírají zodpovědnost za dění vůči svým vrstevníkům. Získávají tak důležitou životní roli, mají prostor a možnost vyjádřit se k tématům, které se týkají přímo či nepřímo dětí a mládeže. Rozšiřují si tak znalosti „základů“ práva a upevňují si životní postoje, hodnoty a vědomí budoucího plnohodnotného občana. Cílem Programu Participace je trvalý rozvoj společnosti, informovanosti, rovných příležitostí a participace dětí a mládeže. Tím, že se mladá generace zapojí do veřejného života, přispějí k lepším zítřkům a jejich názory rozhodně společnosti pomohou nabýt na dynamice a na zkvalitňování obce, regionu či celé společnosti. Vždyť společnost nelze řídit, aniž bychom znali postoje jejich členů a těch, kteří v ní budou žít, dospívat a vychovávat své děti.⁶⁶ Pro každého člověka je důležité, aby našel své místo v životě, uvědomil si sám sebe a dokázal být užitečný nejen pro

⁶⁵ *Bílá kniha Evropské komise - Nový podnět pro evropskou mládež.* [online]. Praha, 2002. s. 8

⁶⁶ www.duha.cz

sebe, ale i pro své okolí. To mu umožní dostatečný přísun informací a schopnost jejich aplikace. Participace činí život lidí, a zejména dětí a mládeže, bohatším, plnějším, ale zároveň i náročnějším.

2. 2. 2 Česká rada dětí a mládeže

Organizace a sdružení, která pracují s dětmi a mládeží si vytvořila svého zástupce, svého reprezentanta pro jednání se státními institucemi, partnery v zahraničí a pro jednání týkající se získávání podpory v komerční sféře. Jedná se o Českou radu dětí a mládeže. Posláním České rady dětí a mládeže je podpora podmínek pro kvalitní život a všestranný rozvoj dětí a mládeže. Své cíle naplňuje podporováním mimoškolní výchovy a činností svých členů, zejména propaguje snahu o vytvoření hospodářských, právních, společenských a kulturních podmínek vhodných pro činnost organizace. Jednotlivé organizace pochopily, že snahy jich samotných při vyjednáváních s výše uvedenými institucemi jsou velmi slabé a nemají velkou šanci. Pochopili, že rivalita mezi organizacemi může spíše uškodit a naopak spolupráce a soudržnost může prospět nejen druhým, ale především jim.

V dnešní době jsou členy České rady dětí a mládeže téměř všechny organizace pracující s dětmi a mládeží, celkem jich je devadesát osm. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, pod kterou spadají veškeré kompetence týkající se mládeže, tuto organizaci považuje za svého rovnocenného partnera a konzultuje s ní veškeré důležité kroky. Česká rada dětí a mládeže se podílela na koncepci státní politiky pro rok 2007-2013 vztahující se k dětem a mládeži⁶⁷. Vydává časopis, určený pro významné osobnosti z politické či společenské sféry, zaměřený na výchovu a využití volného času, s názvem ARCHA. Také provozuje portál věnovaný dětem a mládeži, www.adam.cz.

Myslím, že vznik neziskových organizací, jejichž náplní je práce s dětmi, je pro rozvoj společnosti velmi důležité. Jde o nezbytné doplnění školských zařízení, účelného vyplnění volného času dětí a mládeže a také dlouhodobou výchovu. Dětem je v těchto organizacích poskytnuto určité zázemí, kamarádké a společenské vazby, které mnohé doprovázejí celým životem. Účast v dobré organizaci představuje nejen skvělou partu,

⁶⁷ *Mládež české republiky*. Praha, 2008. s. 20

ale i celoživotní nasměrování vycházející z pevného a dobrého hodnotového základu a cenných znalostí pro orientaci v současném životě.⁶⁸ Charakteristikou těchto sdružení je všeobecné zaměření, což každému umožňuje najít si to své, naučit se něčemu novému a obohatit tak nejen sebe, ale i život druhých.

2. 2. 3 Národní institut dětí a mládeže

Přímou zodpovědnost za práci s dětmi, jak jsem se již zmiňovala, má na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy na starosti samostatný útvar Odbor mládeže. Má k dispozici jako odborné zařízení Národní institut dětí a mládeže. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve spolupráci s Národním institutem dětí a mládeže vydávají elektronický měsíčník, časopis *INSPIROMAT*⁶⁹, který poskytuje všem organizacím dětí a mládeže, široké veřejnosti a všem, kteří pracují s dětmi informace o aktuálních záležitostech týkajících se dětí a mládeže. Jsou zde zveřejňovány metodické materiály a účastníci a návštěvníci těchto stránek si zde vyměňují vlastní zkušenosti.

Národní institut dětí a mládeže je tedy odborným zařízením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, jehož účelem je státní podpora a ochrana dětí a mládeže. Svou činnost zaměřuje zejména na problematiku neformálního a zájmového vzdělávání a podporuje ty, kteří se takovou činností zabývají. Podílí se na tvorbě koncepce pro oblast dětí a mládeže, na přípravě analytických, koncepčních a metodických materiálů, které vznikají na základě výsledků výzkumů, ověřovacích a dalších aktivit jejich členů. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy s nimi konzultuje obsah zákonných norem a vyjadřují se tak k problematice neformálního a zájmového vzdělávání. Jako organizace poskytují metodickou pomoc pro nestátní neziskové organizace, školská zařízení, spolupracuje s Českou radou dětí a mládeže a řadou dalších institucí. Neopomenutelná je také činnost v oblasti výzkumů. Národní institut dětí a mládeže spravuje Národní registr výzkumů o dětech a mládeži. Registr je veřejně přístupný, i v anglické verzi, a jeho výsledky jsou uživatelům k nahlédnutí zdarma.

Národní institut dětí a mládeže zprostředkovává a realizuje spolupráci v oblasti vzdělávání v rámci Evropské unie. Činí tak prostřednictvím informačních aktivit,

⁶⁸ *Mládež české republiky*. Praha, 2008. s. 18

⁶⁹ <http://www.nidm.cz/inspiromat>

výměn dětí a mládeže a vzdělávání osob pracujících s dětmi a mládeží. Zastupuje Českou republiku v mezinárodních organizacích EAICY – Evropská asociace zařízení pro volný čas, ENYC – Evropská síť center pro mládež a ERYICA – Evropská agentura zbyvajících se informačními a poradenskými službami pro mládež⁷⁰. Trvale se věnuje otázkám systematického poskytování informací pro děti a mládež na základě ustanovení Evropské charty informací pro děti a mládež a snaží se touto cestou prosadit Národní informační centrum pro děti a mládež.

2. 3 Podpora dětí a mládež v participaci

Snahou České republiky, Evropy a jejich jednotlivých členů je naslouchat mládeži, nabídnout jim prostor k vlastním iniciativám, povzbudit je k efektivnější spolupráci a spolupodílení se na společenském životě. Návrhem Bílé knihy evropské komise – Nový podnět pro evropskou mládež je přikládat větší význam mládeži v každodenním politickém životě, vytvořit pro ně takové předpoklady, které by umožnily jejich plné zapojení do života v otevřených, solidárních a demokratických společnostech. Zavedení celoevropského rozměru přinese do této oblasti sílu, povzbudí tvořivost u dětí a mládeže a poskytne srovnání vlastních zkušeností a postupů⁷¹.

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013 (dále jen „Koncepce“) byla přijata vládou České republiky na jednání dne 4. června 2007 usnesením č. 611. Navazuje na Koncepci státní politiky ve vztahu k mladé generaci v České republice do roku 2007, která byla schválena usnesením vlády č. 343 dne 7. dubna 2003. Koncepce je zaměřena na účast mladých lidí na politickém a společenském životě a opírá se o výzkumy zpracované na dané téma⁷². Základními principy a východisky je jednak odpovědnost státu za vytváření podmínek pro rozvoj mladé generace, tak zodpovědnost rodiny a s ohledem na věk i odpovědnost jednotlivce za sebe sama. Působení státu na děti a mládež se odehrává v rovinách podpory a ochrany. Podpora představuje opatření státu ve prospěch řešení problémů ohrožujících mladou generaci a vytváření podmínek pro participaci dětí a mládeže. V rámci ochrany zabezpečuje stát zeslabování negativních vlivů, jevů a důsledků, které působí na děti

⁷⁰ *Mládež české republiky*. Praha, 2008. s. 11

⁷¹ *Bílá kniha Evropské komise - Nový podnět pro evropskou mládež*. [online]. Praha, 2002. s. 4

⁷² *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013*. [online]. Praha, 2007. s. 2

a mládež. Děti nejsou vždy schopny těmto vlivům čelit. Stát tak děti a mládež chrání svými vlastními nástroji (právní normy, ekonomické nástroje, aplikace výzkumné činnosti, aj.) nebo za pomoci dalších orgánů veřejné správy, obcemi či využívá zahraniční spolupráce⁷³. Hlavními cíly koncepce je zejména naplňování funkce rodiny, osobnostní rozvoj mladých lidí, jejich uplatnění ve společnosti, výchova k aktivnímu občanství včetně participace, podpora ve zdravém životním stylu a ochrana před negativními jevy a jejich následky. Co se týká oblasti participace mladé generace na společenském a politickém životě, jde o vytváření podmínek a nabídku zapojení mladých do veřejného a společenského života, například prostřednictvím finanční podpory či poskytování prostor a zařízení pro jejich aktivity.⁷⁴ Zájmem státu by mělo být napomáhat a podporovat vytváření dětských samospráv, vést orgány státní správy a samosprávy k větší a aktivnější komunikaci s dětmi a mládeží, resp. jejich zvolenými zástupci.

2. 4 Dílčí závěr

Smyslem participace je umožnit dětem a mládeži realizovat svá práva, aktivně spoluvytvářet společnost, ve které vyrůstají a žijí. Podpora mladých lidí a jejich zapojení do rozhodování o společenských otázkách je proto klíčová pro rozvoj celé společnosti. Je-li dítěti dána možnost participovat, znamená to, že dítě je akceptováno a nejsou mu upírána práva, což odpovídá jeho základním potřebám a situaci, kdy se realizují a naplňují jednotlivé články Listiny základních práva a svobod a Úmluvy o právech dítěte. Jsem ráda, že státní politika bere ohled na děti a mládež, kdy jsou vytvářeny koncepce podporující je ve všech oblastech, které se jich dotýkají, ať se již jedná o oblast vzdělávání, výchovy, ohrožující negativní jevy, bydlení, působení médií či již zmiňované participace. Důležité je, aby docházelo k jejich naplňování, ale to nám v budoucnu potvrdí nebo vyvrátí závěrečné zprávy o plnění úkolů vyplývajících z Koncepcí.

⁷³ *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013.* [online]. Praha, 2007. s. 9

⁷⁴ *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013.* [online]. Praha, 2007. s. 18

3. Formy participace dětí na veřejných záležitostech školy

Dětská práva jsou specifická tím, že děti mají určité osobité potřeby, jsou bezbranné a nedostatečně schopné si svá práva uhájit. Proto je zapotřebí, aby celá společnost našla mechanismy ochrany a dodržování práv dětí. Úkolem dospělých je nejen děti chránit, ale vést je k autonomii, tzn. vést děti ke zralosti, seberozvoji, samostatnosti, účasti a chápání vztahu práv a povinností a zodpovědnosti. To vše nezajistí žádné právní předpisy, ani mezinárodní smlouvy, to je úkol výchovy. Výchova probíhá zejména v rodinném prostředí a po mnoho let i ve škole, škola se podílí na naplňování práv dětí. Učitelé zde předávají žákům a studentům řadu informací a stimulují jejich vývoj. Škola má nejen funkci vzdělávací, ale i socializační a poradenskou. Výchova ve škole vede studenty ke vzájemnému respektování a toleranci, a to jak dětí navzájem, tak žáků a pedagogického sboru.

Ve škole by nemělo být místo pro různé předpojatosti vůči dětem, podceňování dětí, neuznávání jejich práv, názorů a voleb, které poté děti chápou jako nespravedlivé křivdy, proti kterým se nemohou bránit a nemohou dospělým dokázat, že to tak nemyslely nebo že jen chtěly, vyjádřit svůj názor.⁷⁵ Součástí každodenního života školy by mělo být učení žáků demokracii. Není tomu tak vždy a přitom stačí tak málo. Vytvořit skupiny dětí vedené učitelem a společně plánovat a navrhovat různé projekty. Dát dětem odpovědnost za vytvoření pravidel např. při udržování pořádku, je pravdou, že v takových třídách dochází ke větší kázní a méně vandalství, a to částečně i proto, že děti korigují své vrstevníky, kteří porušují stanovená pravidla. Participace dětí ve škole se liší od participace v domácím prostředí. Skupiny ve škole jsou početnější a vztahy mezi dětmi a dospělými jiné. Začlenění se do skupiny, respektování a naslouchání druhých umožňuje dětem chápat následky svých rozhodnutí a dopady na členy skupiny.⁷⁶ Sociální učení a sociální odpovědnost je pro budoucí život dítěte nepostradatelná. Děláním chyb a učení se z nich přeci patří k životu každého člověka a je cenným prvkem v procesu učení.

⁷⁵ HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha, 1996. s. 20

⁷⁶ KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice, 2001. s. 148

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“), konkrétně § 21 postihuje práva žáků, studentů, zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků. Stanoví práva žáků a studentů na vzdělání a na získávání informací týkajících se jejich studijních výsledků. Dále zákon stanoví možnosti zakládat samosprávné orgány žáků a studentů, právu tyto orgány volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejich prostřednictvím se obracet se žádostmi a připomínkami na vedení školy, které je povinno se apely samosprávných orgánů zabývat. Jsou-li studenti a žáci zletilí, mohou být voleni do školské rady. Studenti mají právo se vyjadřovat ke všem rozhodnutím týkajících se podstatných záležitostí jejich vzdělávání, jejich vyjádřením a názorům musí být věnována dostatečná pozornost.⁷⁷ Studenti by měli znát možnosti a způsoby, kde a jak, s ohledem na zdvořilost a respekt k druhému, se mohou vyjadřovat k obsahu a formě výuky i mimovyučovacími aktivitami. Aby věděli, na koho se mohou, v případě ohrožení či křivdy, obrátit.

3.1 Žákovská samospráva

Právo mladých lidí a dětí účastnit se rozhodování je jejich základním právem, jak stanoví Úmluva o právech dítěte a školský zákon. Mají právo na informace, na jejich získávání i šíření, právo účastnit se rozhodovacího procesu v otázkách, které se jich dotýkají. Účast dětí a mládeže v samosprávě a jejich participace na životě ve škole a společnosti vůbec, je pro všechny strany přínosem a jedná se o tzv. sociálně výchovnou činnost.

Samospráva je prostředek demokratického řízení společných veřejných věcí, je to metoda i výchovný proces. Žákovská samospráva se od samosprávy dospělých liší, protože žáci řeší odlišné úkoly od těch, co se vyskytují v životě dospělých. Žákovská samospráva využívá zájem dětí a mládeže po činnosti i samočinnosti, vede ke školní soudržnosti, je to vynikající výchovný prostředek k vytvoření sociální odpovědnosti za společné dílo a jeho úspěch. Cílem je také to, aby si žáci zvykli na demokratický způsob života, kdy hlavní je vzájemná důvěra a podpora ve společenském projevu. Na rozdíl od samosprávy dospělých nejsou žáci, vzhledem ke své (ne)vyspělosti, kompetentní

⁷⁷Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním vyšším odborném a jiném vzdělávání.

rozhodovat o všech otázkách, které souvisejí se vzděláním, výchovou a fungováním školy vůbec. U žákovské samosprávy jde především o participaci dětí na věcech společných v rámci školy a možnosti podílení se i na mimovyučovacích a mimoškolních aktivitách. Velmi podstatné a důležité je přesné vymezení jejich kompetencí, aby věděli zcela jasně, co může být předmětem jejich rozhodování a co spadá do kompetence učitelů, vedení školy, školních úřadů, popřípadě rodičů.⁷⁸

Činnost žákovské samosprávy dává prostor a předpoklady k rozvíjení klíčových kompetencí žáků a utváří jejich postoje, hodnoty a rozšiřuje jejich vědomosti, schopnosti a dovednosti. Žáci musí mít pocit, že jsou to opravdu oni, kdo si volí své zástupce, že tak nečiní pedagogové. Musí být vymezeny cesty a postupy, kterými žákovské návrhy postupují směrem k pedagogickému sboru. I ty o těch, které se učitelům zdají být neřešitelné, se musí hovořit a žákům musí být podáno vysvětlení proč tomu tak není. Naopak často bývají pedagogové překvapeni nápady a zajímavými řešeními některých problémů, které pro ně mohou být velmi inspirujícími.⁷⁹

Žáky je třeba v samosprávnosti a odpovědnosti podporovat, zejména nesmí docházet k jejich podceňování. Příležitost je potřeba dát každému a často může docházet k neočekávaným a nepředpokládaným situacím, kdy mnozí žáci, do kterých by to pedagogové neřekli, se rádi chopí příležitosti a s radostí se ujmou řady úkolů.

Rozdíly mezi školami se žákovskou samosprávou a bez ní jsou podstatné. Tam kde samospráva nefunguje, často dochází k nespokojenostem jak ze strany žáků tak pedagogů. Většinou si problémy sdělí žáci mezi sebou, ale k pedagogickému sboru, potažmo k jejich vyřešení vůbec nedojde a vše může vyvrcholit i tím, že žáci a pedagogický sbor si znepríjemňují život navzájem. Přitom víme, jak je komunikace důležitá a co vše může snadno vyřešit. Myslím, že každé vedení školy, by mělo mít snahu získat informace o tom, co se jejich studentům líbí a to co ne, jak by chtěli změnit. To by mohlo být zajištěno prostřednictvím profesionálního samostatného pracovníka, který by měl oblast sociálně výchovné činnosti na škole na starosti⁸⁰. Na

⁷⁸ BŮŽEK, A. Žákovská samospráva jako významný prostředek mravní a občanské výchovy. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (eds.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové, 1999. s. 10

⁷⁹ KUDYVEJS, Miroslav. *Žákovská samospráva*. [online]. Praha, 2006.

⁸⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha, 2008. s. 114

nově vzniklých školách se na pracovní pozici sociálního pedagoga nezapomíná a bývá zřizována. Sociální pedagog působí na žáky a učitele a pomáhá řešit různé konfliktní situace a problémové stavy na škole.

3. 1. 1 Historický vývoj participace dětí ve škole

Pojmy žákovská samospráva, školní rada, dětský parlament či studentský senát se mohou zdát relativně novými, ale není tomu tak. S těmito výrazy se setkávali lidé již dříve. Myšlenka samosprávnosti existuje již odedávna, v průběhu staletí se rozličně proměňovala spolu s vývojem lidstva a jeho změnou myšlení. Již za dob antiky lze najít prvky žákovské samosprávy, dokladem jsou starořecké nápisy, které vypovídají o existenci tzv. žákovských sdružení. Tyto se scházeli k poradám, aby vyjádřili svůj obdiv svému oblíbenému učiteli nebo pro něj odhlasovaly odměny. K tomu se vztahovalo i právo volit rektora, čeho využívali zejména studenti na prvních středověkých univerzitách.

Také z 16. století jsou dochovány náznaky prvků žákovské samosprávnosti. V tomto období byl pokračovatelem této myšlenky rektor štrasburský Jan Sturm (1507-1589), který zavedl tzv. školní úředníky, kteří měli za úkol hlídat pořádek ve škole a kázeň spolužáků. Studenti plnili povinnosti plynoucí z úřadu, který na určitou dobu dostali na starost. Jednalo se například o péči o tabuli, zaznamenávání absence, přinášení pomůcek, ale i starost o chod celé školy (otevírání a zavírání školy, ubytování, zajištění topiva, stravování). Negativní stránkou bylo to, že se mezi žáky objevilo žalování, donášení a v nejkrajnějším případě také právo studentů na vykonávání tělesných trestů na spolužácích.

Významné se v oblasti žákovské samosprávy staly pokusy a experimenty z konce 19. století, jejichž autorem byl učitel Wilson L. Gill z New Yorku. V roce 1897 sestavil systém školních úřadů, které zastávali studenti. Starali se o školní docházku, čistotu ve škole, kázeň. Tato instituce se, přes počáteční nedůvěru, osvědčila a o školní úřady se začala zajímat i vláda a státníci.

V Evropě na přelomu 19. a 20. století žákovská samospráva fungovala v řadě švýcarských škol, nalezneme ji i v Bulharsku či Rusku. Snahy o její zavedení byly i ve Francii, zde vše na počátku ztroskotalo v důsledku odporu samotných žáků. V Rakousku byly zaznamenány významné úspěchy, díky učiteli K. Prodingerovi, který tento institut zavedl. Došlo ke snížení kázeňských poklesků, zlepšil se pořádek uvnitř i v okolí školy. Bohužel neshledal podporu a porozumění u svých kolegů, byl podroben posměškům a jeho snahy byly smeteny ze stolu.

Období pedagogického reformismu na přelomu 19. a 20. století podporovali pedagogové z celého světa. Spojovala je kritika tradiční školy a svými přístupy a názory na výchovu dali prostor pro rozvoj žákovské samosprávy, jako prostředku sociální výchovy.

Na našem území se první snahy o vytvoření samosprávy objevily kolem roku 1905, například v reálce v Žižkově, později v Lipníku, Orlové nebo Chrudimi. V Jedličkově ústavu, ve dvacátých letech, pracoval pedagog Augustin Bartoš, díky němu se dochovaly písemné dokumenty zaznamenávající vývoj dětské samosprávy. Od roku 1929 zahájily činnost pokusné školy v Praze, Humpolci a Zlíně, ve kterých se žákovská samospráva stala základní institucí připravující žáky na společenské povinnosti a na volný přechod ze školy do společenského života. Žákovská samospráva zde měla svou pevnou strukturu, zajišťovala zájmovou činnost, organizovala žákovská shromáždění, která spojovala jednotlivé vyučovací hodiny. Byl zde vydáván školní časopis a ročenky. Snahy o rozvoj škol bohužel překazila druhá světová válka, po jejím konci se však na žákovské samosprávy nezapomnělo a docházelo k jejich obnovení. V roce 1947, především díky Vladimíru Konvičkovi, který vydal publikaci na dané téma, byla bohužel poslední svého druhu, byla žákovská samospráva oficiálně zavedena do všech škol. V roce 1954, pod vlivem socialistické výchovy a sovětské pedagogiky byla žákovská samospráva zrušena. Její obsah byl přesunut pod záštitu pionýrských skupin a školských organizací Československého svazu mládeže. Až v roce 1968 se potřeba žákovské aktivity vrátila zpět do škol, v témže roce Ministerstvo školství stanovilo, aby se zřizovaly třídní samosprávy. Vyzdvihl se kladný vliv této samosprávy na rozvoj členské základny Socialistického svazu mládeže, což podpoře žákovské samosprávy pomohlo. Další zásah byl proveden v roce 1972, kdy Ministerstvo školství vydalo metodický pokyn k vedení žákovských samospráv na základních školách, tento byl

v roce 1985 zrušen. Po roce 1989, s nástupem demokracie se kromě rozšíření pojmu žákovská samospráva o pojmy parlament, senát nebo studentská rada, prakticky nic nezměnilo, alespoň ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Po roce 1991, když byla přijata Úmluva o právech dítěte, se stala oblast participace dětí velmi aktuální. Byla uspořádána řada seminářů na toto téma, zejména pod záštitou Pedagogické fakulty Univerzity v Hradci Králové, v pozadí nezůstala ani Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci nebo Jihočeské univerzity.⁸¹

Výše uvedené shrnutí vývoje žákovské samosprávnosti potvrzuje, že snahy učitelů zapojit žáky a studenty do vzdělávacího procesu, prostřednictvím výkonu různých služeb a funkcí za účelem udržení kázně, čistoty, pořádku ve škole, možnosti hodnotit nebo odměňovat učitele a řady dalších úkolů, zde byly odedávna a současně jsou tyto snahy i nadále podporovány.

3. 1. 2 Struktura a pravomoci žákovské samosprávy

Pro správné plnění žákovské samosprávy je třeba, aby měla určitou pevnou strukturu a řád. Pravomoci a kompetence žáků byly přesně stanoveny, zejména jedná-li se o školy s větším počtem studentů. Budeme-li vycházet z toho, že škola je takový malý stát, poté by měla být struktura žákovského parlamentu složena z třídního kolektivu, resp. třídních sněmů, vyšším stupněm by byl školní sněm – parlament a na nejvyšším stupni by se nacházela žákovská rada.

Třídní sněm by měl být zastoupen zástupcem nebo zástupci, podle toho jak se mezi sebou dohodnou ti, kteří jsou voleni třídou. Tito zástupci se stávají členy školního sněmu, parlamentu, podle toho, který termín si škola zvolí. Školní sněm je složen tedy ze zástupců, tzv. poslanců ze všech tříd. Počet se opět odvíjí od potřeb a velikosti školy, zpravidla se jedná o maximálně dva zástupce z jedné třídy. Z těchto zástupců vznikne orgán o velkém počtu členů, což je komplikované pro účinné fungování a organizování, proto jsou z toho sněmu zvoleni zástupci do školní žákovské rady. Ta má na bedrech největší podíl práce, počet zástupců je odvozen od počtu funkcí, které je třeba zastat.

⁸¹ KOTLÍK, J. Výchova demokratického občana - příloha žákovská samospráva. In Metodický portál RVP [online]. 2001.

Nesmí ovšem chybět předseda a jeho zástupce. Dalšími funkcemi mohou být zapisovatel, nástěnkář, tiskový mluvčí a jiné.

Kompetence a pravomoci jsou odvislé na struktuře žákovského parlamentu, nemusí být nijak složité, ba naopak čím jednodušší tím lepší. Zásadou je, že každý student má právo volit svého zástupce a zároveň právo být volen. Prostřednictvím poslanců má právo podávat připomínky a návrhy k činnosti školy. Zástupci mají povinnost tyto podněty a požadavky doručit na patřičná místa, tzn. žákovské radě. Členové žákovské rady mají možnost kontaktovat vedení školy nebo pedagoga, kterého si zvolili jako komunikátora, prostředníka mezi vedením školy a sebou. Jestliže mají na srdci delikátnější, osobitější záležitosti, je zřízena schránka důvěry. Podněty z ní je vedení školy povinno řešit spolu se žákovskou radou. Zástupci sněmu mají za úkol předat veškeré získané informace do tříd a plnit úkoly stanovené radou. Základem je, aby žáci byli v nejvyšší možné míře aktivními spolupracovníky se stanovenými odpovědnostmi.⁸²

K naplňování kompetencí nedochází jen ve vyučovacích hodinách, ale i o přestávkách a v době mimo vyučování. Podstatou žákovské samosprávy je, jak jsem se již několikrát zmínila, celkový rozvoj osobnosti studenta, osvojování si různých dovedností, rozšiřování si vědomostí a rozvíjení schopností. Žáci se učí řešit problémy, rozvíjí si komunikativní schopnosti, osvojují si sociální, personální a občanské kompetence (spolupráce ve skupině, pochopení zákonů a společenských norem, aj.) a také pracovní návyky (plnit povinnosti a závazky).

3. 2 Parlamenty dětí a mládeže

Děti a mládež mají jako další možnost prosazení svého názoru a svých postojů tím, že si založí dětský parlament. Po vzoru a zkušenostech mnoha evropských zemích se tato forma participace začala rozvíjet i u nás. Tyto samosprávné struktury mohou mít formu školskou, městskou, krajskou či národní. V současné době existuje zhruba 50 dětských a mládežnických parlamentů v celé České republice. Považuji za velmi důležité, aby děti a mládež nabízely své vlastní nápady, dokázaly je sami představit

⁸² KUDYVEJS, Miroslav. *Žákovská samospráva*. [online]. 2006

a obhájit. Proto je vznik dětských samospráv a parlamentů dětí a mládeže velmi významný. Tyto parlamenty vznikají ve městech a školách, domech dětí, při neziskových organizacích, ale také při dětských domovech. Děti si volí zástupce ze svých řad a ti poté spolupracují se školou, obcemi či kraji a obracejí se na ně s konkrétními návrhy.

Děti z dětských domovů například komunikují a narážejí na dětská práva omezená ústavní péčí. Na svých setkáních se zajímají zejména o režim a chod ostatních dětských domovů a snaží se spolupracovat s vedením dětského domova. Vydávají vlastní časopisy a informují v nich o projektech jiných ústavů, které se snaží řešit např. problémy týkající se odchodu chovanců z dětského domova a možnosti jejich budoucnosti po dosažení plnoletosti.

Školní samosprávy řeší záležitosti týkající se výuky, problémy s konkrétními učiteli, žáky nebo se aktivně zajímají o školní projekty, které probíhají v jiných školách a mohly by v nich nalézt mnoho podnětů pro vlastní školu.

Zástupci městských zastupitelstev, zejména ti mladší, například řeší otázky opravy dětských hřišť, snaží se získat podporu města pro volnočasové aktivity a jiné mimoškolní aktivity. Starší zástupci se zajímají o systematictější změny, přemýšlejí nad problémy obce a snaží se nalézt způsoby, jak by oni sami mohli přispět ke zlepšení situace.⁸³

Dětské a mládežnické městské parlamenty si za dobu své existence vybudovaly respekt, přestože se v počátcích někteří městští zastupitelé netvářili příliš důvěřivě a snahy dětí o prosazení svých návrhů a názorů nepovažovali za důležité. Ve většině případů se rozvinula spolupráce, kterou teď ocení obě strany. Ve velké míře se začaly rozvíjet dětské školní parlamenty, které dostaly, po počátečních nepochopeních ze stran učitelů a neadekvátních představách ze stran žáků, konkrétní podobu. Představa žáků v počátcích byla taková, že vedení předloží návrh a ten bude splněn. Včas však pochopili, že takhle by to nefungovalo a byli nuceni se naučit vyjednávat, komunikovat, řešit a navrhnout vlastní řešení. Snahou takových seskupení je v první řadě aktivně

⁸³ KOŽUCHOVÁ, A., *Parlamenty dětí a mládeže, volby – rozhodujte o sobě!*. Praha, 2003. s. 9

a přirozenou formou ukázat mladým lidem odpovědnost spojenou s volbou. Cílem je naučit je se rozhodovat a spoluovlivňovat řešení záležitostí, které se jich týkají.

3. 2. 1 Vznik a metodika parlamentů dětí a mládeže

Nejzákladnějším a nejdůležitějším krokem pro vznik dětského parlamentu je seskupení lidí (děti, spolužáci, kamarádi z ulice, ze sídliště, aj.), kteří chtějí ve škole, v obci, v kraji, tedy ve svém okolí něco změnit. Něco se jim nelíbí a mají potřebu pomoci, protože si myslí, že vědí, jak to správně vyřešit. Osoby pracující v dětském parlamentu by měly být ve věku 10 až 20 let. Poté, co se taková skupina lidí utvoří, je potřeba aby si našla dospělého koordinátora, který je v této instituci velmi důležitý. Musí to být osoba starší 18 let a jejím úkolem je pomáhat dětem se zařizováním věcí. Může se jednat o učitele, oddílového vedoucího, bratra, rodiče, prostě kohokoliv, kdo by měl o tuto funkci zájem. Koordinátor jedná s úřady, zde je potřeba zletilosti při podpisu smluv či manipulaci s penězi. Jde o osobu, která spíše dětem pomáhá a do jejich rozhodování nezasahuje a svými názory je nijak neovlivňuje.

V dalším kroku je potřeba informovat všechny, kteří mají o účast, o činnost a dění v parlamentu zájem. Možností je rozeslání pozvánek, vyvěšení na školní nástěnce, inzerce v časopise či místních novinách a v neposlední řadě informovat o tom osobně své kamarády, kteří budou šířit myšlenku dále. Pokud je tato fáze ukončena, je důležité najít prostory, kde se budou konat schůzky. Takovým prostorem může být třída, klubovna v domě či místnost na obecním úřadě. Na první schůzce je třeba všechny seznámit a uskutečnit první informační sezení. Doporučuje se, aby první schůzku vedl dospělý koordinátor. Seznámí účastníky s činností, s náplní dětského parlamentu, vysvětlí podrobnosti projektu, proč je dobré na něm pracovat a co vše svou účastí v něm mohou ostatní ovlivnit. Je důležité ostatní upoutat vhodným způsobem, například praktickými příklady z ostatních již fungujících dětských parlamentů. Dalším prvkem programu je vytýčení si cílů, diskutování o tom čeho by děti chtěly dosáhnout, jaké jsou cíle parlamentu, co by chtěl změnit, jak se mohou sami účastníci podílet na změnách. K vytvoření cílů parlamentu lze použít třeba metodu brainstormingu. Jestliže jsou všichni informováni, znají podstatu parlamentu a jsou vytýčeny cíle, je čas na diskusi.

Je třeba odpovědět na všechny dotazy a vše důkladně vysvětlit. Po ukončení se účastníci domluví na další schůzce, kdy a co se na ní bude projednávat⁸⁴.

Dalším úkolem je zvolit zástupce, kteří budou členy parlamentu, ustanovení jednacího řádu, stanov. Podstatné je, aby si vše mladí zvolili sami a koordinátor byl pouze poradním orgánem. Příkladem jim může být fungování Poslanecké sněmovny nebo Senátu. Může se stát, že děti, které chtěly být zvoleny do parlamentu, zvoleni nejsou. V takovém případě bývá zvykem, že jsou zváni na jednání a diskutují spolu s členy parlamentu. Podávají návrhy, ale nemohou hlasovat.

Neopomenutelným prvkem je medializace projektu dětského parlamentu. Dospělý koordinátor by měl informovat místní tisk, zastupitele obce, regionální televizi nebo kohokoliv dalšího. Ze začátku je třeba jen informovat o čem parlament je, a až po nějakém čase, když už parlament plně funguje, lze podávat informace o tom, co pro obec udělal a jaké jsou, třeba jen malinké výsledky. Teprve potom, je dobré žádat o jakoukoliv pomoc. Výsledky je dobré zveřejňovat na všech dostupných a viditelných místech a to jen legálně.

Dětský parlament získá právní subjektivitu tím, že si vyhledá zastřešující subjekt, který mu poskytne metodickou a organizační pomoc. Může to být občanské sdružení, dětský domov mládeže, škola, městský úřad či jiná instituce.

Parlament a participace dětí a mládeže na životě společnosti je dobrá věc, pokud se uchopí za správný konec. Mladí mají právo připomínkovat, podávat návrhy na změny, které se jich týkají (změnu školního řádu, změny v jejich okolí, aj.). Učí se tak jednat s vedoucími pracovníky, odpovědnosti za své návrhy, za plnění jejich obsahu a jsou tak vedeni k demokratickému myšlení a je naplňována sociálně výchovná činnost.

⁸⁴ KOŽUCHOVÁ, A., HOFBAUER, B. *Parlamentsy dětí a mládeže metodická příručka*. Praha, 2002. s. 10

3. 2. 2 Národní parlament dětí a mládeže

Specifickým druhem dětského parlamentu je Národní parlament dětí a mládeže. Tento projekt vznikl v roce 1997 na základě spolupráce s mezinárodní organizací Mladí přátelé přírody a Zastánci práv dítěte v České republice. Prvním podnětem byl průzkum všeobecné informovanosti dětí o dětských právech organizovaný Duhou. Jedná se o vrcholnou strukturu veškerých parlamentů, zastupitelstev a dalších organizací dětí a mládeže podílející se na participaci v České republice.

Cílem je vytvořit dostatečný prostor pro spoluúčasť dětí a mládeže, umožnit jim, aby se naučily chápat souvislosti mezi svými právy a povinnostmi, mezi svobodným jednáním a společenskou odpovědností. Naučit je využívat dosavadních přístupů, a aby měly snahu hledat nové možnosti participace. Jde o vytvoření propojené fungující sítě parlamentů dětí a mládeže v České republice a pozdější spolupráce se zahraničními participačními strukturami.⁸⁵ Národní parlament dětí a mládeže je nepolitickou organizací, přesto má snahu mít vliv na veřejné dění. V rámci svých setkání a tzv. sezení u kulatých stolů, pořádá diskuse s odborníky na rozličná témata a upozorňuje mladou generaci na jejich práva a povinnosti. Funguje také jako poradna pro existující parlamenty a pomáhá dětem zakládat nové.⁸⁶

Dalším úkolem je podporovat krajské a městské dětské parlamenty na celém území České republiky, propagovat Úmluvu o právech dítěte, zorganizovat výjezdy metodiků s instruktážemi s koordinátory, uspořádat školení a prohloubit spolupráci se zahraničními subjekty formou výměnných projektů. Národní parlament dětí a mládeže řídí čtyři organizátoři, vedeni národním koordinátorem a několik desítek dobrovolníků, jedná se zejména o studenty, kterým je tato činnost uznaná jako praxe.⁸⁷

Národní Parlament dětí a mládeže má svůj jednací a volební řád. Jednací řád obsahuje úvodní ustanovení, vymezuje pravomoci, řeší otázku svolávání jednání, přípravu jednání, účast delegátů na zasedání, program zasedání, průběh zasedání,

⁸⁵ KOŽUCHOVÁ, A., HOFBAUER, B. *Parlamenty dětí a mládeže metodická příručka*. Praha, 2002. s. 14

⁸⁶ *Mládež české republiky*. Praha, 2008. s. 22

⁸⁷ KOŽUCHOVÁ, A., HOFBAUER, B. *Parlamenty dětí a mládeže metodická příručka*. Praha, 2002. s. 15

přípravu usnesení, hlasování, dotazy a podněty, ukončení zasedání a organizační záležitosti. Volební řád řeší věk členů, funkční období, průběh voleb, volby do představenstva, volby do rady a změny volebního řádu. Každý rok se koná zasedání Národního parlamentu dětí a mládeže, zpravidla v prostorách Senátu nebo Poslanecké sněmovny. Takové zasedání probíhá obdobně, jako zasedání „opravdových“ poslanců. Děti mají na sobě kostýmy, saka a košile s kravatami, to pro prestiž takových prostor. Často proto bývají účastníci těchto zasedání (a zastupitelé jakýchkoliv dětských parlamentů) nazýváni „mladými politiky“, což většina z nich oprávněně nemá ráda. Nejde o to, aby si někdo myslel, že jim jde jen o hru na „dospěláky“, ale jde především o aktivní výchovu k občanství, k čemuž určitá kultura a vystupování na úrovni bezpodmínečně patří.

3. 3 Úrovně a formy žákovské participace

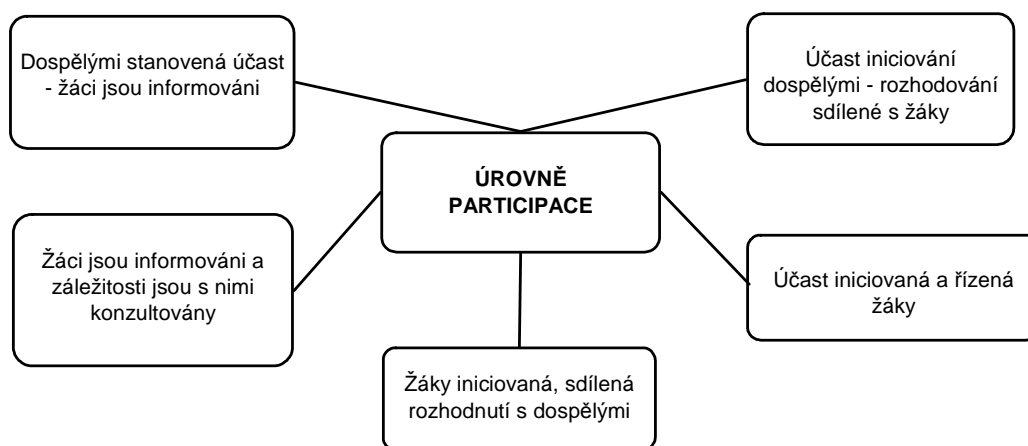
Participaci chápeme jako podílení se, účastnění se a spolurozhodování, což dále znamená být vyslechnut, navrhnout způsoby řešení, připomínkovat, uplatňovat a prosazovat své názory, tzn. mít zodpovědnost. V dnešní době se setkáváme s řadou rozmanitých oblastí a modelů, ke kterým je participace žáků vztahována. Jak již bylo řečeno v kapitole zabývající se historií participace dětí, tomuto tématu nebyla do počátku 90. let minulého století věnována dostatečná pozornost a to hlavně z ideologických důvodů. Bohužel ani v letech následujících se tato problematika nestala předmětem komplexnějšího zkoumání.

Nejčastěji citovaným a pravděpodobně i nejznámějším modelem žákovské participace je „osmistupňový žebříček participace“ Rogera Harta z roku 1997. Jednotlivé úrovně jsou řazené podle náročnosti a míry zapojení žáků do rozhodování. Stupně rostou s věkem a zkušenostmi dětí ve smyslu individuálním a sociálním a jsou východiskem k postupům a programům výchovy k participaci dětí. Podle Harta skutečná participace začíná až od čtvrtého stupně, v prvních třech převládá především pasivní účast. Konkrétní stupně osmistupňového žebříčku participace dětí ve škole jsou tyto:

1. MANIPULACE – žáci jsou pasivními příjemci rozhodnutí dospělých ve škole. Jsou vychovatelem dotazováni, bez zpětné vazby. Žáci jsou částečně informováni, často nechápou důvody, které jejich rozhodnutí přecházelo. V tomto stupni jde spíše o uplatnění zájmu dospělých než dětí.
2. DEKORACE – žáci se podílejí aktivně na činnostech, kterým ne zcela úplně rozumějí, a do kterých zpravidla ani nezasahují.
3. TOKENISMUS – formální účast a zastupování určité skupiny (třídy). Žáci nebo jejich zvolení zástupci se vědomě účastní projektů školy, které jsou ve skutečnosti v režii dospělých.
4. URČENÍ ČI VYBRANÍ, ALE INFORMOVÁNÍ – dospělými stanovená participace. Žákům jsou poskytnuty potřebné informace, jde o uvědomovanou participaci, většinou je vymezená shora. Studenti rozumí aktivitám a vědí, proč by se jich měli účastnit. Dospělí jejich názor respektují, ale sami o věcech rozhodují.
5. DĚTI KONZULTOVÁNY A INFORMOVÁNY – žáci jsou informováni a záležitosti jsou s nimi konzultovány. Účast je projednaná, aktivity jsou navrhovány a řízeny dospělými avšak současně konzultovány se žáky. Jde o účast, kdy je brán ohled na všechny děti, kterých se to týká nebo na jejich zástupce, které si zvolí. Rozhodnutí provádějí dospělí, ale je brán ohled na názor studentů.
6. INICIOVÁNO DĚTMI A DĚTI SE PODÍLEJÍ NA ROZHODOVÁNÍ – jde o dospělými záměrně nastolené spolurozhodování žáků v předem vymezených oblastech nebo zastupitelských orgánech
7. DĚTMI NAVRŽENO A ŘÍZENO – žáky vytvořená řízená participace ve strukturách napodobujících struktury dospělých (parlamenty, výbory). Dospělí zde hrají jen podpůrnou roli.
8. DĚTMI NAVRŽENO A SDÍLENÍ ROZHODNUTÍ SPOLU S DOSPĚLÝMI – žáky vytvořená struktura, v níž je dospělým poskytnuta možnost spolurozhodování a spoluúčasti.⁸⁸

⁸⁸ ŠTURMA, J. Osm úrovní participace dětí jako jejich základního práva. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (eds.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové, 1999. s. 75

Alternativním zpracování participace žáků je model podle P. Tresedera z roku 1997. Ten naznačuje, že je možné diferencovat mezi jednotlivými způsoby participace a zapojení žáků vzhledem k jejich aktuálním požadavkům a přáním, s ohledem na podmínky a možnosti školy a čas k tomu potřebný. Zejména proto zvolil Treseder ne hierarchický, ale kruhový model. Treseder pracuje jen s úrovněmi 4 a výše, tzn., že vynechává ty, které Hart považuje za pasivní účast a ne skutečnou participaci.

Úrovně participace žáků podle P. Tresedera (1997)⁸⁹

Participace dětí ve škole představuje velmi obsáhlé téma, na které je nutné nahlížet z více úhlů pohledu. Je potřebné zabývat se otázkou, kdo by měl být iniciátorem, zda by se učitelé měli ze začátku naučit naslouchat žákům a na základě toho jim vytvářet podmínky pro participaci na konkrétních záležitostech života školy, nebo zda by měly být nejprve vytvořeny podmínky pro participaci žáků, třeba v podobě žákovské samosprávy, díky kterým by se pak žáci mohli do záležitostí školy zapojovat.

Jakými konkrétními způsoby se tedy mohou podílet žáci na životě školy? Na to se snažil v roce 2005 odpovědět Dürr a následně vytvořil pět forem participace žáků:

1. FORMÁLNÍ STRUKTRURY – jedná se o formální žákovská seskupení, založená na volbě jednoho či více zástupců, kteří jsou jejich mluvčími (třídní či školní samosprávy).

⁸⁹VIDLÁKOVÁ, Jitka. Participace žáků na životě školy. In Metodický portál RVP: *Základní vzdělávání*. [online]. 2007.

2. OTEVŘENÁ PARTICIPACE – více či méně formální seskupení vznikající mnohdy spontánně v souvislosti s řešením aktuálních problémů v každodenním životě školy.
3. PARTICIPACE ZA ÚČELEM VYŘEŠENÍ KONKRÉTNÍ ZÁLEŽITOSTI – například zveřejnění problému na venek nebo uvnitř školy prostřednictvím zvolených zástupců a mluvčích.
4. PARTICIPACE ZA ÚČELEM REALIZACE KONKRÉTNÍHO ŽÁKOVSKÉHO/ŠKOLNÍHO PROJEKTU – zaměřuje se pouze na daný projekt
5. SIMULOVANÁ PARTICIPACE – simulace voleb, možnost si vyzkoušet prvky demokratického rozhodování formou her.

3. 4 Dílčí závěr

Participaci dětí ve škole považuji za velmi pozitivní přínos pro společnost a myslím si, že by se tato myšlenka měla rozvíjet i nadále. Je potřebné u dětí rozvíjet jejich autonomii, vůli, což je předpokladem bez obav a předsudků vyjádřit svůj názor. Nebude jim lhostejné co se děje ve společnosti a budou mít snahu sociální prostředí, ve kterém žijí, uspořádat tak, aby jim, jejich rodinným příslušníkům, ale i celé společnosti, bylo přínosem.

Převádění některých funkcí ve škole na žáky, přenášení určité odpovědnosti, je významným prostředkem výchovy studentů k samostatnosti. Mělo by k tomu docházet již od dětství. Už v předškolním věku a mladším školním věku lze dětem ukládat úkoly nebo funkce. Děti tak získávají zkušenosti při zastávání tzv. služeb, jsou poctěni důvěrou, mají radost z odpovědnosti a získají tak pocit důležitosti. Naučí se plnit pravidelně úkoly, organizovat, rozhodovat, což v budoucím životě nejen využijí, ale v mnohých věcech si díky této zkušenosti poradí snadněji a nastalé složité životní situace pro ně budou jednodušší. Čím více budou děti rozhodovat nebo se podílet na rozhodovacím procesu ve škole či v rodině, o to více budou aktivnější a budou mít o funkce v samosprávě zájem.

Bohužel žákovskou samosprávu nechápou všichni učitelé v pozitivním slova smyslu a nepovažují ji za účelný výchovný prostředek. Často v ní vidí jen práci navíc a starost

s její organizací. Neochotu a přístup takových osob nechápu, vždyť názory a náměty dětí mohou pomoci k lepší komunikaci mezi žáky a učiteli a dobré vztahy a důvěra jsou základem pro správný chod školy a předcházení sociálně patologických jevů. Který ředitel nebo učitel by si přál vychovávat a vzdělávat problémové, nepřizpůsobivé děti? Právě příznivé školní klima a žákovská samospráva mohou být konkrétním nástrojem pro vytvoření „demokratické“ školy, kterou budou studenti i učitelé rádi a se zájmem navštěvovat. Abych nebyla tak skeptická a pesimistická, je nutno říci, že v mnoha školách se poměry a vztahy mezi pedagogy a žáky zlepšily. Učitelé se snaží respektovat žáky a vedení je v tom podporuje.

4. Průzkum zájmu žáků základních a studentů středních škol o participaci ve škole

4.1 Cíl šetření

Cílem empirické části je provést průzkum, týkající se zájmu žáků základních a studentů středních škol o participaci ve školských zařízeních. Zejména porovnat údaje získané na základních školách s údaji získanými na školách středních a pokusit se o srovnání mezi chlapci a dívkami.

4.2 Stanovené otázky a hypotézy

Otázky:

1. Mají studenti zájem o dění ve škole?
2. Necháávají se studenti při vyjadřování svých názorů ovlivňovat někým jiným?
3. Kteří studenti se zajímají více o to, co se děje ve škole?
4. Zajímají se studenti o informace ze školních médií a parlamentů?

Hypotézy:

1. Domnívám se, že více jak polovina studentů projevuje zájem o dění ve škole.
2. Předpokládám, že více jak 60% studentů se při vyjadřování svých názorů nechá ovlivnit svými vrstevníky.
3. Předpokládám, že zájem o participaci ve škole budou mít více žáci základních škol než studenti škol středních.
4. Domnívám se, že studenti mají zájem o vydávání a šíření školních médií (školní časopisy, školní rozhlas, aj.), o vznik školních parlamentů, a využívají je k získávání užitečných informací.

4. 3 Použité metody

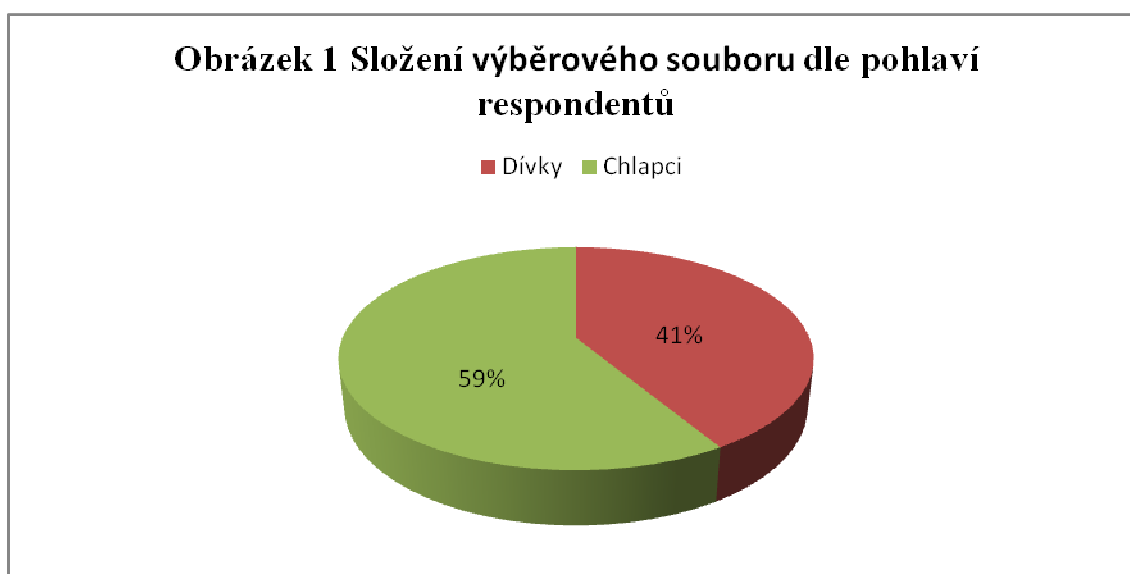
Průzkum byl proveden formou **vlastního nestandardizovaného anonymního dotazníku**. Dotazník byl určen žákům základních a studentům středních škol v Praze. Dotazník obsahoval 15 otázek, 14 z nich bylo uzavřených s možnostmi odpovědí ano, ne, nevím, jedna otázka byla polouzavřená. U této otázky byl respondentům dán prostor pro uvedení některého dokumentu týkajícího se práv dětí.

Výhodou dotazníkové metody je získání velkého množství odpovědí od vysokého počtu dotazovaných v relativně krátké době. Nevýhodou této metody je, že odpovědi mohou být zkresleny a respondenti mohou být neochotni dotazník vyplnit a vrátit. S tím jsem se setkala na jedné škole, kdy paní ředitelka řekla, že v její škole dotazníky rozdávat nesmím, že nebude pomáhat někomu jinému v kariéře.

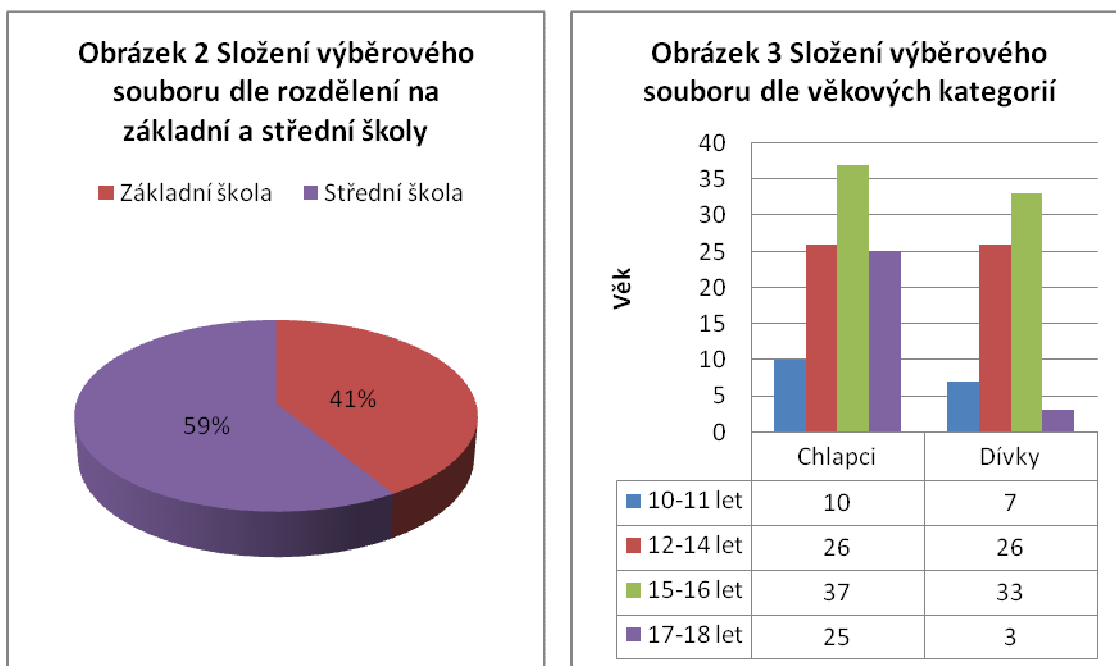
4. 4 Charakteristika a popis zkoumaného souboru

Vybraný vzorek tvořili žáci základních škol a studenti středních škol v hlavním městě Praha na základě náhodného výběru.

Celkem bylo osloveno 180 respondentů, dotazník vyplnilo a vrátilo 167 dotazovaných. Výzkumný soubor tvoří 69 dívek a 98 chlapců (obrázek 1).

Pro rozdělení respondentů do základních a středních škol (obrázek 2) byla zvolena tato varianta: mezi žáky základní školy patří respondenti ve věku 10-14 let a mezi studenty středních škol patří respondenti ve věku 15-18 let. Takto s tím byli respondenti srozuměni, jestliže např. na základní škole byl osloven respondent starší 14 let, dotazník nevyplňoval. Zastoupení dívek bylo v následujícím rozdělení: 33 dívek bylo ze základních škol a 36 ze středních škol, z toho dívek ve věku 10-11 let bylo 7, ve věku 12-14 let bylo 26, ve věku 15-16 let bylo 33 a 3 děvčata byla ve věku 17-18 let (obrázek 3). Zastoupení chlapců bylo v následujícím rozdělení: 36 chlapců bylo ze základních škol a 62 ze středních škol, z toho 10 bylo ve věku 10-11 let, 26 ve věku 12-14 let, 37 ve věku 15-16 let a 25 ve věku 17-18 let (obrázek 3).

Vzhledem k tomu, že se dotazníkového šetření zúčastnilo 93% dotázaných, domnívám se, že vybraný soubor lze považovat za dostatečně reprezentativní s ohledem na jeho výše uvedenou rozmanitost z hlediska pohlaví (59% chlapců a 41% dívek) a věku (10-11 let – 10%, 12-14 let – 31%, 15-16 let – 42%, 18-18 let – 17%).

Otázky dotazníku byly sestaveny tak, abych mohla potvrdit či vyvrátit své předpoklady (hypotézy). Získané údaje jsem třídila ručně, pro lepší názornost používám tabulky a grafy.

4. 5 Výsledky průzkumu a jejich analýza

4. 5. 1 Přehled zájmu žáků základních a studentů středních škol o dění v těchto institucích.

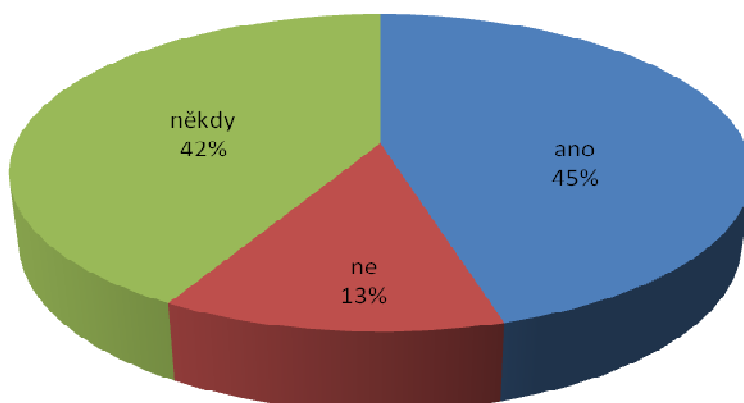
Domnívala jsem se, že více jak polovina studentů projevuje zájem o dění ve škole (hypotéza 1). U této hypotézy jsem nerozlišovala žáky základních a studenty středních škol, pro lepší přehlednost a konkrétnější informace jsem však využila informací získaných z dotazníků a srovnala údaje týkající se dívek (D) a chlapců (CH) podle věkových kategorií.

Pro ověření platnosti tohoto tvrzení byly využity otázky č. 4, 5, 8 a 9.

Tabulka č. 1 Zajímáš se o to, co se děje ve škole (např. o školní akce, aktivity pořádané školou mimo vyučovací dobu, školní sběr a další)?

	CH	CH	CH	CH	CH	D	D	D	D	D	Celkem	Celkem
	10-	12-	15-	17-	v	10-	12-	15-	17-	v	studentů	studentů
	11	14	16	18	%	11	14	16	18	%		v %
<i>Ano</i>	8	10	13	6	38	5	18	16	0	56	76	45
<i>Ne</i>	0	4	7	6	17	0	1	2	1	6	21	13
<i>Někdy</i>	2	12	17	13	45	2	7	15	2	38	70	42

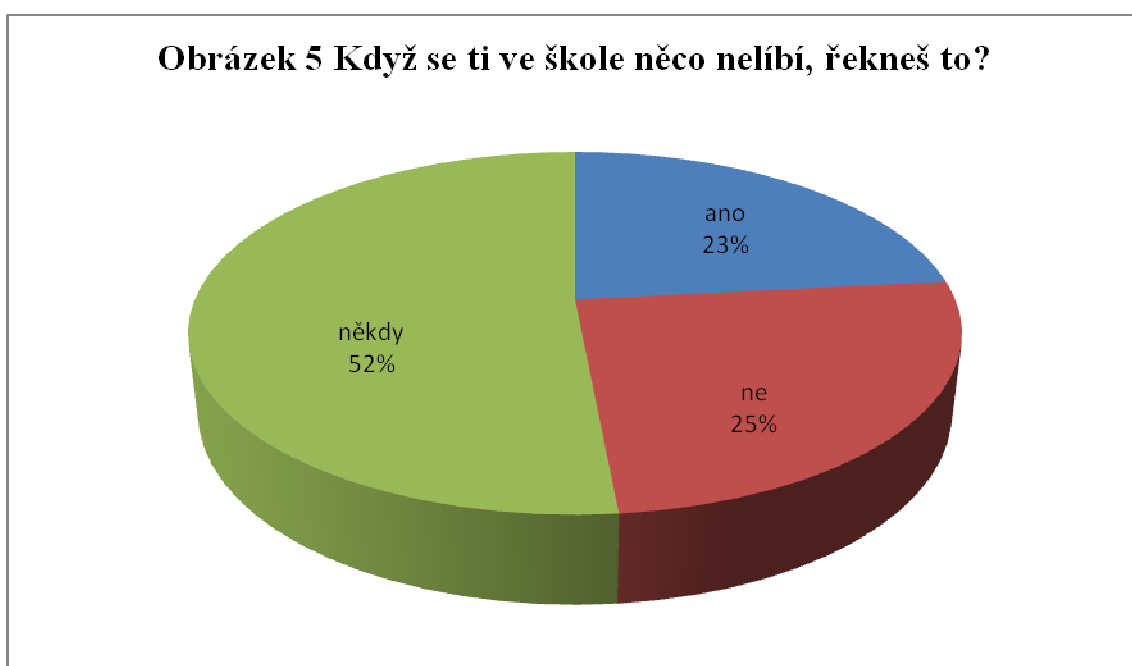
Obrázek 4 Zajímáš se o to co se děje ve škole?

Tabulka č. 2 Když se ti ve škole něco nelíbí nebo bys chtěl/a/ něco změnit, řekneš /navrhneš/ to (veřejně = před učiteli, ne jen mezi kamarády)?

	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>Celkem</i>	<i>Celkem</i>
	<i>10-</i>	<i>12-</i>	<i>15-</i>	<i>17-</i>	<i>v %</i>	<i>10-</i>	<i>12-</i>	<i>15-</i>	<i>17-</i>	<i>v</i>	<i>studentů</i>	<i>studentů</i>
	<i>11</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>		<i>11</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>	<i>%</i>		<i>v %</i>
<i>Ano</i>	1	7	7	10	26	1	8	4	1	20	39	23
<i>Ne</i>	3	2	11	6	22	5	3	10	2	29	42	25
<i>Někdy</i>	6	17	19	9	52	1	15	19	0	51	86	52

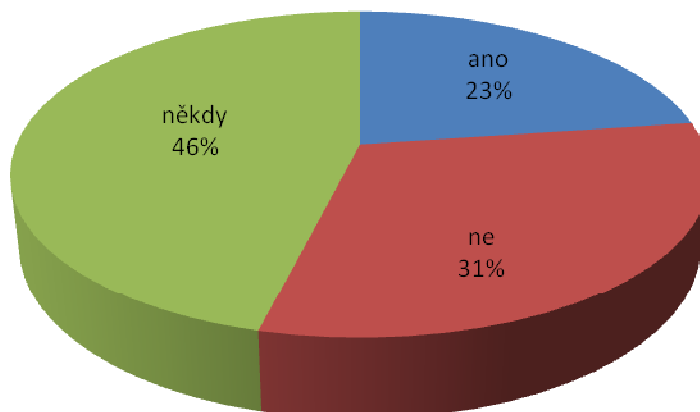
Obrázek 5 Když se ti ve škole něco nelíbí, řekneš to?

Tabulka č. 3 Zajímají se učitelé o názory studentů, když připravují ve škole nějaké změny (např. změna rozvrhu, změna školního řádu, nákup školního nebo sportovního vybavení, kam na školní výlet, atd.)?

	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>Celkem</i>	<i>Celkem</i>
	<i>10-</i>	<i>12-</i>	<i>15-</i>	<i>17-</i>	<i>v %</i>	<i>10-</i>	<i>12-</i>	<i>15-</i>	<i>17-</i>	<i>v</i>	<i>studentů</i>	<i>studentů</i>
	<i>11</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>		<i>11</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>	<i>%</i>		<i>v %</i>
<i>Ano</i>	3	3	8	4	18	0	10	10	0	29	38	23
<i>Ne</i>	4	9	18	7	39	1	3	9	1	20	52	31
<i>Někdy</i>	3	14	11	14	43	6	13	14	2	51	77	46

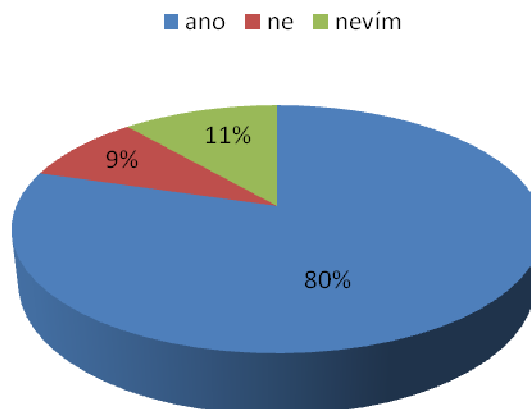
Obrázek 6 Zajímají se učitelé o názory studentů?

Tabulka č. 4 Chtěl/a/ bys, aby se učitelé zajímali o tvůj názor a názor tvých spolužáků a snažili se zjistit, co byste chtěli ve škole změnit?

	CH 10- 11	CH 12- 14	CH 15- 16	CH 17- 18	CH v %	D 10- 11	D 12- 14	D 15- 16	D 17- 18	D v %	Celkem studentů	Celkem studentů v %
Ano	7	21	26	21	77	6	22	27	3	84	133	80
Ne	1	0	8	2	11	0	1	3	0	6	15	9
Nevím	2	5	3	2	12	1	3	3	0	10	19	11

Obrázek 7 Chtěl/a/ bys, aby se učitelé zajímali o tvůj názor

Celkový počet studentů 167 (100%) jsem vyhodnocovala ve vztahu k otázkám č. 4, 5, 8 a 9. Tyto otázky zjišťovaly, zda se žáci základních a studenti středních škol zajímají o dění ve škole, pokud se jim něco nelíbí, zda to řeknou nebo navrhnou nějaké řešení, zda-li se učitelé zajímají o jejich názory a jestli mají zájem na tom, aby se učitelé o jejich názory zajímali.

Z výše uvedeného obrázku č. 4 vyplývá, že 45% studentů se zajímá o to co se děje na jejich škole, 13% se nezajímá a 42% jen někdy. Z toho je zřejmé, že zájem o dění ve škole je u studentů vysoký, sečteme-li kladné odpovědi s odpověďmi „někdy“, dostaneme velké procentuelní zastoupení pozitivních odpovědí, konkrétně 87%. Z tabulky č. 1 je patrné, že nezájem je spatřován více u chlapců (17%) než u dívek (6%).

Obrázek č. 5 zobrazuje procentuální vyjádření názoru studentů při nespokojenosti v souladu s děním ve škole. Svoji nespokojenost veřejně vyjádří a navrhne změnu 23% studentů, 52% někdy a 25% vůbec ne. Tabulka č. 2 vyjadřuje, že jsou to chlapci, kteří se rozhodně (odpovědi ano) nebojí říci veřejně, co si myslí (26%), takových dívek je o 6% méně.

V obrázku č. 6 je zobrazeno procentuální vyjádření zájmu učitelů o názory jejich studentů. Z celkového počtu dotazovaných se 23% studentů vyjádřilo kladně, tedy že o jejich názor se učitelé zajímají, 31% procent studentů považuje zájem učitelů o názory studentů jako záporný a 46% vnímá zájem ze strany učitelů jen někdy.

Tabulka č. 4 a obrázek č. 7 vyjadřují, zda studenti chtějí, aby se učitelé zajímali o jejich názory. Zde se ukázalo, že studenti opravdu chtějí, aby byli vyslyšeni, 80% respondentů odpovědělo kladně, 11% nedokázalo odpovědět vyhraněným způsobem a jen 9% z nich odpovědělo záporně. Vyšší nezájem byl spatřován u chlapců (11%) než u dívek (6%).

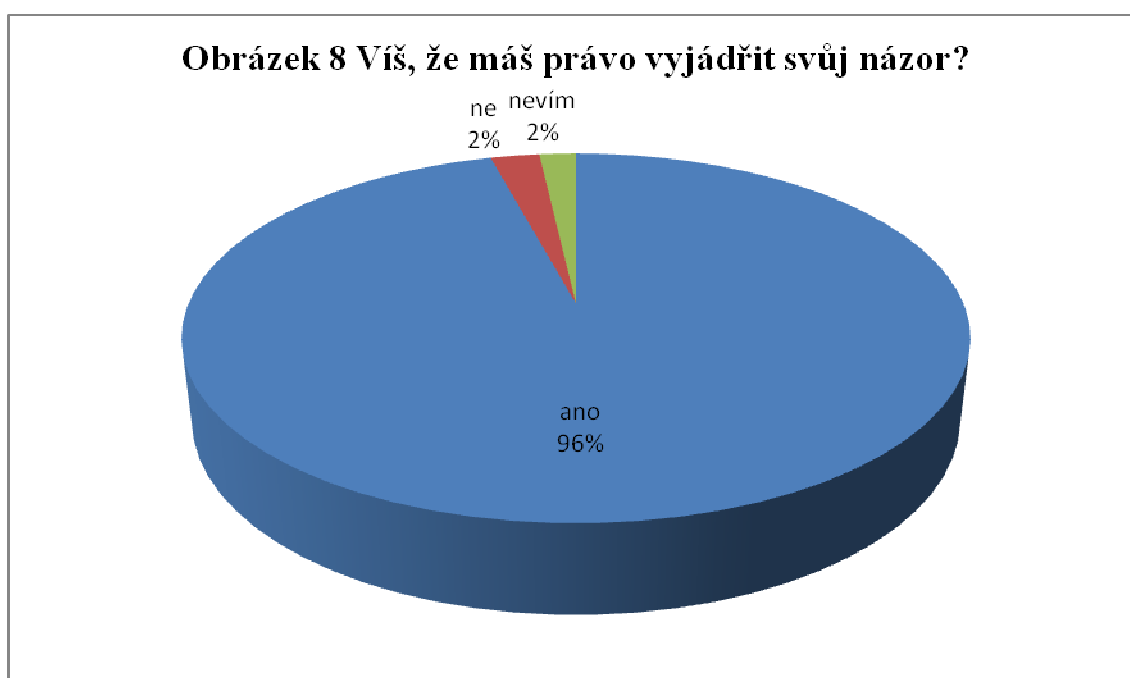
4. 5. 2 Ovlivňování respondentů druhými, při vyjadřování svého názoru

Předpokládala jsem, že více jak 60% studentů se při vyjadřování svého názoru nechá ovlivnit svými vrstevníky (hypotéza 2). U této hypotézy jsem nerozlišovala žáky základních a studenty středních škol, pro lepší přehlednost a konkrétnější informace jsem však využila informací získaných z dotazníků a srovnala údaje týkající se dívek (D) a chlapců (CH) podle věkových kategorií.

Pro ověření platnosti tohoto tvrzení byly využity otázky č. 3, 6 a 7.

Tabulka č. 5 Víš, že máš právo veřejně vyjádřit svůj názor?

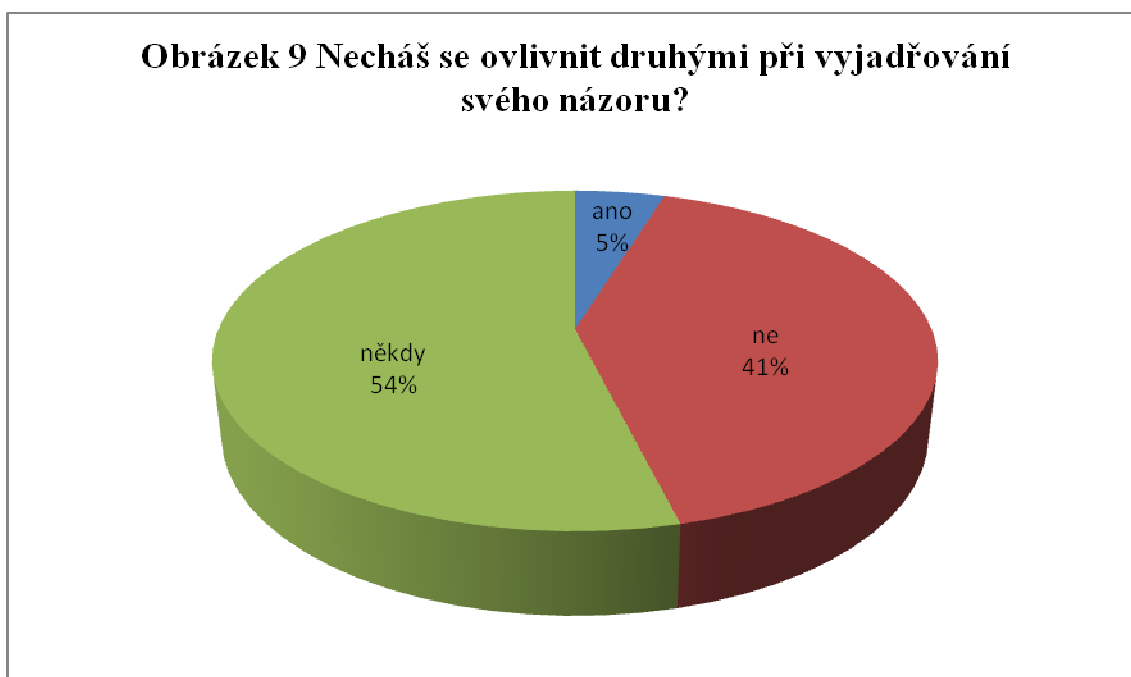
	CH	CH	CH	CH	CH	D	D	D	D	D	Celkem	Celkem
	10-	12-	15-	17-	v %	10-	12-	15-	17-	v	studentů	studentů
	11	14	16	18		11	14	16	18	%		v %
Ano	10	24	37	24	97	6	25	31	3	94	160	96
Ne	0	1	0	1	2	0	1	1	0	3	4	2
Nevím	0	1	0	0	1	1	0	1	0	3	3	2

Tabulka č. 6 Při vyjadřování svého názoru se necháš ovlivnit druhými?

	CH	CH	CH	CH	CH	D	D	D	D	D	Celkem	Celkem
	10-	12-	15-	17-	v %	10-	12-	15-	17-	v	studentů	studentů
	11	14	16	18		11	14	16	18	%		v %
<i>Ano</i>	1	0	1	1	3	1	0	3	1	7	8	5
<i>Ne</i>	3	12	15	13	44	3	8	14	1	38	69	41
<i>Někdy</i>	6	14	21	11	53	3	18	16	1	55	90	54

Obrázek 9 Necháš se ovlivnit druhými při vyjadřování svého názoru?

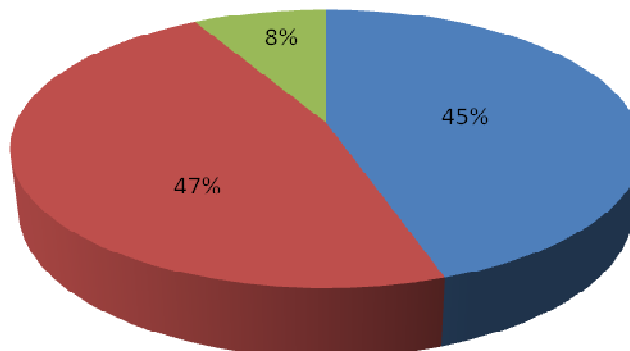

Tabulka č. 7 Pokud se necháš ovlivnit druhými, jedná se především o rodiče nebo kamarády/spolužáky nebo učitele?

	CH	CH	CH	CH	CH	D	D	D	D	D	Celkem	Celkem
	10-	12-	15-	17-	v %	10-	12-	15-	17-	v	studentů	studentů
	11	14	16	18		11	14	16	18	%		v %
<i>rodiče</i>	4	7	13	3	49	1	8	7	1	40	44	45
<i>kamarádi</i>	2	6	7	7	40	2	10	11	1	56	46	47
<i>učitelé</i>	1	1	2	2	11	1	0	1	0	4	8	8

Obrázek 10 Kým především se necháš ovlivnit při vyjadřování svého názoru?

■ rodiče ■ kamarádi ■ učitelé

V této kapitole jsem vyhodnocovala celkový počet respondentů 167 (100%) ve vztahu k otázkám č. 3, 6 a 7. Z těchto otázek vyplynulo, zda studenti znají své právo k vyjádření vlastního názoru, zda se nechávají ovlivňovat druhým a zda-li, tak kým především.

Pokud se týká otázky, zda respondenti znají své právo vyjádření názoru, kladné odpovědi byly ve většině případů, konkrétně tak odpovědělo 96% respondentů, pouhá 4% zahrnula odpovědi ne nebo nevím. Procentuální zastoupení kladných odpovědí dívek a chlapců bylo téměř stejné, dívky odpověděly ano v 94% a chlapci v 97%.

V případě ovlivňování respondentů druhými i zde došlo ve většině případů k získání kladných odpovědí, sečteme-li odpovědi ano (5%) s odpověďmi někdy (54%). Zbýlých 41% respondentů se nenechá ovlivňovat druhými. Z tabulky č. 6 je zřejmé, že jsou více ovlivnitelné dívky než chlapci.

Ti respondenti, kteří se nechají ovlivnit druhými, nejvíce dají na názor svých vrstevníků (47%), o dvě procenta méně respondentů je ovlivněno názorem rodičů a pouhých 8% dotázaných podléhá názoru učitelů. I v tomto případě je, z tabulky č. 7, patrné, že pod vlivem kamarádů jsou ve větší míře dívky (56%) než chlapci (40%), kteří dají nejvíce na názor rodičů (49%).

4. 5. 3 Projevený zájem o participaci u žáků základních a studentů středních škol

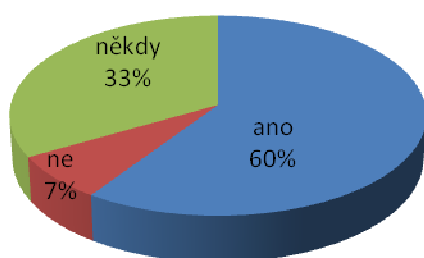
Předpokládala jsem, že zájem o participaci ve škole budou mít více žáci základních škol než studenti škol středních (hypotéza 3). U této hypotézy jsem rozlišovala mezi žáky základních a studenty středních škol, nezabývala jsem se rozlišením mezi chlapci (CH) a dívkami (D).

Pro ověření platnosti tohoto tvrzení byly využity otázky č. 4, 5, 8, 9.

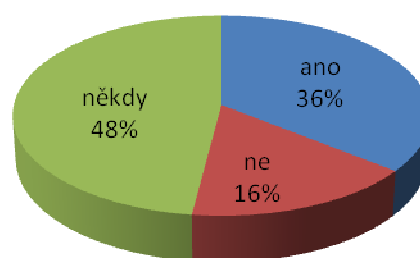
Tabulka č. 8 Zajímáš se o to, co se děje ve škole (např. školní akce, aktivity pořádané školou mimo vyučovací dobu, školní sběr a další)?

	<i>Chlapci</i> ZŠ	<i>Dívky</i> ZŠ	<i>ZŠ</i> <i>celkem</i>	<i>ZŠ</i> <i>v %</i>	<i>Chlapci</i> SŠ	<i>Dívky</i> SŠ	<i>SŠ</i> <i>celkem</i>	<i>SŠ</i> <i>v %</i>
<i>Ano</i>	18	23	41	60	19	16	35	36
<i>Ne</i>	4	1	5	7	13	3	16	16
<i>někdy</i>	14	9	23	33	30	17	47	48

Obrázek 11 Zájem žáků ZŠ o dění ve škole

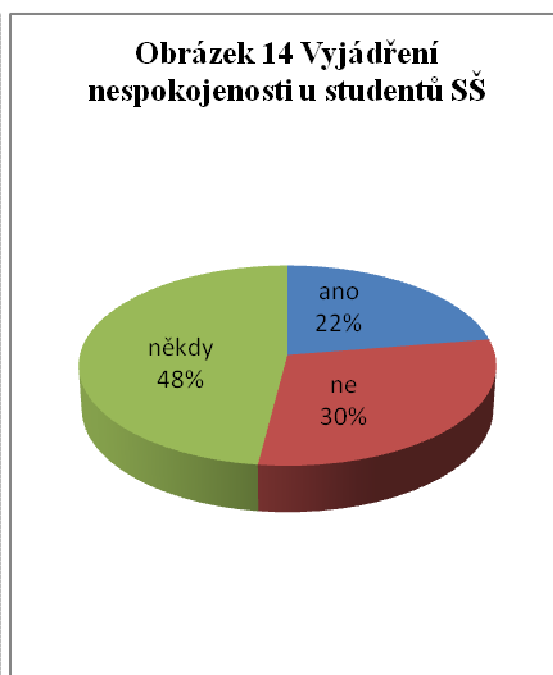
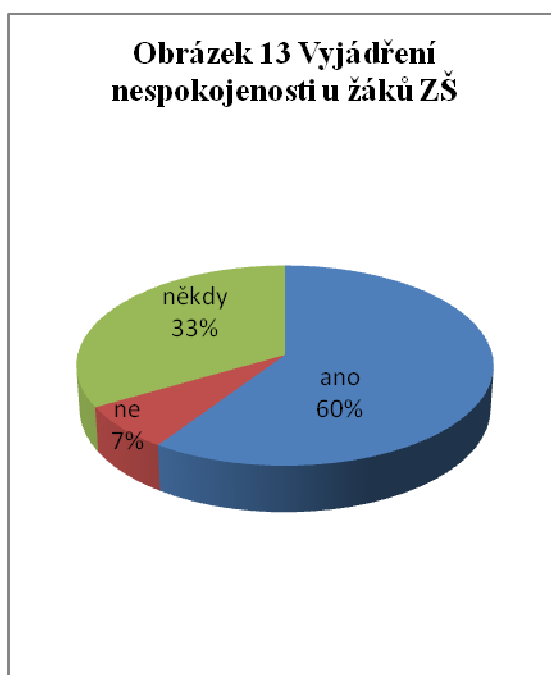

Obrázek 12 Zájem studentů SŠ o dění ve škole

Tabulka č. 9 Když se ti ve škole něco nelíbí nebo bys chtěl/a/ něco změnit, řekneš /navrhneš/ to (veřejně = před učiteli, nejen mezi kamarády)?

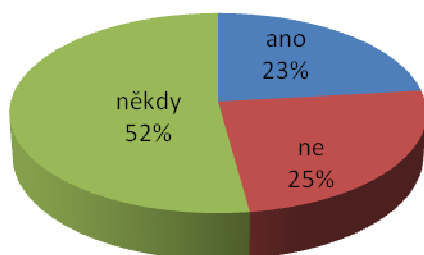
	<i>Chlapci</i>	<i>Dívky</i>	<i>ZŠ</i>	<i>ZŠ</i>	<i>Chlapci</i>	<i>Dívky</i>	<i>SŠ</i>	<i>SŠ</i>
	<i>ZŠ</i>	<i>ZŠ</i>	<i>celkem</i>	<i>v %</i>	<i>SŠ</i>	<i>SŠ</i>	<i>celkem</i>	<i>v %</i>
<i>Ano</i>	8	9	17	25	17	5	22	22
<i>Ne</i>	5	8	13	19	17	12	29	30
<i>někdy</i>	23	16	39	56	28	19	47	48

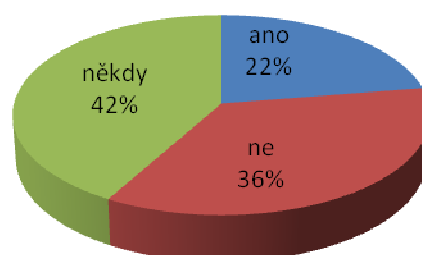
Tabulka č. 10 Zajímají se učitelé o názory studentů, když připravují ve škole nějaké změny (např. změna rozvrhu, změna školního řádu, nákup školního nebo sportovního vybavení, kam na školní výlet, atd.)?

	<i>Chlapci</i>	<i>Dívky</i>	<i>ZŠ</i>	<i>ZŠ</i>	<i>Chlapci</i>	<i>Dívky</i>	<i>SŠ</i>	<i>SŠ</i>
	<i>ZŠ</i>	<i>ZŠ</i>	<i>celkem</i>	<i>v %</i>	<i>SŠ</i>	<i>SŠ</i>	<i>celkem</i>	<i>v %</i>
<i>Ano</i>	6	10	16	23	12	10	22	22
<i>Ne</i>	13	4	17	25	25	10	35	36
<i>někdy</i>	17	19	36	52	25	16	41	42

Obrázek 15 Zájem učitelů o názory žáků ZŠ

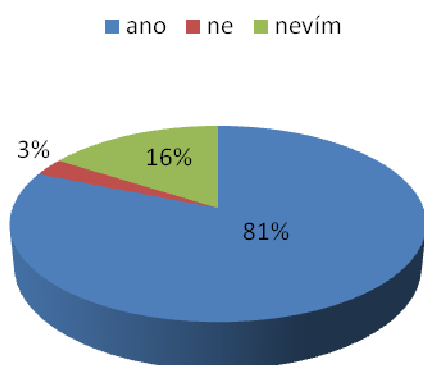
Obrázek 16 Zájem učitelů o názory studentů SŠ

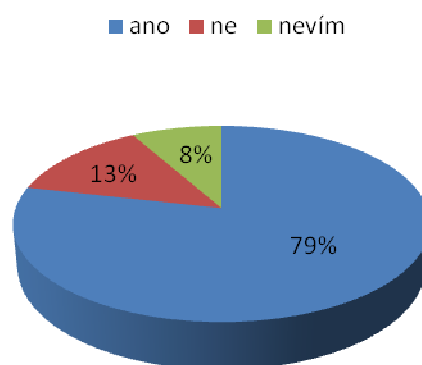
Tabulka č. 11 Chtěl/a/ bys, aby se učitelé zajímali o tvůj názor a názor tvých spolužáků a snažili se zjistit, co byste chtěli ve škole změnit?

	<i>Chlapci</i> ZŠ	<i>Dívky</i> ZŠ	ZŠ <i>celkem</i>	ZŠ <i>v %</i>	<i>Chlapci</i> SŠ	<i>Dívky</i> SŠ	SŠ <i>celkem</i>	SŠ <i>v %</i>
<i>Ano</i>	28	28	56	81	47	30	77	79
<i>Ne</i>	1	1	2	3	10	3	13	13
<i>nevím</i>	7	4	11	16	5	3	8	8

Obrázek 17 Chtějí žáci ZŠ, aby se učitelé zajímali o jejich názor?

Obrázek 18 Chtějí studenti SŠ, aby se učitelé zajímali o jejich názor?

Celkový počet žáků základních škol, tj. 69 jsem srovnávala s celkovým počtem studentů středních škol, tj. 98 ve vztahu k otázkám 4, 5, 8 a 9. Tyto otázky zjišťovaly, zda se studenti zajímají o dění ve škole, pokud se jim něco nelíbí, zda to řeknou nebo navrhnou nějaké řešení, zda-li se učitelé zajímají o jejich názory a jestli mají zájem na tom, aby se učitelé o jejich názory zajímali.

Z obrázku č. 11 vyplývá, zda se žáci základních škol zajímají o to, co se děje ve škole. Odpověď ano zvolilo 60% respondentů, sečteme-li ji s odpověďmi „někdy“ (33%), dostaneme se na 93% kladných odpovědí. Záporně odpovědělo 7% respondentů. Obrázek č. 12 popisuje to samé, jen u studentů středních škol. Zde je zřejmé, že hraniční odpověď „ano“ zvolilo 36% respondentů, sečteme-li ji s odpověďmi „někdy“ (48%), vyjde nám číslo 84%, záporně odpovědělo 16% respondentů.

Obrázek č. 13 zobrazuje procentuální vyjádření názoru žáků při nespokojenosti v souladu s děním na základní škole. Svoji nespokojenost veřejně vyjádří a navrhne změnu 60%, 33% někdy a 7% vůbec ne. U studentů středních škole je procentuální zastoupení následné: 22% vyjádří veřejně svoji nespokojenost, 48% někdy a 30% nikdy.

V obrázku č. 15 je zobrazeno procentuální vyjádření zájmu učitelů o názory žáků základních škol. Kladně odpovědělo 23%, záporně 25% a odpověď někdy zahrlo 52% respondentů. O názory studentů na středních školách (obrázek č. 16) je zájem, ze strany učitelů v 22% případech, 36% respondentů odpovědělo, že se učitelé nezajímají o jejich názory a 42% se vyjádřilo odpovědí „někdy“.

V předposledním obrázku této kapitoly (obrázek č. 17) se vyjádřilo 81% žáků základních škol tak, že by chtěli, aby se učitelé zajímali o jejich názory, 3% respondentů o to nestojí a 16% by této nabídky využilo jen někdy. Obrázek č. 18 vyjadřuje, že 79% studentů by přivítalo zájem učitelů o jejich názory, 8% je zásadně proti a 13% by jejich nabídky využilo „někdy“.

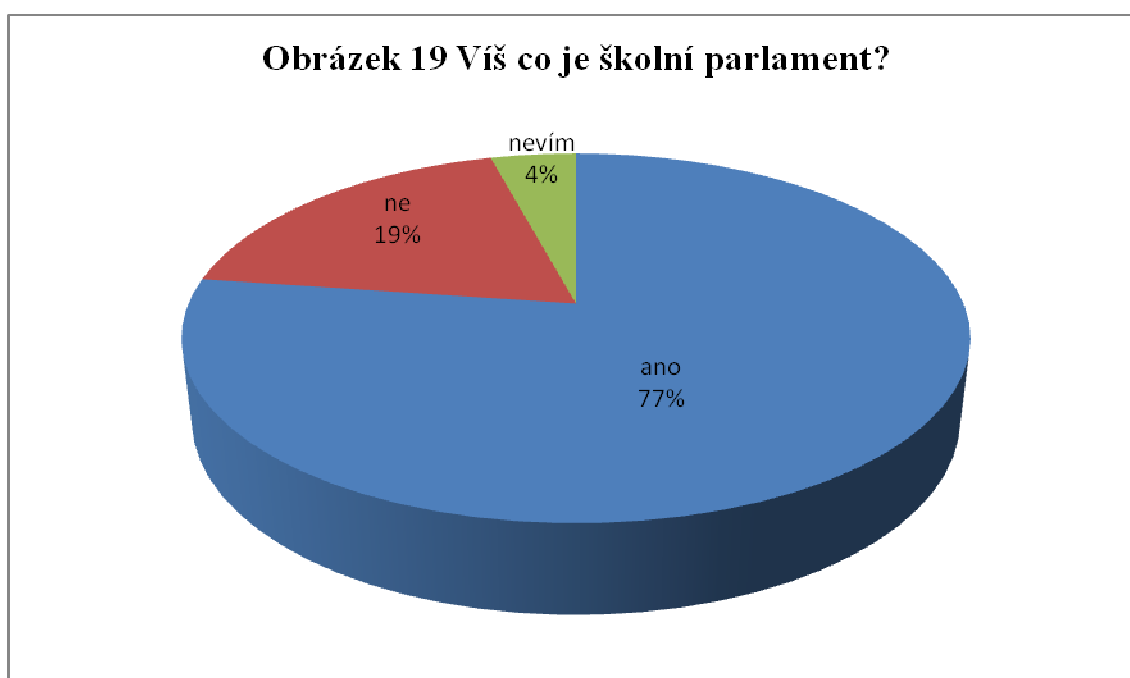
4. 5. 4 Zájem studentů o vydávání a šíření školních médií, vznik školních parlamentů a využívání informací z těchto zdrojů

Domnívala jsem se, že studenti projevují zájem o vznik školních parlamentů, chtějí jejich prostřednictvím získávat potřebné informace a využívat informace ze školních médií (školní časopisy, školní rozhlas, aj.) (hypotéza 4). U této hypotézy jsem nerozlišovala žáky základních a studenty středních škol, pro lepší přehlednost a konkrétnější informace jsem však využila informací získaných z dotazníků a srovnala údaje týkající se dívek a chlapců podle věkových kategorií.

Pro ověření platnosti tohoto tvrzení byly využity otázky č. 10 - 15.

Tabulka č. 12 Víš co je školní parlament?

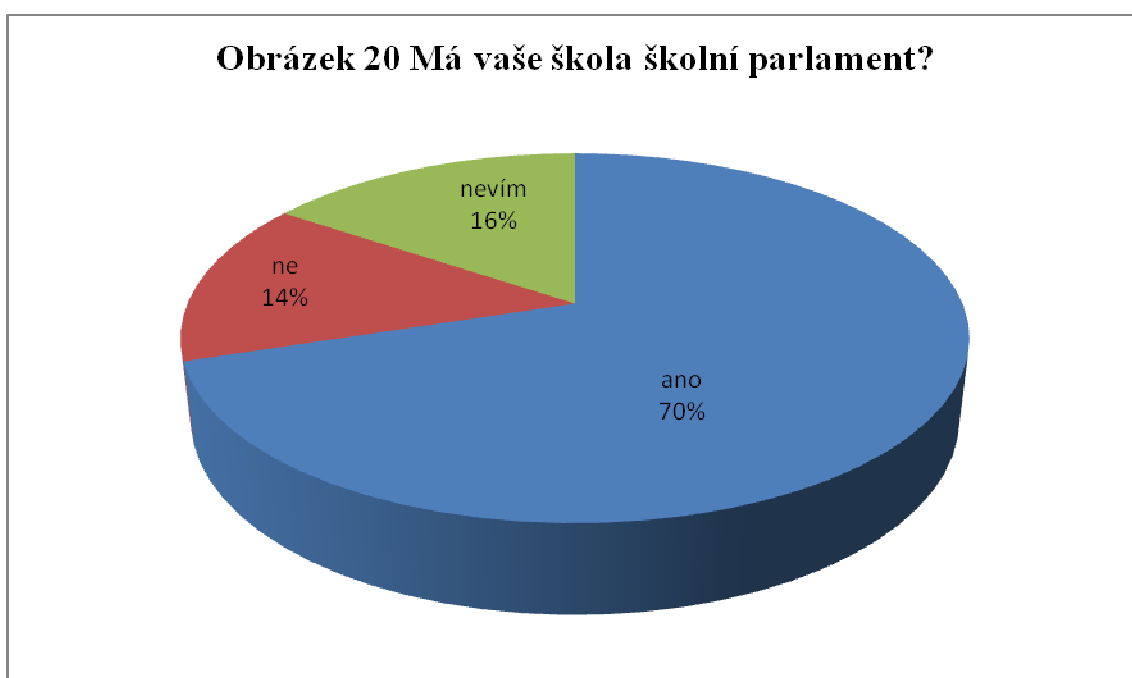
	CH	CH	CH	CH	CH	D	D	D	D	D	Celkem	Celkem
	10-	12-	15-	17-	v %	10-	12-	15-	17-	v	studentů	studentů
	11	14	16	18		11	14	16	18	%		v %
<i>Ano</i>	8	22	28	12	72	6	23	29	1	86	129	77
<i>Ne</i>	1	2	8	11	22	1	3	3	2	13	31	19
<i>Nevím</i>	1	2	1	2	6	0	0	1	0	1	7	4

Tabulka č. 13 Má vaše škola školní parlament?

	CH	CH	CH	CH	CH	D	D	D	D	D	Celkem	Celkem
	10-	12-	15-	17-	v %	10-	12-	15-	17-	v	studentů	studentů
	11	14	16	18		11	14	16	18	%		v %
<i>Ano</i>	9	21	26	4	61	5	22	29	1	83	117	70
<i>Ne</i>	1	3	6	11	22	1	0	0	2	4	24	14
<i>Nevím</i>	0	2	5	10	17	1	4	4	0	13	26	16

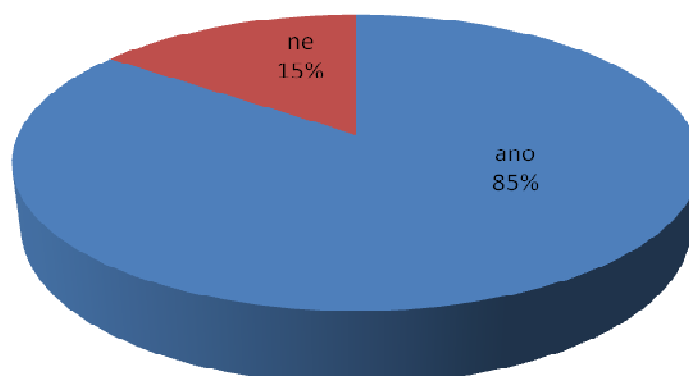
Obrázek 20 Má vaše škola školní parlament?

Tabulka č. 14 Pokud ano – zajímáš se o informace, které školní parlament poskytuje?

	CH	CH	CH	CH	CH	D	D	D	D	D	Celkem	Celkem
	10-	12-	15-	17-	v %	10-	12-	15-	17-	v	studentů	studentů
	11	14	16	18		11	14	16	18	%		v %
<i>Ano</i>	8	19	21	3	82	4	20	25	1	88	91	85
<i>Ne</i>	1	2	5	1	18	1	2	4	0	12	16	15

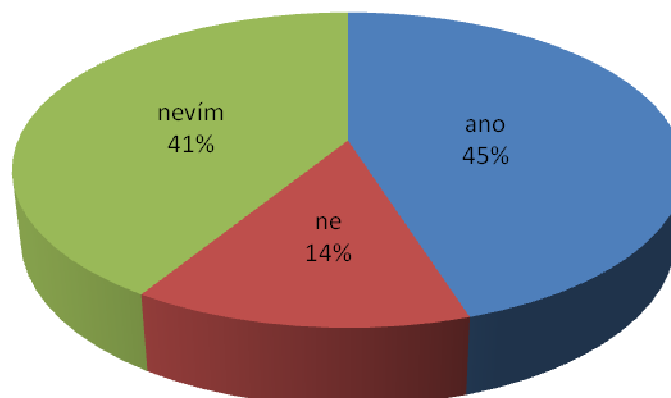
Obrázek 21 Má-li škola parlament, zajímají se studenti o jím poskytované informace?

Tabulka č. 15 Pokud vaše škola nemá školní parlament, chtěl/a/ bys, aby ho měla?

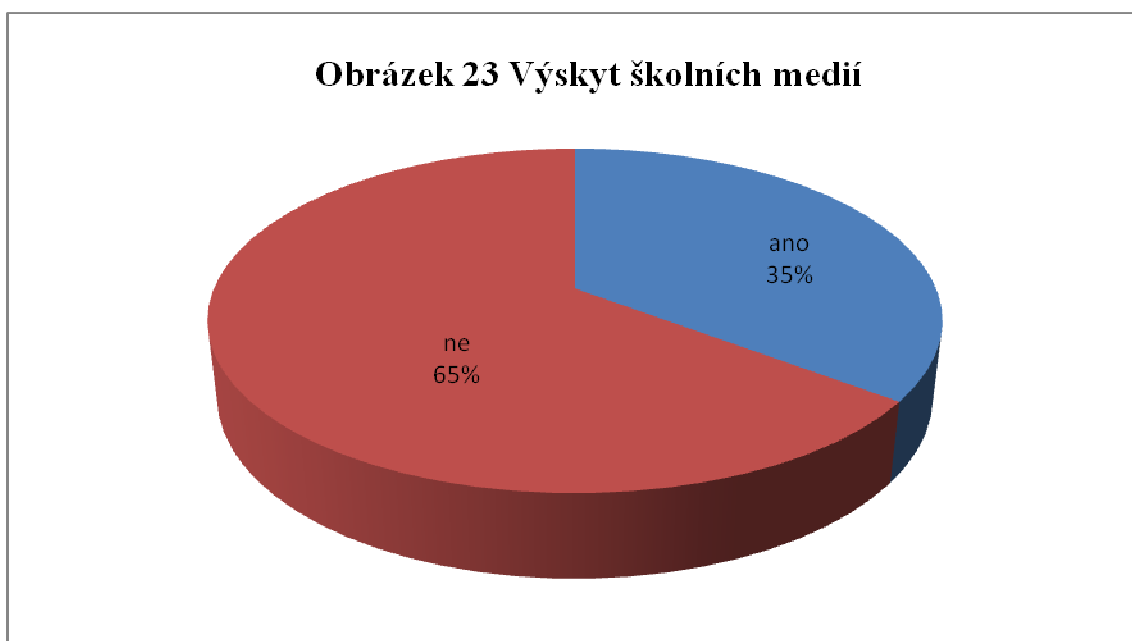
	CH 10- 11	CH 12- 14	CH 15- 16	CH 17- 18	CH v %	D 10- 11	D 12- 14	D 15- 16	D 17- 18	D v %	Celkem studentů	Celkem studentů v %
<i>Ano</i>	1	2	5	9	43	1	3	2	0	50	23	45
<i>Ne</i>	0	1	2	2	13	0	0	1	1	15	7	14
<i>Nevím</i>	0	2	4	11	44	1	1	1	1	33	21	41

Obrázek 22 Nemá-li škola parlament, chtějí ho studenti?

Tabulka č. 16 Vydává se u vás na škole školní časopis (nebo máte dětský školní rozhlas)?

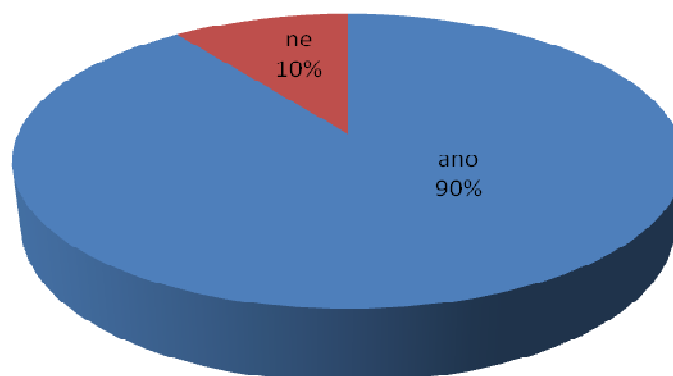
	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>Celkem</i>	<i>Celkem</i>
	<i>10-</i>	<i>12-</i>	<i>15-</i>	<i>17-</i>	<i>v %</i>	<i>10-</i>	<i>12-</i>	<i>15-</i>	<i>17-</i>	<i>v</i>	<i>studentů</i>	<i>studentů</i>
	<i>11</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>		<i>11</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>	<i>%</i>		<i>v %</i>
<i>Ano</i>	3	5	12	2	22	2	11	22	2	54	59	35
<i>Ne</i>	7	21	25	23	78	5	15	11	1	46	108	65

Tabulka č. 17 Pokud ano, zajímáš se o informace v něm obsažené?

	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>CH</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>D</i>	<i>Celkem</i>	<i>Celkem</i>
	<i>10-</i>	<i>12-</i>	<i>15-</i>	<i>17-</i>	<i>v %</i>	<i>10-</i>	<i>12-</i>	<i>15-</i>	<i>17-</i>	<i>v</i>	<i>studentů</i>	<i>studentů</i>
	<i>11</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>		<i>11</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>18</i>	<i>%</i>		<i>v %</i>
<i>Ano</i>	3	5	10	2	91	2	9	20	2	89	53	90
<i>Ne</i>	0	0	2	0	9	0	2	2	0	11	6	10
<i>nevím</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Obrázek 24 Využívají studenti informace ze školních medií?

V této kapitole jsem celkový počet studentů 167 (100%) vyhodnocovala ve vztahu k otázkám č. 10, 11, 12, 13, 14 a 15. Pomocí těchto otázek jsem se pokusila zjistit, zda mají studenti zájem o vydávání a šíření školních médií (např. školní časopis, školní rozhlas), zde na jejich školách funguje školní parlament a zejména jestli se zajímají o informace, které tyto zdroje nabízejí.

Tabulka č. 12 a obrázek č. 19 popisují povědomí studentů o školních parlamentech. V 77% odpovědích studenti potvrzují, že ví co je školní parlament, 19% jej nezná a 4% si nejsou jisti. Na otázku zda má jejich škola tento parlament, 70% respondentů odpovědělo, že ano, 14% ne a 16% nevědělo (obrázek č. 20). Při vyhodnocení této otázky bylo zajímavé, že odpovědi studentů ze stejné školy byly rozdílné, přestože škola školní parlament má, někteří studenti o něm vůbec nevěděli. Studenti, kteří odpověděli kladně (tabulka č. 14) na otázku, zda má jejich škola parlament, se v 85% zajímá (obrázek č. 21) o informace jím poskytované. Ti studenti, kteří odpověděli záporně (tabulka č. 15), by v 45% chtěli mít na škole školní parlament, 14% ne a 41% se nedokázalo vyjádřit (obrázek č. 22).

Z tabulky č. 16 a obrázku č. 23 vyplývá, zda jsou na školách vydávány školní časopisy, noviny či je provozován školní rozhlas. Výskyt médií potvrdilo 65% respondentů. Ti, kteří odpověděli kladně (tabulka č. 17) v 90% potvrdilo zájem o informace v nich obsažené.

Závěr

Participace dětí ve škole představuje, že každý žák má možnost podílet se na formálních i neformálních aktivitách školy. Když říkám, že každý, myslím úplně všichni. Nemělo by docházet k nějakým omezením, protože by to mohlo vyvolat určitému napětí mezi žáky, když by se některý z nich mohl podílet na rozhodování ve věcech, které se studentů týkají a jiný ne. Vedení školy by mělo umožňovat a organizovat diskuse a zprostředkovávat komunikaci, jak mezi studenty a pedagogickým personálem tak mezi studenty samotnými. Při důležitých rozhodnutích, jejichž výsledky by zasahovaly do života školy, by mělo docházet k většinovému rozhodování s ohledem na právo participovat, právo na svobodu projevu a vyjádření názoru.

Z provedeného průzkumu bylo zjištěno, že více jak polovina studentů se zajímá o dění ve škole (87% dotazovaných), předpoklad se vyplnil a **hypotéza č. 1 byla potvrzena**. Pokud jsou studenti s něčím nespokojeni, vyjádří svůj názor a snaží se dostat pozitivní změny, pouhá čtvrtina respondentů takové snahy neprojevuje. Zájem pedagogů o názory studentů byl zhodnocen velmi kladně. Ve většině případů respondenti odpovídali, že se učitelé o jejich názory zajímají jen někdy, ale i to je pozitivní zjištění. Studenti se vyjádřili, že mají zájem na tom, aby se učitelé o jejich názory zajímali, což představovalo 80% dotázaných. Participace studentů ve školách by měla být uplatňována ne z důvodu povinnosti, avšak proto, že předpokládá značný zájem studentů, jejichž významné názory mohou přispět ke zdokonalení komunikace a vůbec škola, jako instituce by dostála svého skutečného významu.

Samozřejmě jsem si také uvědomila, že vyjádřit svůj názor veřejně ve škole není tak snadné a pro některé to může být i nemožné. Proto mě v průzkumu zajímalo, zda se studenti nechávají při vyjadřování svého názoru ovlivnit druhými. Předpokládala jsem, že více než 60% studentů se nechá ovlivnit názory svých vrstevníků. Můj předpoklad byl mylný a **hypotéza č. 2 nebyla potvrzena**. Studenti se vyjádřili, že nejsou ovlivňováni druhými (41%), k potvrzení mého předpokladu scházela pouhá dvě procenta. V případě, že se studenti nechají ovlivnit druhými, zásadní vliv plyne od vrstevníků a následně rodičů.

Při srovnání výsledků žáků základních a studentů středních škol, jsem se domnívala, že žáci projeví o dění ve škole početnější zájem. Žáci základních škol jsou snáze manipulovatelní a často zůstávají po vyučování ještě ve škole. Nemyslím, že by tam trávili čas za trest, ale navštěvují různé zájmové kroužky nebo družinu. Proto jsem u žáků předpokládala větší zájem ovlivnit to, co jim škola může nabídnout. **Hypotéza č. 3 byla potvrzena.** Potvrdilo se, že spíše žáci základních škol vyjádří nespokojenost, pokud se jim něco nelíbí a část z nich vyslovila přání, aby se sami učitelé zajímali o to, co by chtěli ve škole změnit. Vedení školy by mělo do přípravy školních předpisů, v rámci participace, zapojit všechny zainteresované, tedy i žáky a studenty, a například zorganizovat školení o demokratických principech. Děti školou povinné by mohly „experimentovat“ s demokratickým chováním a učit se tímto způsobem řešit konflikty, být odpovědní za svá rozhodnutí, což je základním prvkem demokratického procesu.

Dalším demokratickým prvkem a důležitým bodem participace ve škole je vznik a činnost studentských, učitelských a rodičovských rad, které byly rovněž předmětem zájmu, v mém průzkumu. Jako poslední úkol práce bylo potvrdit, že studenti mají zájem o vznik školních parlamentů, o vydávání a šíření školních médií a získávání užitečných informací. **Hypotéza č. 4 byla potvrzena.** Nejen většina (77%) měla povědomí o tom, co je školní parlament, obdobně tak i vysoké procentní vyjádření (70%) potvrdilo, že jejich škola tento má a pokud ne, tak by ho chtěli. S vydáváním časopisů nebo školních médií se studenti tolik neseškávají, jen 35% respondentů potvrdilo, jejich vydávání. Studenti by měli být zapojováni v rámci participace do činnosti školských rad nebo parlamentů. Zájem mohou projevit buď jako konzumenti, tedy tím, že budou využívat poznatky a informace z těchto uskupení nebo tím, že se aktivně zapojí. Jednou z důležitých podmínek pro úspěšné a funkční zapojení zainteresovaných do procesu vytváření školní politiky a rozhodovacího procesu ve škole je komunikace a spolupráce, tzn. významnou se stává sociálně výchovná činnost.

V dotazníku jsem položila pro zajímavost dvě otázky, abych zjistila, jaké mají studenti právní povědomí. Otázky zněly, zda znají nějaký dokument o právech dítěte, pokud ano, jak se jmenuje. Nepotěšilo mne, že z celkového počtu 167 respondentů znalo jen 12 osob název nějakého dokumentu týkající se práv dětí, sedm z nich odpovědělo Listina základních práva a svobod a zbylí čtyři Školní řád. Překvapilo mne, že žádný z nich nevedl Úmluvu o právech dítěte.

Snahy učitelů, osob pracujících v mládežnických organizacích, politiků, rodičů a všech, kteří dětem umožňují participaci, snaží se v nich vzbudit zájem o dění kolem sebe a aktivně je zapojují do rozhodovacích procesů o věcech veřejných, hodnotím velmi kladně. Děti tak získávají kompetence pro život ve společnosti. Zejména základní školy v těchto procesech plní významnou roli, protože se jedná o první instituci, ve které si děti mohou osvojit různé formy participace. Participace je neodmyslitelnou součástí výchovy k demokratickému občanství, kdy se děti učí brát v potaz potřeby a zájmy především ostatních. Podporováním participace u dětí, můžeme odstranit jejich nezájem o veřejné otázky a naučíme je komunikaci s dospělými. Participace není jediným prostředkem výchovy k občanství, ale osvědčila se jako účinná metoda, a proto by bylo vhodné ji nadále podporovat a rozvíjet.

Resumé

Diplomová práce Participační práva dětí a škola si klade za cíl popsat přehledným způsobem danou problematiku. Snaží se poukázat jak významná je participace dětí a mládeže v jejich životě. Podstatou participace je podpora dialogu a spolupráce mezi jednotlivými členy společnosti. Cílem je dosažení vzájemného pochopení, učení se komunikačním dovednostem a vychovat z dětí a mládeže autonomní osobnosti, které demokratická společnost potřebuje.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol a řady podkapitol. První tři kapitoly jsou teoretické, poslední se týká průzkumu zájmu o participaci u žáků základních a studentů středních škol. V části teoretické jsem se snažila postihnout oblast práv dětí, která se k participaci bezprostředně vztahují, jedná se zejména o články 12 a 13 Úmluvy o právech dítěte. Poukazuji na možnosti participace dětí ve veřejném životě prostřednictvím různých sdružení dětí a mládeže, které nenabízejí jen pouhou účast na předem připravených akcích, ale vyžadují aktivní účast všech svých členů. Možnost participace přímo ve školských má různé podoby a formy. Nejčastější z nich jsou žákovské samosprávy a dětské parlamenty, které naplňují práva žáků a studentů účastnit se rozhodovacích procesů v otázkách, které se jich dotýkají.

Cílem průzkumu bylo zjistit, jaký zájem o participaci ve škole projevují dnešní děti a mládež. Zda se snaží vyjadřovat k záležitostem, které mohou ovlivnit, či jsou ke všemu lhostejní. Do jaké míry mají povědomí o organizačních celcích umožňujících jejich participaci, zda se při utváření svého názoru a upevňování svého hodnotového žebříčku nechávají někým ovlivnit nebo rozvíjejí svou autonomii, být sám sebou.

Anotace

Téma mé diplomové práce nese název Participační práva dětí a škola. Práce se skládá ze tří kapitol teoretické části, postihující oblasti práva, které se k participaci bezprostředně vztahují a části praktické, týkající se průzkumu zájmu studentů o participaci ve škole.

Smyslem participace je umožnit dětem realizovat svá práva, aktivně spoluvytvářet společnost, ve které vyrůstají a žijí. Participace umožňuje studentům aktivní účast v procesu výuky. Téma participace dětí, tedy jejich spolurozhodování v rodině, ve škole a ve společnosti vůbec, se stává aktuálně diskutovaným problémem. Pojem participace bývá často prezentován ve smyslu zvýšit snahu a zájem, zejména mladých lidí, o dění v jejich okolí.

Klíčová slova

Dítě, právo, participace, úmluva, demokracie, rodina, škola, žákovská samospráva, dětský parlament, sdružení dětí a mládeže, výchova, vzdělávání, společnost, historie, svoboda projevu, názor, kompetence, informace.

Annotation

The topic of my thesis is „Participation Right of Children and School“. The thesis consists of three chapters describing the law closely connected with participation, and practical parts dealing with the students survey on their interest in participation at school.

The sense of participation is to allow children to realize their rights and in an active way to help create society in which they grow up and live. The participation enables that students can participate in the process of education in an active way. The topic of children participation, e.g. their share in making decisions in families, at school and in society, has been discussed more and more often. The term participation is presented in the sense of increasing interest of young people in activities in their surrounding.

Key words

Child, participation, convention, democracy, family, school, student autonomy, children parliament, association of children and youth, upbringing, education, society, history, freedom of speech, opinion, authority, information.

Literatura:

Právní předpisy

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 94/1998 Sb., zákon o rodině.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Zákon č. 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

Odborné knihy a publikace

BÍLEK, P., CHRŽOVÁ, J., ONDRÁČKOVÁ, J., ZOUBEK, V. *Výchova a vzdělávání v oblasti lidských práv (referenční příručka pro pedagogy středních a vyšších škol)*. Praha: Český helsinský výbor, 2002. 158 s. ISBN 80-86436-10-1

BŮŽEK, A., MICHALÍK, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. 170 s. ISBN 80-244-0054-5

DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 s. ISBN 80-7182-076-8

HANZOVÁ, M., KODÝM, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Práva a povinnosti našich dětí*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing a. s., 1995. 107 s. ISBN 80-7187-007-2

HART, R., *Children's Participation: from tokenism to citizenship*. Florencie: UNICEF, 1992.

HERCZEG, J. *Meze svobody projevu*. 1. vyd. Praha: Orac s. r. o., 2004. 143 s. ISBN 80-86199-94-0

HODGKIN, R. - NEWELL, P. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, UNICEF, 1998

HRADEČNÁ, M., HEJLOVÁ, H., DĚDEČKOVÁ, J. *Práce učitele s právy dítěte*. 1. vyd. Praha: SVI PaedF UK Praha, 1996. 41 s. ISBN 80-86039-16-1

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6

KOHOUTEK, R. *Pedagogická psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2006. 267 s.

KOTRAŠOVÁ, E. *Práva dětí v ČR a zemích EU*. [Bakalářská práce.] Brno: Fakulta humanitních studií, 2008. 69 s.

KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, 2001. 222 s. ISBN 80-7040-531-7

KRAUS, B., *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií, 2007. 77 s.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

KUŽÍLEK, O., ŽANTOVSKÝ M. *Svoboda informací*. Praha: Linde Praha a. s., 2002. 182 s. ISBN 80-7201-318-1

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6

SKUTIL, M., KŘOVÁČKOVÁ, B. *Diplomová práce a empirický výzkum pedagogických jevů*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Gaudeamus, 2006. 67 s. ISBN 80-7041-428-6

Sborníky a informační publikace

BAUDYŠOVÁ, Z. Dětská práva v ČR. In. DUNOVSKÝ, J. (ed.) *Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech: Třeboň 29. - 30. května 2002*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2002. 134 s. ISBN 80-7040-606-2

BŮŽEK, A. Žákovská samospráva jako významný prostředek mravní a občanské výchovy. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (ed.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 87 s. ISBN 80-7041-507-X

ČANĚK, J. Spolurozhodování v rodině a ve škole z pohledu jednoho žáka. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (ed.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 87 s. ISBN 80-7041-507-X

DUNOVSKÝ, J. (ed.) *Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech: Třeboň 29. - 30. května 2002*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2002. 134 s. ISBN 80-7040-606-2

DUNOVSKÝ, J. Úmluva o právech dítěte v České republice. In DUNOVSKÝ, J. (ed.) *Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech: Třeboň 29. - 30. května 2002*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2002. 134 s. ISBN 80-7040-606-2

HEJLOVÁ, H. Vzdělávání učitelů pro práci s právy dítěte na PaedF UK Praha. In DUNOVSKÝ, J. (ed.) *Dětská práva v praxi: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech: Třeboň 29. - 30. května 2002*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, zdravotně sociální fakulta, 2002. 134 s. ISBN 80-7040-606-2

HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*. 1. vyd. Praha: Duha ve spolupráci s MŠMT, 2003. 70 s.

JANIŠ, K. Úvaha nad jednou z možností participace dětí ve vztahu k obsahu výuky. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (eds.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 87 s. ISBN 80-7041-507-X

JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (eds.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 87 s. ISBN 80-7041-507-X

KOŽUCHOVÁ, A., *Parlamenty dětí a mládeže, volby – rozhodujte o sobě!*. 1. vyd. Praha: Duha ve spolupráci s MŠMT, 2003. 42 s.

KOŽUCHOVÁ, A., HOFBAUER, B. *Parlamenty dětí a mládeže metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Duha ve spolupráci s MŠMT, 2002. 48 s.

Mládež české republiky. Praha: Česká rada dětí a mládeže, 2008. 29 s.

ŠTURMA, J. Osm úrovní participace dětí jako jejich základního práva. In JANIŠ, K., ŠTURMA, J. (eds.) *Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě: sborník z pracovního semináře konaného 21. 4. 1999*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 87 s. ISBN 80-7041-507-X

Elektronické publikace, tiskové, vývojové a výzkumné zprávy:

Bílá kniha Evropské komise – Nový podnět pro evropskou mládež. [online]. Praha: MŠMT, 2002. 71 s. [cit. 2000-12-27]. Dostupný z:

<http://www.czp.cuni.cz/info/EU/Komise/EUbkmlad.pdf>

Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte (za období od 1. Ledna 1995 do 31. prosince 1999) [online]. [cit. 2009-11-25]. Dostupné z: www.vlada.cz

Informovanost a participace mládeže – zpráva z výzkumu. [online]. Praha: Ipsos Tambor, 2009. 86 s. [cit. 2010-01-18]. Dostupné z:

<http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1259754857.pdf>

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. [online] Praha: MŠMT, 2007. 30 s. [cit. 2010-01-07]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013>

KOTLÍK, J. Výchova demokratického občana - příloha žakovská samospráva. In Metodický portál RVP [online]. 2001. [cit. 2009-09-28]. Dostupné z: http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/2754/zakovska_samosprava.pdf

KOVAŘÍK, J., Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí. [online]. Praha, 2003. 40 s. [cit. 2009-11-10]. Dostupné z:

http://www.detskaprava.cz/soubory/pravni_povedomi_u_skolnich_deti.pdf

KUDYVEJS, Miroslav. Žákovská samospráva. [online]. Praha: Metodický portál, 2006 [cit. 2009-12-18]. Dostupné z: <<http://old.rvp.cz/clanek/679/636>>

OTČENÁŠEK, J. Dlouhodobá koncepce ZŠ. [online]. Pouchov, 2004. [cit. 2009-10-22]. Dostupné z:

<http://www.zspouchov.cz/index.php?vstup=vol&idv=45&zobraz=179&id_s=14>

Spolupůsobení s účinkem – Stanovisko Německého spolkového kruhu mládeže k participaci dětí a mládeže v politických souvislostech. [online]. Hamburk, 2002. [cit. 2009-10-29]. Dostupné z: <<http://www.adam.cz/dokumenty.html>>

VIDLÁKOVÁ, Jitka. Participace žáků na životě školy. In. *Metodický portál RVP: Základní vzdělávání* [online]. 2007. [cit. 2009-11-20]. Dostupné z: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1675/PODOBY-ZAKOVSKKE-.PARTICIPACE.html/>> a z: <<http://www.rvp.cz/clanek/229/1674>>

Žákovská samospráva. [online]. [cit. 2009-10-02]. Dostupné z:

<http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/2754/zakovska_samosprava.pdf>

Internetové zdroje:

www.cedu.cz

www.crdm.cz/publikace/umluva

www.duha.cz

www.eurodesk.cz

www.eurodesk.org

<http://europa.eu/youth/>

www.icm.cz

www.infomobil.org

<http://www.nidm.cz/inspiromat>

www.vlada.cz

www.radaevropy.cz

www.rvp.cz

www.zpravodajstvi.ecn.cz

Seznam příloh:

Příloha č. 1	Dotazník k průzkumnému šetření
Příloha č. 2	Ilustrační pojetí článku 12 Úmluvy o právech dítěte
Příloha č. 3	Jak děti chápou „Právo na názor“
Příloha č. 4	Ilustrační pojetí článku 13 Úmluvy o právech dítěte
Příloha č. 5	Příklad „žákovské ústavy“
Příloha č. 6	Formulář „Evidence orgánů dětských samospráv v ČR“

POKYNY K VYPLNĚNÍ DOTAZNÍKU:

1. Dotazník prosím řádně vyplň, tj. uveď všechny potřebné údaje a řádně označ zvolené odpovědi.

2. Prosím, abys označil/a/ své odpovědi v dotazníku křížkem (x) na odpovídající pozici.

Předem Ti děkuji za ochotu k vyplnění dotazníku. Dotazník využiji pouze pro účely mé diplomové práce a v žádném případě získané údaje neposkytnu nikomu jinému.

Věk:

10-11 let

12-14 let

15-16 let

17-18 let

Pohlaví:

žena

muž

Škola, kterou navštěvuji:

základní škola

odborné učiliště

střední odborná škola

gymnázium

Název školy:

1. Znáš nějaký dokument o právech dítěte?

ano

ne

nevím

2. Pokud ano, víš jak se jmenuje?

ano

ne

nevím

.....
.....

(napiš název, pokud ho znáš)

3. Víš, že máš právo veřejně vyjádřit svůj názor?

ano

ne

nevím

4. Zajímáš se o to, co se děje ve škole (např. o školní akce, aktivity pořádané školou mimo vyučovací dobu, školní sběr a další)?

ano

ne

někdy

5. Když se ti ve škole něco nelíbí nebo bys chtěl/a/ něco změnit, řekneš /navrhneš/ to (veřejně = před učiteli, ne jen mezi kamarády)?

ano

ne

někdy

6. Při vyjadřování svého názoru se necháš ovlivnit druhými?

ano

ne

někdy

7. Pokud ano, ovlivňují tě především názory:

rodičů

kamarádů/spolužáků

učitelů

8. Zajímají se učitelé o názory žáků, když připravují ve škole nějaké změny (např. změna rozvrhu, změna školního řádu, nákup školního nebo sportovního vybavení, kam na školní výlet, atd.)?

ano

ne

někdy

9. Chtěl /a/ bys, aby se učitelé zajímali o tvůj názor a názor tvých spolužáků a snažili se zjistit co byste chtěli ve škole změnit?

ano

ne

nevím

10. Víš co je školní parlament?

ano

ne

nevím

11. Má vaše škola školní parlament?

ano

ne

nevím

12. Pokud ano – zajímáš se o informace, které školní parlament poskytuje?

ano

ne

13. Pokud vaše škola nemá školní parlament, chtěl/a bys, aby ho měla?

ano

ne

nevím

14. Vydává se u vás na škole nějaký školní časopis (nebo máte dětský školní rozhlas)?

ano

ne

15. Pokud ano, zajímáš se o informace v něm obsažené?

ano

ne

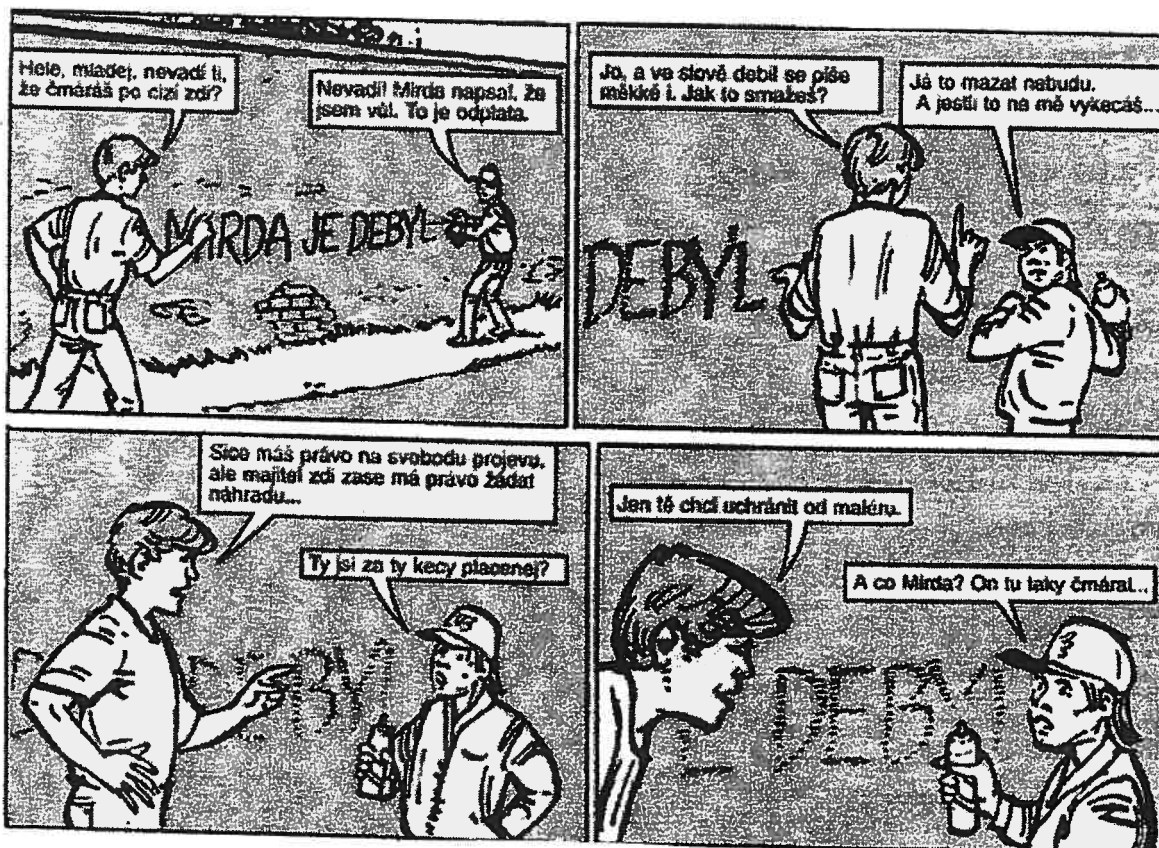
Ještě jednou Ti děkuji za tvůj čas, který jsi věnoval/a/ vyplnění dotazníku a přeji hezký zbytek dne.

Bc. Kotrašová Eva, studentka Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Děti mají právo svobodně přijímat a rozšiřovat informace

Článek 13

1. Dítě má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.
2. Výkon tohoto práva může podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon; a jež jsou nutná:
 - a) k respektování práv nebo pověstí jiných
 - b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky.

Právo na názor

U 1. třídy jsme si založili svou partu. Do třídy s námi chodila jedna holka, Ladka, která s klavírem se nikdo moc nekomunikoval a když něco řekla, nikdo jí neposlouchal. Já a mé kamarádky jsme si rozhodli, že jí pomůžeme a vezmeme ji do partu. Ona měla radost a tak jsme šli hned po škole hledat jejího Evu (když jsme si šli na rychlé sípky). První den na námi šla, její maminka a vypadala smutně, že její dcerka měla takový problém, aby s námi kamarádila. Myslím si, že Ladka po prohlášení jejího názoru nemohla mít takový úspěch (ani to mi vyprávěla), ale pokud to je málo, mohla nám to říct sama a měla mít také svůj názor. Teď se s námi ještě kamarádit chtěla, ale její maminka to vyřešila za ni.

- Právo na názor -

Každý člověk i malé dítě má mít své právo na svůj názor.
Je ale třeba být svým názorem přesvědčen a slušný.
Nepřítelad mě rozčilil, když jsem, že můj názor je správný, ale ostatní ho buď nevěřou, nebo se mě nechtějí poslechnout.
(Nepřítelad doma) i když se někdo někdy říká, že moje můj názor byl správný, nikdy ho nepřevládá.
To jsem potom našel nebo se měj cítil i smutně, že můj názor někdo nevěří.
Vím, že bych měl svou partu rozšířit se rodiči o své právo, aby uslyšeli, že jsem se pro svou partu rozhodl.
Ale vna stane, že by to bylo obzvlášť.

Děti mají právo svobodně se vyjadřovat a být vyslyšeny

Článek 12

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.
2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo jeho příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

ŽÁKOVSKÁ ÚSTAVA

Základní školy, *název školy*

Preambule

My, žáci ZŠ *název školy*

vědomi si toho, že škola je společenstvím rovnoprávných, svobodných lidí, kteří chápou své povinnosti vůči sobě, druhým a zodpovědnost vůči celé škole, pamětlivi toho, že svobodné chování jednotlivce nesmí ohrožovat ani omezovat jiné, ani jim vadit v práci nebo ničit její výsledky, že úcta k druhému je základem každé správné společnosti, připraveni podle svých možností získat co nejvíce vědomostí, dovedností a utužovat sportem své zdraví, odhodláni šířit dobré jméno školy, prostřednictvím svých svobodně zvolených zástupců přijímáme tuto Žákovskou ústavu ZŠ *název školy*

Hlava první - základní ustanovení

Čl. 1

Škola je sdružení žáků a dospělých pracovníků založené na úctě k právům a svobodám každého člověka.

Čl. 2

Všechny články ústavy vycházejí z obsahu Úmluvy o právech dítěte, která byla přijata 20. 11. 1989 Valným shromážděním OSN a ke které přistoupila i Česká republika. Z nejdůležitějších článků Úmluvy:

Právo dítěte vyjádřit názor a požadavek, brát jeho názory a požadavky do úvahy ve všech záležitostech týkajících se dítěte.

Právo dítěte získávat a zveřejňovat informace a vyjadřovat vlastní názory s výjimkou situace, v níž by šlo o porušování práva druhých.

Právo dítěte na vzdělání. Vzdělání musí být bezplatné a povinné. Má rozvíjet zájmy dítěte, smysl pro zodpovědnost, zajišťovat, aby se dítě v dospělém věku stalo užitečné pro společnost.

Opatření k zajištění kázně musí ve školách odpovídat lidské důstojnosti dítěte.

Dítě musí být mezi prvními, kterým je věnována ochrana a bezpečí. Musí být chráněno před všemi formami krutosti a útlatku.

Dítě musí být chráněno před jakoukoli diskriminací např. podle rasy, barvy pleti, jazyka, náboženství apod., naopak musí být vychováváno v duchu porozumění a přátelství.

Právo dětí stýkat se s druhými dětmi a vytvářet sdružení, pokud tato svoboda neporušuje práva druhých.

Právo na nejlepší dosažitelný zdravotní stav, na péči o rozvoj tělesné zdatnosti.

Čl. 3

Každý člen školy je povinen dodržovat vnitřní řád školy.

Hlava druhá - zastupitelské orgány

Čl. 4

Žáci se mohou vyslovovat k otázkám školy prostřednictvím žákovského sněmu. Touto cestou mohou vznášet dotazy, připomínky a přicházet s vlastními náměty na zlepšení práce školy, prostředí atd. Žákovský sněm se skládá z těchto orgánů: třídní sněm, školní sněm, žákovská rada.

Čl. 5

Třídní sněm. Je tvořen všemi žáky příslušné třídy. Jejich účast na jednání je dobrovolná. Zvolí si mluvčího třídy (předsedu), který pak třídu zastupuje na školním sněmu, tlumočí názory a návrhy spolužáků ze třídy, je povinen zpětně informovat třídu o průběhu a výsledcích (úkolech) jednání školního sněmu. Mluvčí je volen na jeden školní rok, ale v průběhu roku může být vyměněn, jestliže pro to jsou důvody a třídní sněm takový návrh odhlasuje. Hlasování třídního sněmu je právoplatné, jestliže se ho zúčastní alespoň polovina žáků třídy (volit je možno veřejně nebo tajně, o způsobu volby rozhoduje třídní sněm).

Počet dalších funkcionářů třídy není nijak omezen. Vedle mluvčího třídy je volen jeho zástupce, který se účastní jednání školního sněmu v případě, že se mluvčí z vážných důvodů nemůže jednání zúčastnit osobně. Zástupce má ve školním sněmu rovněž hlasovací právo.

Čl. 6

Školní sněm. Je tvořen zástupci (mluvčími) všech tříd, a to od 4. do 9. roč. Schází se nejméně třikrát během školního roku, podle potřeby i častěji, počet schůzek není omezen. Každý mluvčí má právo volit. Rozhodnutí sněmu je právoplatné, účastní-li se jednání alespoň polovina mluvčích z počtu tříd s právem účasti.

Jestliže se třída dvakrát za sebou bez omluvy nezúčastní jednání sněmu, ztrácí nárok na případné hlasování na další schůzi.

Na prvním sněmu ve školním roce :

-Mluvčí tříd složí slib (taktéž každý nový mluvčí na první schůzi, které se zúčastní). Slib zní: "Slibuji, že budu zachovávat Žákovskou ústavu. Slibuji na svou čest, že svůj úkol budu vykonávat v zájmu všech žáků podle svého nejlepšího vědomí a svědomí."

-Školní sněm si zvolí styčného pracovníka z řad pedagogických pracovníků, tj. pracovníka, se kterým bude sněm ve školním roce spolupracovat. Tento pracovník nemá právo hlasovat.

-Mluvčí tříd ze svého středu zvolí 7 členů žákovské rady.

Volby styčného pracovníka i žákovské rady se konají tajně.

Čl. 7

Jednání školního sněmu. Jednání školního sněmu je veřejné, může se ho zúčastnit i kterýkoli žák nebo dospělý zaměstnanec školy. Tito hosté mají právo vystoupit v diskusi, nemají však právo hlasovat.

Pro schválení návrhů je třeba při hlasování nadpoloviční většiny hlasů zúčastněných mluvčích.

O připomínkách týkajících se chodu školy žakovská rada neprodleně informuje vedení školy, to připomínky projedná a zpětně informuje žakovskou radu o závěrech a možnostech řešení.

Čl. 8

Žakovská rada. Je tvořena sedmi členy zvolenými školním sněmem. Ze svého středu si zvolí předsedu. Dále si rozdělí tyto funkce : místopředseda, zapisovatel (vede zápisy ze schůzí rady a sněmu), tiskový mluvčí (pro školní časopis a rozhlas), nástěnkář (nástěnka žák. sněmu), praporečnick.

Žakovská rada se operativně schází, svolává mluvčí na schůzi sněmu a pověřuje je úkoly, které je třeba ve třídách projednat. Je výkonným orgánem žakovského sněmu.

Žakovská rada má právo kdykoli přijít za vedením školy.

Volební období je jeden školní rok.

Čl. 9

Odvolání člena žakovské rady. Kterýkoli člen rady může být odvolán na návrh člena školního sněmu nebo rady, jestliže proto jsou důvody (neplnění svých povinností, vážné přestupky proti ústavnímu pořádku). Návrh musí být schválen nadpoloviční většinou hlasů ve sněmu. V případě odvolání proběhne doplňková volba na uprázdněné místo v radě.

Hlava třetí - závěrečná ustanovení

Čl. 10

Ústava může být doplňována nebo měněna jen po schválení žakovského sněmu.

Čl. 11

Ústavní pořádek ZŠ ul. M. Horákové tvoří tato ústava, Úmluva o právech dítěte a vnitřní řád školy.

Čl. 12

Tato Žakovská ústava nabývá účinnosti dnem

Koordinátor NPDM
Jana Votavová
votavova@participace.cz
+420 721 463 078

EVIDENCE ORGÁNŮ DĚTSKÝCH SAMOSPRAV V ČESKÉ REPUBLICE

Tento evidenční list slouží ke zjištění bližších informací o orgánech dětské samosprávy, jež jsou členy participační struktury.

První část mapuje nejzákladnější informace o orgánech dětské samosprávy.

Druhá část doplňuje všeobecné informace, úspěchy a historii orgánů dětské samosprávy.

Zaevidované informace budou použity výhradně k záležitostem Národního parlamentu dětí a mládeže ve spolupráci s MŠMT.

Jiné části nevyplňujte.

PRVNÍ ČÁST

Kraj, okres, obec	
Typ parlamentu (nehodící se škrtněte)	školní - městský - krajský
Úplný název orgánu dětské samosprávy	
Rok vzniku	
Počet členů (v tomto volebním období)	
Předseda (v tomto volebním období), kontakt	
Místopředseda (v tomto volebním období), kontakt*	
Další funkce**	
e-mail parlamentu, webové stránky*	

* nemá-li orgán dětské samosprávy požadované, napište pomlčku

** uveďte další zvolené funkce, např.: tajemník, tiskový mluvčí,...

DRUHÁ ČÁST

Úspěchy orgánu dětské samosprávy	
Četnost pravidelných schůzek	
Zastřešující organizace	
Koordinátor, kontakt	
Statut***	
Volební řád***	
Jednací řád***	

*** uvádí se: ANO (orgán dětské samosprávy má takovýto dokument), NE (parlament nemá takovýto dokument). Rozhoduje obsah dokumentu, názvy se mohou lišit.

Vyplnil:	
Funkce v orgánu dětské samosprávy:	
Aktuální ke dni:	

Pozn.: u kolonek, u kterých neznáte obsah nebo jej není možné vyplnit prosím doplňte pomlčku

Evidence je dobrovolná! Údaje z ní budou sloužit pro snadnější komunikaci mezi ostatními parlamenty na jakékoli úrovni (škola, město, kraj – NPDM).

Informujte ostatní o své činnosti (pochlubte se). Pošlete nám krátký článek ze zasedání nebo Vámi pořádanou akci s fotkou, rádi vše uveřejníme na web www.participace.cz